

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

ALMA BOVERYTĖ

ŠIAULIŲ PRC PROFESINIO RENGIMO CENTRO VAIDMUO JAUNUOLIŲ
SOCIALIZACIJOS PROCESĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Mokslinio darbo vadovė
dr. doc. Gražina Morozova

Šiauliai, 2006

TURINYS

IVADAS	4
PAGRINDINĖS SĄVOKOS	6
I. Profesinės mokyklos vieta šiuolaikinėje visuomenėje	8
1.1. Darbo rinkos įtaka moksleivių ugdymo procese.....	8
1.1.1. Sovietinės švietimo sistemos „palikimas“.....	11
1.1.2. Europos Sąjungos tendencijos profesiniame rengime.....	13
1.2. Ugdytinių mokymosi motyvacija.....	14
1.2.1. Aplinka (mokykla).....	14
1.2.2. Visuomenės veiksniai, įtakojantys socializaciją.....	15
1.2.3. Vidiniai prieštaravimai.....	18
1.2.3.1. Sėkmės teorijos aiškinimo modelis.....	18
1.2.3.2. Laimėjimų motyvacija.....	19
1.2.3.3. Išmoktas bejėgiškumas.....	20
1.2.3.4. Vidinė ir išorinė mokymosi motyvacija.....	21
1.2.4. Lytiškumo aspektas.....	23
1.2.5. Šeimos įtaka ugdymo procese.....	24
1.2.6. Socialinių pedagogų vaidmuo profesinėje mokykloje.....	27
II. Šiaulių PRC (profesinio rengimo centro) Statybos ir mechanikos skyrių ugdytinių socialinė pedagoginė aplinka	32
2.1. Tyrimo metodologija.....	32
2.1.1 Tyrimo imtis.....	33
2.1.2. Tyrimo metodika.....	34
2.1.3. Tyrimo eiga.....	34
2.2. Tyrimo rezultatų analizė	35
2.2.1. Šiaulių profesinio rengimo centras.....	35
2.2.1.1. Demografiniai mokinių duomenys.....	37
2.2.1.2. Demografiniai duomenys pakopomis.....	38
2.2.1.3. Socialinis mokinių elgesys.....	39
2.2.1.4. Socialinis mokinių elgesys pakopomis.....	41
2.2.1.5. Socialinis mokinių statusas.....	43
2.2.1.6. Socialinis mokinių statusas pakopomis.....	44
2.2.2. Šeima	45
2.2.2.1. Socialinis tėvų aktyvumas.....	46

2.2.2.2. Socialinis tėvų aktyvumas pakopomis.....	48
2.2.2.3. Socialinė šeimos padėtis.....	49
2.2.2.4. Socialinė šeimos padėtis pakopomis.....	51
2.2.2.5. Tėvų išsilavinimas.....	52
2.2.2.6. Tėvų išsilavinimas pakopoms.....	53
REZULTATŲ APTARIMAS.....	55
IŠVADOS.....	55
REKOMENDACIJOS.....	60
LITERATŪRA.....	61
SUMMARY.....	64
PRIEDAI.....	66

ĮVADAS

SOCIALINIS AKTUALUMAS. Pagrindinė profesinės mokyklos užduotis yra rengti specialistus, reikalingus šalies ūkio funkcionavimui ir plėtrai. Ją atspindi pragmatine ugdymo filosofija, nes pragmatikai žmogaus gyvenimo esmė laiko veiklą. Remiantis šiuo požiūriu, tradicinius veiklos būdus, poreikius ir galimybes tenka keisti atsižvelgiant į laikmečio reikalavimus. Pažangiose visuomenėse žmogaus ugdymui skiriama daug dėmesio, ir šie klausimai reguliuojami valstybės lygmenyje. Itin svarbi vieta tenka profesinei mokyklai. Mokykla tampa socializuota aplinka, susijusia su kitais mokinio aplinkos elementais: šeima, draugais, bendruomene, darbo rinka. Tai sąlygoja mokyklos veiklos rezultatyvumo lygį, ugdymo aplinkos kompleksiskumą ir skatina organizuoti bei rinktis skirtingus mokymosi veiklos tipus. Profesinė mokykla užtikrina ne tik profesinį, bet ir socialinį bei mokymosi gebėjimų lavinimą. Įgyvendinti šiuos svarbius tikslus nėra lengvas uždavinys, ypač kai nemaža dalis auklėtinių mokyklą lanko nenoriai, dažnai praleidinėja pamokas, o susidūrę su didesniais sunkumais, atsisako mokytis, bėga nuo susidariusių problemų.

Mokymosi visą gyvenimą procesas, kurio atsiradimą ir įgyvendinimą sąlygoja mokymasis, siekiant ekonomikos pažangos, demokratijos plėtros ir individo savirealizacijos, laikomas svarbiausiu gerovės, teisingumo ir ekonominio savarankiškumo šaltiniu. Profesinės mokyklos paskirtis – įgyvendinti pirminio profesinio rengimo funkciją ir stimuliuoti tęstinį mokymąsi, todėl galime teigti, kad profesinėje mokykloje būtina atsižvelgti ir į mokymosi, ir į dalyvavimo motyvaciją. Socialinis profesinis ugdymas, sąlygojantis dalyvavimo motyvaciją, yra akivaizdžiai būtinas dėl darbo rinkos pokyčių. Individuali mokymosi motyvacija ir mokymosi galimybės yra esminės sąlygos užimtumui ir mokymuisi visą gyvenimą, siekiant didinti profesinį tobulumą.

MOKSLINIS AKTUALUMAS. Mokykla kaip socializacijos institucija pati savaime nėra tobula. Joje egzistuoja nemažai veiksnių, tiesiogiai ar ne tiesiogiai lemiančių motyvacijos stoką. Šiuos veiksnius pastaraisiais dešimtmečiais plačiai nagrinėja mokslinė bendruomenė: Lietuvoje – B. Bitinas, A. Juška, R. Laužackas, E. Martišauskienė, K. Poškus, V. Rajeckas, T. Stulpinas, V. Targamadžė, J. Uzidila ir kiti; užsienyje – K. Bennett, F. Bonsack, L. Božovič, J. Brohis, M. Covingtonas, A. Markova, C. Omelich ir daugelis kitų.

Kiekvienas individas patiria globalizacijos sukeltų sunkumų, todėl ugdymas turėtų tapti tiltu, padedančiu pasinaudoti globalizacijos teikiamomis galimybėmis (Carnoy, 1999). Nedarbo bei motyvacijos problemų analizė (Mataitytė, 1999, Večkienė, 2001) rodo, kad profesinės mokyklos moksleiviai yra specifinė ugdytinių grupė. Viena vertus, jie dažnai išgyvena įvairias socialines problemas, o baigę mokyklą sunkiai įsidarbina, jie stokoja motyvacijos mokytis bei dalyvauti socialinėje veikloje.

Profesinio ugdymo pokyčių analizė patvirtino, kad, kintant darbo sampratai, individo aktyvumas tampa pagrindiniu išteklių šaltiniu, o profesinės mokyklos absolvento išgyvenamo pereinamojo laikotarpio sėkmė tiesiogiai priklauso nuo ugdymo tipų įvairovės ir organizavimo struktūros lankstumo (Jovaiša, 2000, Stanišauskienė, 2000). Tačiau individo varomoji jėga yra poreikiai, kurie formuojami ir plėtojami veikloje. Toks požiūris reikalauja nuolatinės ir lanksčios moksleivio - užsakovo poreikių analizės, mokymosi kelių įvairovės.

Profesinis mokymas glaudžiai siejasi su bendruoju lavinimu, todėl profesinė mokykla teikia ne tik kvalifikaciją, bet ir vidurinį išsilavinimą. Profesija – tai dinamiška nuolat kintančių žmonių veiklos rūšių kombinacija, sukurianti prielaidas atskiriems asmenims ar jų grupėms kurti materialines dvasines vertybes, siekiant patenkinti jų savisaugos ir profesinės saviraiškos poreikius. (Adamonienė, Daukila ir kt. 2003).

TYRIMO TIKSLAS – atskleisti Šiaulių PRC (profesinio rengimo centro) ugdytinių socialinius pedagoginius ypatumus.

TYRIMO UŽDAVINIAI:

- Susipažinti su pedagogine, psichologine, teisine, medicinine ir kt. literatūra, veiksniais, lemiančiais mokymosi motyvaciją.
- Statistiškai apdoroti ir apibendrinti Šiaulių PRC (profesinio rengimo centro) ugdytinių lankomumo ir pažangumo rezultatus, išsiaiškinant dominuojančius veiksnius jaunuolių socialinėje aplinkoje.
- Remiantis teorine ir praktine medžiaga, apibendrinti ir pateikti išvadas bei rekomendacijas.

TYRIMO HIPOTEZĖ:

Prastą mokymosi motyvaciją lemia socialinės pedagoginės priežastys, glūdinčios asmenybėje, šeimoje, mokykloje ir visuomenėje.

TYRIMO DALYKAS – Šiaulių PRC (profesinio rengimo centro) ugdytinių lankomumo ir pažangumo įtaka profesiniam pasirengimui.

TYRIMO OBJEKTAS – Šiaulių PRC (profesinio rengimo centro) ugdytinių socialinė pedagoginė aplinka.

TIRIAMIEJI.

Tyrimo imtį sudarė 823 Šiaulių PRC (profesinio rengimo centro) Statybos ir mechanikos skyriaus ugdytiniai, kurių amžius: 14 -23 metai. Iš jų 19 merginų ir 804 vaikinų. Tyrimas atliktas 2005/2006 mokslo metais.

TYRIMO METODAI:

- anketos mokiniams,
- kiekybinė gautų duomenų analizė,
- literatūros šaltinių apžvalga.

DARBO STRUKTŪRA.

Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, išvados, naudotos literatūros sąrašas ir priedai. Pirmoje dalyje pateikiama nagrinėjamos temos teorinis kontekstas su praktiniais pavyzdžiais. Antra dalis skirta Šiaulių PRC moksleivių socialinei aplinkai, problemoms su kuriomis susiduriama sisteminė analizė. Duomenys apdoroti aprašomosios statistikos metodu. Susisteminta medžiaga pateikta paveikslėliuose. Išvadose trumpai apibūdinamos problemos, pateikiamos rekomendacijos socializacijos procesui gerinti. Naudojama literatūros sąrašė 65 šaltiniai lietuvių, rusų, anglų kalbomis.

Pateikiami priedai anketos: „Socialinė moksleivių charakteristika“ ir „Socialinė tėvų/globėjų charakteristika“, darbe naudojama Šiaulių PRC Statybos ir mechanikos administracijos duomenų suvestinės.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS:

„Adaptacija – dvipusis procesas tarp individo ir jo aplinkos, siekiant pasikeisti pačiam arba pakeisti aplinką.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

“Aspiracija – sėkmės ir nesėkmės santykių nuostata didinti arba mažinti savo veiklos tikslus.“ (Vaitkevičiūtė V. (2002) Tarptautinių žodžių žodynas.- Vilnius).

„Kauzalinė atribucija – kognityvinis komponentas motyvacijos procese, ji veikia žmogaus emocijas, nuostatas, motyvus ir pačią veiklą.“ (Rupšienė L. (2000) Nenoras mokytis socialinis pedagoginis reiškiny. – Klaipėda).

„Marginalinė grupė (lot. marginalis – pakraštinis (esantis paraštėje), pakraštyje (žr. Tarpt. ž. žodyne)) – asmenys, pradę priklausomybę pastoviam socialiniam sluoksniui, esantys tarpinėje „paribio“ padėtyje. (Leliūgienė I. (2002), Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinytas. – Kaunas.)

„Prevencija – priemonės ir būdai, kuriais siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams atsirasti ir plėtotis.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

„Resocializacija – socialinio statuso ir vertingumo grąžinimas ugdymo priemonėmis ugdytiniui, kuris buvo praradęs aplinkos socialinį pasitikėjimą.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

„Motyvai - veiklos stimulatoriai, skatintojai, sudarantys priklausomai nuo subjekto gyvenimo sąlygų ir lemiantys jo aktyvumo kryptingumą.“ (G. Butkienė, A. Kepalaitė, 1996);

„Motyvacija - tai veiksmų bei elgesio žadinimas, vykstantys žmogaus psichikoje.“ (G. Butkienė, A. Kepalaitė, 1996);

„Socializacija – žmogaus vystamasis per visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūrinių vertybių perėmimo procesas, taip pat savęs tobulinimas ir savo galimybių atskleidimas toje visuomenėje, kuriai jis priklauso.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

„Socialinė aplinka – žmogų supantis socialinis pasaulis – visuomeninės (materialinės ir dvasinės) žmonių gyvenimo, jų vystymosi ir veiklos sąlygos.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

„Socialinė adaptacija - aktyvus prisitaikymas prie socialinės aplinkos procesas, individo, socialinės aplinkos bendravimo būdas, individų ir socialinės aplinkos santykių harmonizacijos rezultatas.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

„Socialinė pagalba – veikla, kuria siekiama užtikrinti individualius žmogaus poreikius, reikalingus visaverčiam gyvenimui visuomenėje.“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK- 2636)

I. PROFESINĖS MOKYKLOS VIETA ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE

1.1. Darbo rinkos įtaka moksleivių ugdymo procese

Lietuvos ekonomika, atgavusi Nepriklausomybę, išgyveno esminius pokyčius. Perėjimas prie rinkos ekonomikos, prekybinių ryšių su vakarų Europos šalimis plėtra, gamybos globalizacija, sparti technikos ir technologijų kaita, rinkos liberalizavimas ir informacinės visuomenės kūrimas turėjo tiesioginės įtakos darbo jėgos kokybiniam pokyčiams, kvalifikacijai ir darbo struktūrai. Visa tai darė įtaką pokyčiams patiriančiai profesinio rengimo sistemai. Ji turėjo prisitaikyti prie sparčios ekonominių santykių kaitos, rinkos ekonomikos ir su ja susijusių profesijų struktūros pokyčių, privataus kapitalo įtakos augimo ir valstybinio kapitalo įtakos mažėjimo, įvairių gyvenimo sričių demokratizacijos ir kt.

Pirminį profesinį rengimą Lietuvoje vykdo trijų tipų profesinio rengimo institucijos: profesinės mokyklos, aukštesniosios mokyklos ir kolegijos.

Profesinės mokyklos yra ugdymo institucijos, kuriose galima rinktis keturių pakopų mokymo programas, kurios skiriasi savo trukme, mokymo turiniu ir yra pritaikytos įvairaus amžiaus bei skirtingo išsilavinimo jaunuoliams. Pirmoji pakopa skirta tiems asmenims, kurie nori įsigyti profesinę kvalifikaciją, tačiau nėra įgiję pagrindinio išsilavinimo. Antrosios pakopos programos yra dviejų metų trukmės, jų pabaigoje moksleiviams suteikiama profesinė kvalifikacija. Trečioje pakopoje, kurios programos yra trijų metų trukmės, moksleiviams sudaromos galimybės gauti profesinę kvalifikaciją ir kartu vidurinio išsilavinimo atestatą. Į ketvirtosios pakopos mokymo programas priimami baigę vidurinių mokyklų absolventai, kurie siekdami profesinės kvalifikacijos mokosi du arba tris metus.

Lietuva, kaip ir visas pasaulis, išgyvena sparčius visa apimančius ir principinius pokyčius. Mokslo pasiekimai, informacinių technologijų panaudojimas didžiuliu greičiu veržiasi į gyvenimą, pakeisdami įprastines ir nusistovėjusias normas, taisykles. Žmogaus galimybių išbandymu tampa būtinumas ne tik prisitaikyti prie pakitusios aplinkos, bet nuspėti ją, įvertinti, aplenkti. Keičiasi ir jaunuolių santykiai su profesine aplinka, su informacija bei galimybėmis ją rasti, įvaldyti. Šiandien sunku nuspėti konkrečias profesinio rengimo pasireiškimo formas.

Laužackas rašo: „Tokių atveju teoriniai metodologiniai jo pagrindai įgauna ypatingą reikšmę. Svarbiausia tai, kas išlieka pastovu bet kokių lūžių ir transformacijų kontekste, kas paaiškina ir leidžia prognozuoti ateities pokyčius.“ (2005, p.12.)

Apibūdinti darbo rinkos politiką Lietuvoje yra sunku. Dažnai pabrėžiama, kad daugumos posocialistinių šalių darbo rinkos politikos veiksmingumas atsilieka nuo socialinių ekonominių procesų, paremtų privačia iniciatyva, vyksmo. Tai galima paaiškinti ne tik sunkiai valdoma ekonomine situacija, finansinių išteklių deficitu ar apskritai socialinės politikos

nestabilumu, bet ir neišvystyta darbo rinkos valdymo infrastruktūra. Efektyviam darbo rinkos valdymui reikalingi dideli resursai, atitinkamos struktūros, kvalifikuoti darbuotojai ir efektyvūs metodai. Be abejo, pasyvieji darbo rinkos valdymo metodai, nors ir reikalaujantys nemažų investicijų, paprastai yra lengvesni ir labiau būdingi mažiau išsivysčiusioms šalims. Todėl ir Lietuvoje šiuo metu vyrauja pasyvioji darbo rinkos politika. Darbo biržų veikla nukreipta situatyvinių, su darbo jėgos pasiūlos ir paklausos disproporcija iškylančių uždavinių sprendimui. Kol kas nepakankama profesinio informavimo ir konsultavimo tarnybų, galinčių įtakoti darbo rinką per profesinį mokymą, veikla. Tuo tarpu aktyvieji darbo rinkos valdymo svertai nors yra pripažįstami, tačiau riboti.

Mažos valstybės jungiasi į įvairias ekonomines ar politines bendrijas, todėl joms labai aktualu būti vieningoms, bet ne vienodomis. Anot R. Adomonienės: „*profesinio ugdymo institucijos svarbiausias tikslas yra sukurti pedagogines prielaidas individo asmenybės pragmatiškajam tapsmui, išsaugant humanistines gyvenimo būdo vertybes.*“ (2005.p.185.) Pastaraisiais metais darbo rinkos politika tapo tarptautinės politikos objektu. „Aštrėjant ekonominio pobūdžio problemoms, intensyvėjant konkurencijai tarp ekonominio „elito“ šalių bei augant nedarbo lygiui, ieškoma bendrų tarpvalstybinių jos valdymo būdų. Tokių susitarimų pavyzdžiu gali būti bendraeuropinės rinkos sukūrimas Europos Sąjungos ribose, kai kurie tarpvalstybiniai susitarimai tarp JAV ir Kanados, tarp naujosios Pietų Amerikos sąjungos valstybių ir kt. Lietuvos užsienio politikoje, ypač jos integravimosi į Europos politines ir ekonomines struktūras metu, taip pat turėtų atsirasti vis daugiau tarpvalstybinių susitarimų, leidžiančių efektyviau reguliuoti darbo jėgos judėjimą tarp kaimyninių valstybių bei spręsti jos pasiūlos ir paklausos problemas šalies viduje.“ (Laužackas 2005, p.192.)

Profesinis rengimas yra valstybės žinioje, todėl sunku prognozuoti, ar jis išliks ir ateityje. Nemažiau svarbus ir pačių dirbančiųjų susivienijimų interesų kryptingumas. Tačiau nuolatinį profesinio rengimo atsinaujinimą, atsižvelgiant į darbo rinkos bei besikeičiančius ekonominius ir socialinius pokyčius, lemia profesinio rengimo atitikimo pasaulio ir visuomenės poreikiams principas. Svarbiausias profesinio rengimo tikslas – teikti žmonėms kvalifikacijas, leidžiančias siekti profesinės karjeros, socialinės raiškos bei laisvai bręsti. Sparti veiklos procesų kaita, profesijų ir kvalifikacijų struktūrinis atsinaujinimas bei didėjanti konkurencija, nedarbas – tai veiksniai, kurie nuolat įtakoja realų profesinio rengimo vyksmą, sąlygoja jo turinį, organizavimą bei valdymo formas. Lietuvoje profesinio mokymo įstaigų veikla privalo tenkinti nacionaliniais profesinio rengimo standartais apibrėžtus reikalavimus. Standartai numato ne tik rengiamas profesijas, bet ir tikslus (kompetencijas), kurių siekiama rengiant konkrečiai profesijai. Todėl mokymo įstaigų iniciatyva keisti mokymo turinį turi būti derinama su valstybiniu poreikiu,

socialine partneryste, profesinio rengimo reguliavimu; naujos rengiamos profesijos gali būti įvestos tik parengus profesinio rengimo standartus bei įvertinus mokymo programas.

Sudėtinga ir pakankamai centralizuota tvarka prieštarauja profesinio rengimo lankstumo principams, kuriems sunkiau tenkinti darbo rinkos poreikius.

Profesinio rengimo lankstumas realizuojamas geriau ten, kur užtikrinama tampresnė ir pagrįstesnė veikla ir įvairios švietimo sistemos, kur efektyviau derinami interesai tarp įvairių profesinio rengimo socialinių partnerių.

Kitas svarbus veiksnys yra pasitikėjimas ir bendradarbiavimas. Įprasta, kad toks turinys atsiranda veiklos sistemos tyrimų keliu, kuomet remiamasi analize, profesijų ir kvalifikacijų tyrimų rezultatais. Nors tokie tyrimai yra sudėtingi ir brangūs, jie būtini, nes taip grindžiama sąveika tarp veiklos pasaulio ir švietimo sistemos.

Darbo jėga turi būti analizuojama pagal tam tikras profesijų kategorijas, ir jos įtaka darbo rinkoje priklauso nuo ekonominių sektorių. Paklausa yra lyginama su švietimo sistemos (iš kurios ateina moksleiviai ir baigę mokyklas, ir diplomuoti specialistai) tam tikros profesijos atstovų pasiūla. Profesijų kaita bei tam tikro amžiaus žmonių grupių pasiskirstymas didžiosiose įvairių sektorių organizacijose taip pat yra svarbūs pasiūlos nustatymo veiksniai.

Kaip teigia Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt. „Būsimųjų darbininkų ir tarnautojų mokymas yra būtina sudėtinė visos jų rengimo sistemos dalis. Jai skiriama 30-40 proc. Viso mokymui skirto laiko, priklausomai nuo profesijos, specialybės ir mokymo trukmės. Tarybiniais metais, o ir dabar profesinio-techninio mokymo įstaigos „surinkdavo“ ir „surenka“ pagrindinėje ir vidurinėje mokykloje nepritapusių vaikus. Nemaža jų ir čia nerasdavo savęs. Vieni, ignoruodami jiems siūlomą auklėjimo ir mokymo sistemą, užsidarydavo savyje, kiti elgdavosi visiškai priešingai visuomenės elgesio normoms. Mokyklinė bendruomenė nuolat su jais kovodavo ir kovoja: juos šalina iš mokyklos, svarsto, baudžia, įkalbinėja ir įtikinėja. Šie savo ruožtu naudoja savus gynybos būdus.“ (2003. p.278.)

Akivaizdu, kad profesinei mokyklai tenka ypatingo tilto vaidmuo. Tai sąlygoja ir ***dviplotmė profesinio ugdymo esmė***: ugdymo procese ne tik realizuojami individų siekiai išmokti tam tikros veiklos, kuri sudarytų sąlygas savirealizacijai, užtikrintų pragyvenimą, bet ir patenkinami visuomenės ekonominiai ir socialiniai poreikiai (Laužackas, 2000).

1.1.1. Sovietinės švietimo sistemos „palikimas“

Be abejo panašių problemų yra ir Lietuvos profesinėse mokyklose, kadangi mūsų švietimo sistema 50 metų buvo TSRS švietimo sistemos sudėtyje.

Iki 1990 metų profesinio rengimo sistema buvo plėtojama pagal bendrą Sovietų Sąjungos modelį.

<...> “Iki paskelbiant Nepriklausomybę, jai buvo būdingi tokie bruožai:

- Centralizuotumas, pasireiškiantis visų lygmenų sprendimų priėmimu, derinant juos su aukštesnėmis partinėmis, ūkinėmis ir švietimo organizacijomis.

- Glaudūs profesinio rengimo įstaigų ryšiai su didžiausiomis įmonėmis, naudojimas jų praktinio mokymo baze.

- Monolitinis, nelankstus mokymo turinys, kuriamas specializuotuose profesinio rengimo instituteuose ir privalomas visoms profesinio rengimo įstaigoms.

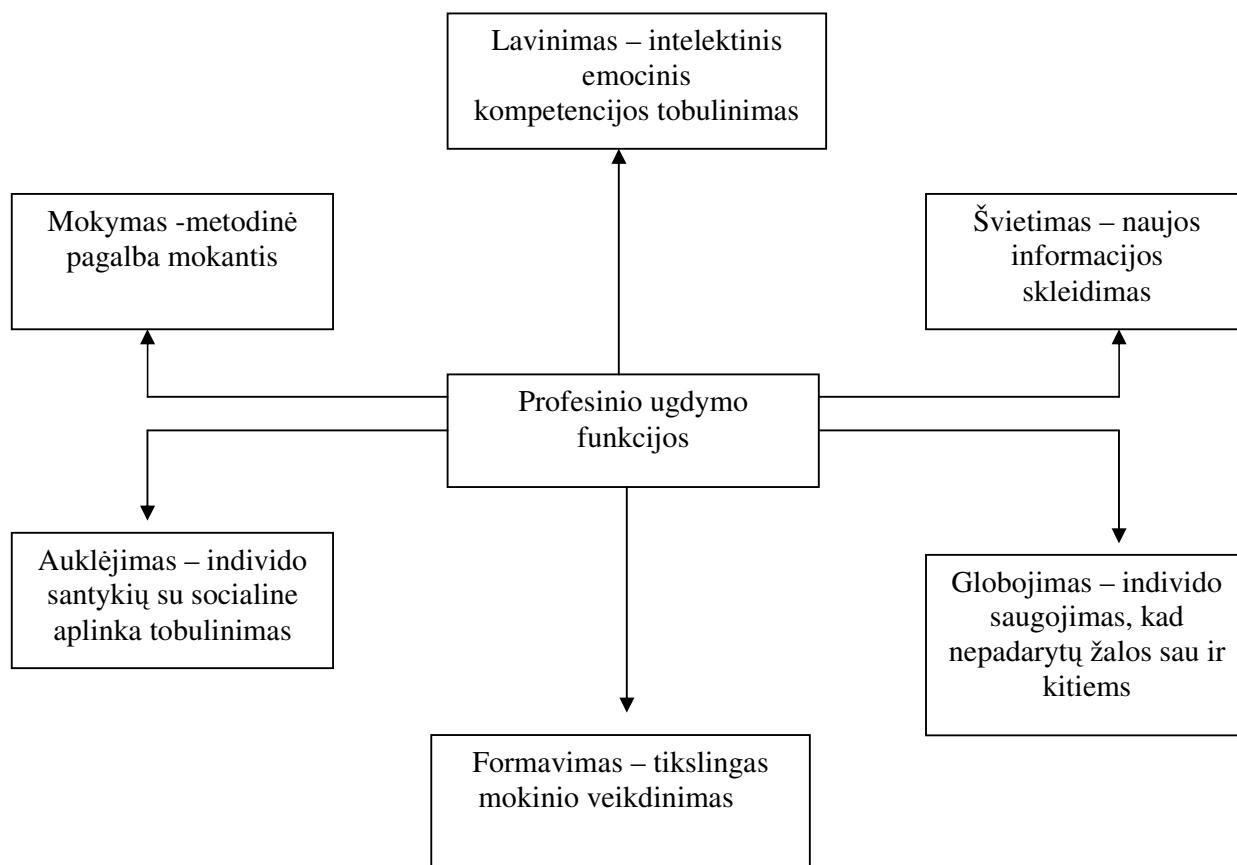
- Žemas profesinio rengimo prestižas, didžiąja dalimi nulemtas priverstinio moksleivių siuntimo į profesinio rengimo įstaigas ir skatinimo rinktis darbininkiškas profesijas.

Didelę įtaką profesiniam rengimui turėjo planinė ekonomika bei darbo rinkos ir nedarbo nebuvimas. Tačiau kalbėti apie buvusių profesinio rengimo sistemų atitikimą tuometiniams socialiniams ekonominiams poreikiams sunku: Sovietų Sąjungos profesinio rengimo efektyvumas nebuvo vertinamas, stokojo profesinio rengimo modelio pagrįstumo, centralizuotos mokinių atrankos ir parengtų specialistų paskirstymo į darbo vietas tikslingumo analizės ir kt. (Laužackas, Danilevičius, Gurskienė 2004, p. 15)

Derinant dviejų institucijų ugdymo organizavimą ir profesinio rengimą, dar iki šių dienų yra likusi tokia tendencija kaip, ikiprofesinis ugdymas, kuris tapatinamas su įprastiniu ir tradiciniu tapusiu profesiniu orientavimu į konkrečias darbo vietas, į aukštąją mokyklą. O šiandieninė profesinė mokykla pirmame plane mato amato įsigijimą.

Šių sąlygų kontekste rengti visaverčius darbuotojus darbo rinkai sudėtinga. Kaip vieną šios problemos sprendimų būdų galima paminėti auklėjamųjų santykių demokratizavimą. Konkrečių auklėjamųjų santykių demokratizavimas profesinėje mokykloje nemažai priklauso nuo visuomeninio gyvenimo, gamybos, politikos, ekonomikos ir valstybinės santvarkos demokratizavimo lygio. Bet jis priklauso ir nuo pedagogo, jo asmenybės ir jo konkrečios veiklos. Be to, mokymo bei auklėjimo įstaigos gali būti visos visuomenės demokratizavimo įrankis. Šių dienų mokyklai suteikiamos šios funkcijos (pagal Daukilą ir Adomonienę 1 pav.)

Šiandieninės mokyklos funkcijos

„Pedagogų veiklos auklėjamųjų santykių demokratizavimas sieja:

- mokyklos ekonominį savarankiškumą;
- auklėjamųjų santykių humanizavimą;
- auklėjamųjų santykių depolitizavimą;
- teisinį auklėjamųjų santykių dalyvių veiklos pagrindimą.

Mokyklos ekonominis savarankiškumas pirmiausia susijęs su mokyklos veikla rinkos sąlygomis. Profesinė mokykla privalėtų mokiniams demonstruoti visas nuosavybės formas, supažindinti su darbo rinka ir darbo vietomis joje rengti būsimąjį darbininką darbo rinkai. Auklėjamųjų santykių ekonomizacija kaip jų demokratizavimo komponentas pasireiškia per:

- profesinės mokyklos mokinių ir pedagogų ūkinės bei gamybinės veiklos plėtrą, suteikiant mokamas paslaugas gyventojams, kuriant kooperatyvus, steigiant akcines bei nuomos bendroves;
- mokyklos finansavimo šaltinių plėtrą, pavyzdžiui, bendradarbiaujančių įmonių lėšos, vietos savivaldos lėšos, verslininkų lėšos, tėvų ir kitų piliečių savanoriški įnašai ir t. t.;
- fundamentalų dėstytojų ir mokinių ekonominį (su menedžmento ir marketingo žiniomis) rengimą“ (Zvereva, 1997 cituota Laužackas, Danilevičius, Gurskienė 2004, p. 17)

1.1.2. Europos Sąjungos tendencijos profesiniame rengime

Lietuvos posūkis į demokratinės raidos kelią ir rinkos ekonomiką reiškė išsamų, esminių pokyčių profesinio rengimo sistemoje būtinumą. Reikiamos patirties stoka, teisinių ir ekonominių raidos sąlygų neapibrėžtumas nulėmė pagrindinius prasidėjusios profesinio rengimo sistemos reformos bruožus. Tačiau Vakarų Europos šalių profesinio rengimo patirtis, pagal tarptautines profesinio rengimo kaitai remti skirtas programas gaunama parama leido suformuluoti svarbiausius profesinio rengimo sistemų reformos tikslus ir uždavinius. Lietuva užsibrėžė tikslą reformuoti profesinį rengimą taip, kad jis tenkintų ekonominius, socialinius rinkos ekonomikos valstybės poreikius, skatintų pažangą ir užtikrintų visų gyvenimo sričių integraciją į vientisos Europos erdvę.

Svarbią vietą profesinio rengimo sistemoje užima pirminis profesinis rengimas, kurio metu būsimieji darbuotojai pirmą kartą įgyja norimas ir profesinėje veikloje reikalingas kvalifikacijas.

“Pirminis profesinis rengimas – tai jaunimo rengimas veiklai, kuris yra glaudžiai susijęs su bendruoju išsilavinimu. Lietuvoje pirminis profesinis rengimas vyksta valstybinėse ir privačiose profesinio rengimo įstaigose: profesinėse mokyklose, aukštesniosiose mokyklose, taip pat neuniversitetinėse aukštosiose mokyklose ir universitetuose. Ekonomikos privatizavimas ir privataus gamybos bei paslaugų sektoriaus atsiradimas sąlygojo ypač aštrų prieštaravimą tarp sparčiai besiplėtojančios privačios veiklos ir mokyklinio profesinio rengimo modelio. Pirminio profesinio rengimo valstybinis priklausomumas ir biurokratinis pobūdis (iki reformos ir reformos metu) lėmė jo pokyčių rezultatus.”(Laužackas, Danilevičius, Gurskienė 2004, p.10-11.)

Socializacijos požiūriu profesinio rengimo centro jaunuoliai yra viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių. Pozityvi šių jaunuolių socializacija priklauso ir nuo vidinių su jų asmeninėmis savybėmis susijusių veiksnių, ir nuo išorinių, socialinių institucinių veiksnių. Profesinės mokyklos (Šiaulių PRC) jaunuolių socializacija susiduria su išskirtinėmis problemonis vykstant įvairiems instituciniams pokyčiams visuomenėje: tradiciniai institutai-šeima, mokykla, bendraamžių grupės – nebegali užtikrinti dominuojančių vertybių ir socialinių normų reprodukcijos ir skatina jaunimą ieškoti naujų vertybių ir gyvenimo karjerų. Tai sukelia socialinę įtampą ir provokuoja konfliktus visuomenėje.

Lisabonos strategijos uždaviniai, keliami mokymo institucijoms, labai aiškiai pabrėžia būtinybę ieškoti naujovių ir jas taikyti profesiniame ugdyme.

Europos sąjungos naujoji mokymosi rinka reikalauja svarių pasikeitimų, aiškios strategijos profesiniame mokyme. Ryšių su darbo aplinka gerinimas, mokymosi patrauklumo didinimas, kalbų mokymasis suteiks galimybių mobilumui, tarptautiniams mainams, o tai yra

1.2. Ugdytinių mokymosi motyvacija

1.2.1. Aplinka (mokykla)

Anot Ruškaus (2000), mokytojo vaidmuo yra vienas iš lemiančių mokyklinę socializaciją veiksnių. Pedagogo nuostatų kiekybinė ir kokybinė charakteristikų struktūra bei dominuojantis pedagoginės interakcijos stilius lemia mokymo ir socializavimo(si) kokybę mokyklinėje aplinkoje. Švietimo humanizavimo ir socializacijos paradigmos akcentuoja prielaidą, jog sėkmingas mokymas(is) priklauso nuo mokytojo ir mokinio, mokinio abipusio bendravimo.

Vasiliauskas (2002 cituota), aptardamas mokinių socializaciją įtakančius veiksnius, šalia šeimos, kaip pirminės socializacijos institucijos, išskiria bendraamžius, artimiausią bendruomenę, religinę bendruomenę ir mokyklą. Pasak Broom (1992) ir kt. užsienio šalių autorių, augant individui, vis didesnis ir įvairesnis žmonių ir organizacijų ratas įsijungia į jų socializaciją. Vakarų tyrinėtojai Morrison, McIntyre 1975 m. savo studijose apie mokyklą ir socializaciją bandė parodyti, kad mokykla, kaip viena pagrindinių socializacijos institucijų bei veiksnių, turi įtakos jaunuolio moralės vystimuisi, socialinei elgsenai, politinei nuovokai, nuostatomis į kitas šalis bei savo profesijos pasirinkimui.

Pasak Želvio (1998), čia paaiškėja mechanizmas, kuris galioja kiekvienam asmeniui bendrojo lavinimo mokykloje ir kuris vėliau lems jo vietą socialinėje struktūroje:

- asmuo arba turi pakankamai gabumų gerai suprasti ir išmokti mokyklinį kursą arba jų neturi;
- mokyklos psichologinė aplinka arba atitinka šeimos psichologinę aplinką, arba neatitinka.

Vaitkevičius (1995) tvirtina, jog mokyklos darbo sėkmę lemia bendra mokyklos sistema, jos vieta visuomeniniame, valstybiniame gyvenime. Tačiau mokyklos šerdis, visos mokyklos vidaus gyvenimo organizatorius yra mokytojas. Vaitkevičius mokytoją net vadina „mokinių

Mokslininkai mokymosi motyvus klasifikuoja pagal lygmenis pvz. (I. Podlasyj 1999):

- plačius socialinius (pareiga atsakomybė, mokymosi socialinio reikšmingumo suvokimas);
- siaurus socialinius motyvus, kitaip vadinamus „poziciniais“ (siekis užimti tam tikrą padėtį visuomenėje ateityje, būti pripažintam, gauti atlygį ir pan.);
- socialinio bendradarbiavimo motyvus (savo vaidmens bei pozicijos klasėje įtvirtinimas, orientacija į įvairius bendradarbiavimo su aplinkiniais būdus);

- plačius pažintinius motyvus (domėjimasis aplinka, pasitenkinimas mokymosi veikla ir pan.);
- mokomuosius pažintinius motyvus (orientacija į žinių įgijimo būdus, konkrečių mokomųjų programų supratimas);
- savišvietos motyvus (orientacija į papildomų žinių įgijimą). (Rupšienė p.23)

Kai kurie Rusijos mokslininkai (Zimnaja, 1999; Matiuhina, 1986) pažymi, jog egzistuoja tiesioginis moksleivio psichinio išsivystymo ir jo mokymosi motyvacijos ryšys.

Panašias išvadas prieina ir Machnovec. Tirdamas paauglių mokymąsi, jis nustatė, jog mokymosi motyvacija tiesiogiai siejasi su gebėjimais: gebėjimu įvertinti savo perspektyvas bei patį save, intelektiniais gebėjimais (Machnovec, 1996).

Kai kurie mokslininkai išvelgia ir atvirkštinių ryši: dėl nuolatinių nesėkmių susilpnėjusi mokymosi motyvacija lemia gebėjimų mokytis menkėjimą (Gorbunova, 1997).

„<...>Taigi nenoro mokytis priežastimi gali tapti menkesni jaunuolių gebėjimai, ribotas intelektas. Tačiau tai nėra griežta taisyklė: vis dėlto nemažai moksleivių pasiekia gerų rezultatų dėl stipresnės mokymosi motyvacijos, nors kiti tokių pat gebėjimų vaikai mokosi už juos blogiau (Rupšienė p.32).

1.2.2. Visuomenės veiksniai įtakoiantys jaunuolių socializacija

Europoje vykstantys negatyvūs procesai mus pasiekia labai greitai. Dėl patogios geografinės padėties Lietuva tampa alkoholio, tabako ir kitų narkotikų tranzito šalimi. Auga narkotikų prieinamumas ir tiekimas, neteisėta jų pasiūla ir poreikis narkotikams. Kovai su tokio pobūdžio blogybėmis nebuvo pasirėngę laiku, nėra prevencinės veiklos. (www.espad.org/lithuania.doc)

Iš kitos pusės – vykstančios greitos permainos šalies ekonomikoje, socialinėje sferoje ir žmonių gyvenime keičia visuomenės požiūrį į kai kuriuos reiškinius, taipogi ir požiūrį į narkotinių medžiagų vartojimą. Plinta alkoholizmas, narkomanija, daugėja problemų, susijusių su girtavimu. Jaunimas yra labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis. Formuojasi savas jaunimo požiūris į narkotikus ir jų vartojimą. *Tam daro didelę įtaką žiniasklaida ir televizijoje rodomi filmų herojai.* Kai kurie jaunuoliai galvoja, kad techno ir repo muzika neįmanoma be narkotikų. Todėl ieško informacijos apie lengvus narkotikus, jų galimas ir dar nekenksmingas dozes. Ir tokios informacijos jie randa. Nesuprasdami pavojaus, jaunuoliai ne tik linkę vartoti narkotikus, bet bando užsiimti su narkotikais susijusia rizikinga veikla – juos platinti. Pelno siekdami, narkotikų prekeiviai vykdo nusikalstamą veiklą, įtraukdami į narkotikų platinimą, susigundžius ir nedaug apie narkotikus išmanančius jaunuolius.

Oficiali statistika dažniausiai neatskleidžia tikros šalies situacijos. Neretai vienas ar kitas ypatingesnis atvejis sukuria pavojingesnės situacijos įvaizdį ir atvirkščiai – nežinojimas realios padėties formuoja nuomonę, kad narkomanija, alkoholizmas, rūkymas ir skurdas nėra didelė. Neretai nuomonę formuoja nelaimingas įvykis ar sensacingas straipsnis, pasirodęs spaudoje.

Lietuva dalyvauja tarptautiniame Europos moksleivių alkoholio, tabako ir kitų narkotikų vartojimo tyrime (ESPAD, 2003). Šie tyrimai atliekami kas ketveri metai. Tyrimai būtini ir yra valstybės prestižo reikalas.

Asmenybės ypatybės, tokios, kaip nesaugumo ar menkavertiškumo jausmas, psichologinis nebrandumas, emocinė priklausomybė nuo kitų žmonių, nesugebėjimas išspręsti iškilusias problemas, noras išsiskirti iš aplinkinių ir paneigti nusistovėjusias vertybes ar nepriklausomybės troškimas, turi įtakos polinkiui į alkoholį ar kitus narkotikus, ypač jauniems žmonėms. Daugelis socialinių problemų, tokių kaip narkomanija, alkoholizmas, nesugebėjimas prisitaikyti bendruomenėje ir kt., yra susiję su neigiamu savo asmens vertinimu. Nuo to priklauso asmens santykiai su aplinkiniais, savikritiškumas, reiklumas sau, požiūriu į aplinkos reiškinius ir turi įtakos asmenybės raidai. (Fürst, 1998)

Moksleivis – socialinė būtybė. Jo asmenybės raidai turi įtakos socialiniai ryšiai su šeima, mokykla bei bendraamžiais. Jaunuolių elgesys traktuojamas kaip konfliktinis. Tie, kurie lengvai bendrauja su tėvais, mažiau linkę rūkyti, vartoti alkoholį ar kitus narkotikus bei kitai negatyviai elgtis. Atėjęs iš šeimos, kurios gyvenimo būdas yra negatyvus, moksleivis imituoja dažnai mokinys imituoja netinkamą gyvenimo būdą (Bulotaitė, 1998).

Paauglystėje labai svarbus yra draugystės su bendraamžiais poreikis. Tie jaunuoliai, kurių santykiai su bendraamžiais dėl kokių tai priežasčių susiklostė nesėkmingai, tampa izoliuoti, vieniši. Dauguma moksleivių yra labai patenkinti arba patenkinti savo santykiais tiek su tėvais, tiek su draugais. Vis tik konstatuotas statiškai patikimas skirtumas tarp vertinimo santykių su motina ir tėvu – daugiau buvo moksleivių (tiek berniukų, tiek mergaičių), kurie savo santykius su motina vertino palankiau nei su tėvu. Nemažas procentas moksleivių santykius su tėvu vertino nepalankiai ar net labai nepalankiai. Su motina nepalankiai santykiai santykius vertina mažiau moksleivių. Net penktadalis moksleivių pažymėjo nei šio, nei tokio santykius su tėvu. Tokį vertinimą su motina pateikė mažiau moksleivių. Tai galima būtų vertinti kaip šaltus santykius šeimoje.

Tik nežymi dalis moksleivių yra nepatenkinti draugais ir matomai turi problemų santykiuose su jais. Iš tiesų moksleiviai pateikė didžiulį nusikalstamo elgesio arsenalą – nuo paprasčiausio kito asmens šantažavimo iki fizinio asmens sužalojimo bei įsibrovimo į butą ar kitą vietą siekdami apvogti. Dažniausiai moksleiviai nurodo peštynes su kitu asmeniu ar dalyvavo grupėje, kuri pradėjo peštynes su kita grupe. Būdingas vaikinams nusikalstamas elgesys yra tyčia

sugadinti visuomeninį ar privatų turtą. Vaikinai ženkliai dažniau negu merginos elgiasi nusikalstamai. (www.espad.org/lithuania.doc)

Pastaraisiais metais ypatingai aštrios ir skaudžios šios tapo jaunimo problemos: kaip paauglių nėštumas, lytiškai plintančios ligos, AIDS. Paauglių ir jaunimo lytinės patirtys dažnai yra lydimos kitų rizikos veiksnių; tokių kaip alkoholio ar nelegalių narkotikų vartojimo, nusikalstamumo ir blogo mokymosi. Šiandieninis jaunimas atviriau kalba apie seksą, laisviau elgiasi, o panaudoję alkoholį ar kitus narkotikus gana greitai atpalaiduoja bet kokius moralinius varžtus.

Moksleivių lytinio patyrimo problemos yra dažniau susietos su alkoholio nei su kitų narkotikų vartojimu. Jos dažnesnės vaiknam, nei merginoms. Tačiau būtina pabrėžti, kad lytinio patyrimo problemos yra labai svarbios paauglystės ir jaunystės amžiaus tarpsnyje, jos sukuria daug kitų problemų ir lemia paauglių ir jaunimo savijautą bei gerovę. Todėl šiai problemai reikia skirti ypatingą ir labai jautrų dėmesį. (www.espad.org/lithuania.doc)

Iš kriminalinių problemų pažymėtinos muštynės. Beveik pusė moksleivių nurodo muštynes, susietas su tuo, kad buvo vartojamas alkoholis. Kriminalinių problemų daugiau turi vaikinai nei merginos, tačiau jos išsivelia į įvairius kriminalinius įvykius. (Valickas, 1997)

Narkotinės medžiagos – tai medžiagos, kurios pasižymi tuo, kad sukelia ypatingą žmogaus psichinę būklę. Narkotinėms medžiagoms priskiriami narkotikai, psichotropinės medžiagos (raminamieji ir migdomieji vaistai), svaiginančios medžiagos (lakieji tirpikliai), anaboliniai steroidai, alkoholis ir tabakas.

Fürst (1998) rašė, kad *žiniasklaidos* priemonės labai svarbios šiandieniniame gyvenime. Spartus jų vystymasis, ypač elektroninių priemonių (radijo, televizijos, kompiuterių) prilygsta sprogimui, jų poveikio kasdieniniame žmogaus gyvenimui neseniai dar nebuvo galima įsivaizduoti.

Reklamos psichologijos užduotis – efektyviai paveikti dėmesį, susidomėjimą, norus ir veiksmus. Greta būsimos rinkos reikia įvertinti auditorijos kuriai skiriamas produktas dydį. Reklamos strategijoje vaizdai yra svarbesni už tekstą, nes vaizdai pasiekia smegenis automatiškai. Svarbiausia ne produkto ar paslaugos kokybė ir vertingumas, o jų suteikiamų išgyvenimų vertė, t. y. prisideda prie gyvenimo stiliaus.

Įvairūs socialiniai reiškiniai nuolat įtakoja jaunuolius. Įtakos reguliavimu turėtų rūpintis visą visuomenė, valdžia, mokykla, šeima. Tvirta vertybių sistema yra ta atsvara, kuri reguliuoja negatyvių reiškinų poveikį mokinių elgsenai.

1.2.3. Vidiniai prieštaravimai

1.2.3.1 Sėkmės teorijos aiškinimo modelis

Mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad „veiklos sėkmingumui pasiekti reikia, jog sėkmės siekimo motyvas asmenybės motyvacinėje struktūroje turėtų pranašumą prieš nesėkmės vengimo motyvą“ (Stepanskij, 1981, cituota Tilindienės, Bitino, 2000). **Asmenybiniai motyvai:** kai kiekvienas individas vadovaujasi dviem sėkmės motyvais:

- siekti sėkmės;
- vengti nesėkmės.

Vėlesnių tyrimų duomenimis (Heckhausen, 1996, cituota Tilindienės, Bitino, 2000) asmenims, turintiems stiprią sėkmės siekimo motyvaciją būdingos pastangos pratęsti pagrindinę veiklą net tuo atveju, jei ir ištiko nesėkmė.

Pasirenkant sėkmės siekimo ar nesėkmės vengimo motyvą, įtakos turi šie asmenybiniai faktoriai: savęs vertinimas; stipri ar silpna nervų sistema; aspiracijų lygis; ekstravertiškumas; nerimas; ekstermalumas ir kt.

Situaciniai faktoriai. Jie nusako veiklos situaciją. Jų yra du: sėkmės tikimybė ir sėkmės skatinimas. Kuo didesnė sėkmės tikimybė, tuo didesnė ir sėkmingesnio elgesio tikimybė. Sėkmės skatinimas yra raginimas laimėti, kada sėkmės tikimybė yra nedidelė arba jos visai nėra.

Suveikus asmenybiniais faktoriais, motyvams bei situaciniais faktoriais, *kyla tokios tendencijos:* siekti sėkmės ir vengti nesėkmės, ir *emocinės reakcijos:* sėkmės atveju - didžiavimasis sėkme, o nesėkmės atveju – gėda dėl nesėkmės.

Sėkmingas elgesys. Motyvuoti siekti sėkmės žmonės paprastai yra linkę tęsti savo veiklą ir imasi naujų sėkmingų situacijų siekimo. Orientuoti į sėkmę žmonės renkasi vidutinio sunkumo arba šiek tiek didesnio nei vidutinio sunkumo užduotis ir situacijas. Tuomet pagerėja ir jų veiklos kokybė.

O motyvuoti vengti nesėkmės žmonės ir toliau vengia naujų situacijų – tiek tokių, kuriose galima patirti sėkmę, tiek tokių, kuriose gali ištikti nesėkmė. Orientuoti į nesėkmę žmonės yra linkę pasirinkti arba labai sunkias, arba labai lengvas užduotis. Pasirinkdami situaciją, kurioje tikrai pralaimės, arba tokią lengvą, kurioje jie yra garantuoti savo sėkme, jie išvengia įtampos. Šios kategorijos žmonės vengia veiklos rizikos.

Sėkmė ir lytis. Daug asmenybės kintamųjų skiriasi priklausomai nuo lyties. Gilliganas (1982) (cituota Gage, Berliner 1994) išsiaiškino, kad moterims gali būti svarbesnė tarpusavio santykių, bendravimo sėkmė, negu noras, kad pasiektų intelektinėje ar konkurencinėje veikloje. Skirtingos žmogiškosios patirties sritys lemia nevienodus dviejų lyčių sėkmės siekius, kuriuos galime numanyti, žinodami skirtingus biologinius ir socialinius vyro ir moters vaidmenis.

1.2.3.2. Laimėjimų motyvacija

C. Dweck nuomone, kai vaikai išmokatą bejėgiškumą pakeičia atribucija, orientuotą į meistriškumą, pasikeičia jų motyvacijos stilius. Pradedama geriau vertinti savo gabumus. Net ir maži gabumai gali būti padidinti sunkiai dirbant ir lavinantis (Žukauskienė, 2001).

Laimėjimų motyvacijai priklauso viltis arba lūkestis, kad tikslas bus pasiektas be nesėkmės. Dėl to laimėjimo motyvacijai būdingos sėkmės vilties ir nesėkmės baimės emocijos. J.W. Atkinson laimėjimų motyvacijos teorija teigia, kad mokiniai su aukšta laimėjimų motyvacija bus labiau motyvuoti per situacijas, kai bus ne daugiau kaip 50 % sėkmės, o pasak Berliner (1994), aukščiausia motyvacija išryškėja visiškai neapibrėžtomis naujomis situacijomis. Šie abu dėsningumai aiškiai matyti kompiuteriniuose žaidimuose, *kur kiekviena situacija šiek tiek pažįstama ir truputį nauja*, kiekvienas žingsnis gali būti ir sėkmingas, ir nesėkmingas, bet dažniau sėkmingas negu nesėkmingas.

Labai svarbu vaikui leisti patirti sėkmę.

Mokykloje mokinys gali palyginti savo darbus su kitų mokinių, ir taip suprasti, ar dirba sėkmingai, ar ne. Tada sėkmės ar nesėkmės priežastimi laiko savo vidines psichines ypatybes arba išorines sąlygas. Mokinys, kuris dažnai savo nesėkmes priskiria savo išorinėms priežastims, labiau nepasitiki savo sugebėjimais, vidinėmis psichinėmis jėgomis. Tai labai silpnina jo mokymosi motyvaciją, pasitikėjimą savo jėgomis, ir aišku, viltį, kad darbą lydės sėkmė (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Orientuotas į sėkmę žmogus dirba atkakliau nei orientuotas į nesėkmę, pasirinkimo situacijoje jis pasirenka vidutinio ir kiek padidinto sudėtingumo užduotis. Patyręs nesėkmę toks žmogus nenuleidžia rankų, bet dar atkakliau siekia tikslo ir netgi pasiekia dar geresnių rezultatų. Orientuotų į sėkmę individų kauzalinės atribucijos ypatybė – sėkmę jie linkę paaiškinti savo gabumais, pastangomis, kitomis asmenybės savybėmis. Nesėkmės atveju jie geba objektyviai įvertinti savo gabumus, nepraranda „dvasios“ ir išlieka atkaklūs. Kitaip elgiasi žmonės, kurių pagrindinis veiklos motyvas – nesėkmės vengimas. Tokie žmonės, tik pradėję veikti, prognozuoja, jog patirs nesėkmę, jie nepasitiki savimi, bijo kritikos. Pati veikla jiems sukelia neigiamas emocijas, todėl jie jos vengia (Rupšienė, 2000).

Visuotinai paplitusi nuomonė, jog tiek patį mokymąsi, tiek emocinius santykius su juo lemia intelekto lygmuo: kuo aukštesnis moksleivio intelektas, tuo geriau jis mokosi, tuo geresnės nuostatos mokymosi atžvilgiu. Tačiau ši nuomonė negali būti laikoma taisykle, nes moksliniai tyrimai šioje srityje atskleidžia daug naujų aspektų.

1.2.3.3. Išmoktas bejėgiškumas

Dweck ir jos bendradarbiai išskyrė *išmokto bejėgiškumo* fenomeną, kuris paaiškina, jog nesėkmės yra neišvengiamos. Vaikas, kuriam būdingas *išmoktas bejėgiškumas*, sukuria labai įvairių būdų savo nesėkmėms paaiškinti. Jie savo nesėkmes (bet ne sėkmes) laiko gabumų padariniu, o kadangi gabumus laiko tam tikru nekintamu savo bruožu, kurį sunku pakeisti, jis mažai pasitiki savimi. Dėl *išmokto bejėgiškumo* sunkiau mokytis, kyla nerimas, kuris pats save palaiko ir tai kartotinai patvirtina, kodėl taip aiškinamos nesėkmės. Ir vėliau gyvenime jis pasirenka mažiau pastangų reikalaujančius mokymosi kursus ir mažiausiai reikalavimų keliančią karjerą (Žukauskienė, 2001).

Svarbus ir grįžtamasis ryšys, kurį vaikas gauna iš suaugusiųjų. Mergaitės gerokai dažniau demonstruoja bejėgiškumą ir lūkesčius sėkmės atžvilgiu. Jos dėl blogo mokymosi dažniau kaltina savo gabumus, todėl susidūrus su nesėkme mergaičių atkaklumas mažėja ir mokymasis blogėja. Jos taip pat labiau linkusios gauti įvertinantį atgalinį ryšį iš suaugusiųjų. Dweck (1998) nurodo, kad mergaičių didesnis išmoktas bejėgiškumas nėra susijęs su jų blogesniu mokymusi mokykloje. Tačiau žemas savigarbos jausmo lygis ir su tuo susijęs sėkmės lūkesčių lygis gali turėti įtakos tam, jog paauglystės laikotarpiu ir suaugus blogiau realizuojamas intelektualinis potencialas ir mažiau siekiama sėkmės (Žukauskienė, 2001).

Kauzalinė atribucija - tai žmonių elgsenos priežasčių ir motyvų aiškinimas bei supratimas. Kauzalinė atribucija padeda suvokti kito žmogaus poelgius ir jų motyvus. Toks supratimas individą įgalina geriau suvokti jį supančio pasaulio reiškinius ir atlieka žmonių santykių funkciją. Atribucijos apibūdinimas pagal kelis parametrus vietos (vidinės-išorinės), stabilumo (stabili-nestabili), valdymo (valdoma-nevaldoma). Kauzalinė atribucija gali lemti motyvacijos proceso ypatumus (Frieze, 1994). Mokinys yra linkęs pats vertinti savo sėkmes ir nesėkmes.

Amžiaus normos, tai yra visuomenėje priimti standartai arba lūkesčiai, susiję su amžiumi, turi nemažą įtaką mūsų elgesiui. Amžius yra svarbus kriterijus bendraujant: nuo jo priklauso ne tik tai, kaip kreipiamės bendraudami, kokių stiliumi ir kaip pagarbiai kalbame, bet ir interesų artimumo bei panašumo galimybės. Mes linkę stereotipiškai vertinti žmones pagal amžių. Be to, savo asmeninį gyvenimą tvarkome atsižvelgdami į savo metus, o elgesį vertiname pagal tai, kaip sekasi „mūsų metuose“. (Lemme, 1998)

1.2.3.4. Vidinė ir išorinė mokymosi motyvacija

Mokymosi motyvacijos rūšys:

1. vidinė;
2. išorinė.

Vidinė motyvacija. Kai kurie motyvai kyla iš paties subjekto. Yra poreikis suvokti, poreikis manipuliuoti, poreikis tyrinėti. Vidinė *smalsumo motyvacija* labai ryški ankstyvosios vaikystės metais. Stipriausią vidinę mokymosi motyvaciją sukelia vidinis džiaugsmas, lydintis išmokimą.

Veiksmingiausia ir prasmingiausia mokymosi motyvacija yra susijusi su gyvenimo prasmės jausmu ir pačių žmogiškiausių vertybių įsisąmoninimu. Ji kyla dvasinėje, socialinėje, kultūrinėje aplinkoje, kai visiškai įsisąmoninama asmenišką patyrimą ir atsiranda galimybė savarankiškai spręsti. Labai svarbu, kad vaikas pajustų, jog jis pats gali pasirinkti tinkle, dėtų pastangas jam vykdyti ir kontroliuoti, kaip pavyko veiksmai ir koks galutinis rezultatas.

Savigarbos motyvas stiprina pasitikėjimą savimi, pajėgumą, įsitikinimą, kad esi kitiems reikalingas ir naudingas (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Vidinei motyvacijai priklauso laimėjimų motyvacija. *Laimėjimų motyvacijai* priklauso viltis arba lūkestis, kad tikslas bus pasiektas be nesėkmės. Dėl to laimėjimo motyvacijai būdingos sėkmės vilties ir nesėkmės baimės emocijos. Vaikas, kuriam sekasi ir kurio veikla sėkminga, supranta, kad tai priklauso nuo jo aktyvumo, įdėtų pastangų.

Sėkmės ar nesėkmės priežastimi vaikas laiko savo vidines psichines ypatybes arba išorines sąlygas. Mokinys, kuris dažnai savo nesėkmės priskiria išorinėms priežastims, vis labiau nepasitiki savo sugebėjimais, vidinėmis psichinėmis jėgomis. Tai labai silpnina jo mokymosi motyvaciją, pasitikėjimą savo jėgomis ir, aišku, viltį, kad darba lydės sėkmė.

Kitas vidinis mokymosi motyvas yra kompetencija - pakantumas. Kuo dažniau mokinys mato savo įgūdžių ar kitų mokymosi rezultatų gerą kokybę, tuo labiau stiprėja noras ir toliau gerai tai daryti.

Vaikai, kurie jaučiasi menkesni mokytojų ar tėvų akyse, nejaučia galimybės pakilti. Jie net savo sėkmę gali suprasti kaip trūkumą.

Paauglystės metais *dauguma mokinių kenčia dėl konflikto tarp savo poreikių gauti gerus pažymius ir būti mylimiems.*

Kitas bendras konfliktas: *priklausomumas ir neprilausomybė.* Mokiniai pasijunta blogiausiai, kai mokytojas per daug patarinėja arba kai visiškai nesirūpina, ką ir kaip jie daro (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Išorinė motyvacija. Neretai mokiniai vadovaujami motyvais, kurių pradžia slypi jų aplinkoje, kitų žmonių laikysenoje bei tarpusavio santykiuose. Jaunimas vadovaujami dar negatyvesniu, baimės motyvu. Jie lanko mokyklą arba mokosi per pamokas tik todėl, kad bijo būti nubausti.

K. Obuchovskij pritaria B. M. Teplov ir kitiems psichologams, teigiantiems, kad tik tolima motyvacija – ateities, gyvenimo prasmės – teikia jėgų nugalėti kasdienius sunkumus, džiaugsmingai mokytis, augti harmoningai, dorai, laisvai kuriančiai asmenybei ir kt. (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Vidinė ir išorinė mokymosi motyvacija kaitaliojasi priklausomai nuo aplinkybių, nuo situacijos. Taip pat kinta ir motyvacijos trukmė.

Būtų idealu, jei mokiniai būtų motyvuoti iš vidaus, todėl mokytojai, ruošdamiesi dėstyti savo dalyką turėtų daugiau dėmesio skirti tam, kad būtų sužadinta vidinė moksleivių motyvacija.

Klasės darbo sistema taip pat veikia mokinio autokonceptciją. Jeigu yra konkurencinė sistema (o profesinėje mokyloje yra: pvz. *stipendijos*) ji stimuliuoja „laimėtojus“ (gauna didžiausią stipendiją), bet gali pažeminti daug „pralaimėtojų“.

Gage, Berliner (1994) rašo, kad mokiniai mano, kad nesėkmę lemia – išoriniai veiksniai (užduoties sunkumas, nelemtas atsitiktinumas), o sėkmę lemia vidiniai veiksniai (pastangos, sugebėjimai). Tokie mokiniai, kurie savo sėkmių priežastimis laiko išorinius, o nesėkmių - vidinius veiksnius, dažnai galvoja neturį gebėjimų pasiekti sėkmę.

Reikia skirti esmingąją vidinę ir neesmingąją išorinę motyvaciją, tačiau tai, kas tarsi yra esmingoji vidinė motyvacija, nepriklausanti nuo atlyginimo iš šalies, gali būti atsiradusi iš ankstesnių išorinių pastiprinimų. Laikui bėgant, išorinius pastiprinimus pakeičia savęs paties pastiprinimas (Gage, Berliner p.305).

Kiekvieno žmogaus poelgis yra motyvuojamas tiek vidiniais, tiek išoriniais veiksniais. Išoriniai ir vidiniai motyvacijos veiksniai glaudžiai siejasi ir vieni kitus veikia.

1. *Motyvacija* – veiklos skatulių sistema ir aktyvumo šaltinis, teorinis konstruktas, vartojamas paaiškinti elgsenos priežastį, kryptingumą, pastovumą, intensyvumą (Зимняя И., (1999); Brophy., (1998)) .
 2. *Motyvacija* - „procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu“ (Jovaiša L., (1993)); proceso determinuojančio žmogaus aktyvumą, charakteristika, kitaip tariant „motyvavimas“. (Шевандрин Н. 1995) cituota Rupšienė 19 p.)
- Kiekviena koncepcija vadovaujasi savita motyvacijos samprata, akcentuoja savitus motyvacijos ypatumus.

1.2.3. Lytiškumo aspektas

Suskirsčius visas nurodytas priežastis lygiais, išryškėjo, mokytojų nuomone, reikšmingiausias dažnesnio berniukų nenoro mokytis veiksnys – neigiama bendraamžių įtaka. Šią priežastį nurodė 54 proc. tiriamųjų. Iš psichologinių studijų gerai žinoma, jog paauglystėje tėvų vaidmuo nepaprastai sumažėja, o bendraamžių – išauga. Įvairiose situacijose, kai kyla vertybiniai konfliktai, paaugliai linkę pasikliauti bendraamžių vertybėmis, o ne tėvų. Bėda ta, kad paaugliai, o ypač berniukai, gero mokymosi dažniausiai nelaiko vertybe. Iš gerai besimokančiųjų vaikų tyčiojamasi, neretai jie tampa tiesiog pajuokos objektais. Kai klasėje susiformuoja toks neigiamas mikroklimatas berniukams, kurie iš tiesų trokšta pripažinimo, mokytis gerai reikštų pasmerkti save izoliacijai. Todėl dauguma berniukų pasirenka prisitaikymo kelią: geriau mokytis blogiau ir dėl to „kentėti“ nuo mokytojų ir tėvų, bet jaustis socialiai vertingiems savo bendraamžių grupėje (Rupšienė, 2000).

Kita priežastis, kurią nurodė mokslininkai – berniukai jaučia mažesnę atsakomybę negu mergaitės mokymosi veikloje ir ne visada yra stropūs. Šios priežasties reikšmingumą 51 proc. referentų. Berniukai yra ne tokie paklusnūs kaip mergaitės (tai pažymi 21 proc. apklaustų mokytojų). Mokytojų nuomone, berniukai, stokodami atsakomybės, dažnai neatlieka namų darbų, nepasirengia pamokoms, jas praleidinėja, nepaklūsta mokytojo reikalavimams. Visa tai pagaliau atsiliepia jų pažangumui – mokymosi rezultatai tampa prastesni. Berniukų polinkį nepaklusti nustatytai tvarkai, nepaisyti dorovinių normų, atsisakyti vykdyti mokytojų nurodymus atskleidžia ir kiti tyrimai (Klaus, 1987). Gausios psichologinės studijos rodo, jog dažniausiai moteriškos lyties atstovės rečiau pertraukinėja kalbančiuosius, yra taktiškesnės ir pagarbesnės, ne taip pasitiki savimi (Mayers, 2000). Tačiau pedagoginėje literatūroje neteko aptikti rekomendacijų atsižvelgti į šį faktą. Mūsų pedagogika vis dar orientuojasi į stropumą ir besąlygišką paklusnumą mokytojams, o su minėtais berniukų lyties ypatumais pedagoginėje praktikoje intensyviai kovojama: už neatliktus namų darbus atkakliai rašomi dvejetai, už nepaklusnumą mažinami pažymiai. Tokia nelygiavertė „kova“ atstumia berniukus nuo mokyklos ir silpnina jų mokymosi motyvaciją.

46 proc. referentų pažymi, jog berniukai labiau nei mergaitės orientuojasi į praktinius gyvenimo tikslus, o tai gali lemti jų nenorą mokytis. Ugdymo šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje turinys tebėra pernelyg scientistinis ir atotrūkęs nuo praktikos. Nors švietimo reformos teoretikai aiškiai matė atotrūkio nuo praktikos pavojų ir nurodė, jog toks atitolimas nuo moksleivių socialinės kultūrinės patirties, interesų, būdingų atitinkamam amžiaus tarpsniui, silpnina mokymosi motyvaciją (Jackūnas, 1993), pavojų išvengti nepavyko. Ypač tai pasakytina apie berniukus. Paaugliai berniukai, kurie, kaip žinia, labiau domisi technika, prekyba, veiklumo reikalaujančiomis profesijomis, verslo reikalais, visų šių praktinių dalykų nesieja su mokomaisiais dalykais. Todėl jie

sunkiai randa paaiškinimą, kodėl turi mokytis daugelio, jų supratimu, visai nereikalingų dalykų: muzikos, dailės, literatūros ir pan. Jiems tai atrodo laiko švaistymas. Be to, daugelio berniukų akyse geras išsilavinimas apskritai turi žemesnį prestižą (šitai pažymi ir 29 proc. tiriamųjų mokytojų): berniukai, būdami praktiškesni, pastebi, jog geras išsilavinimas ne visuomet garantuoja gerą pragyvenimo lygį. Daugelis turinčių aukštą išsilavinimą ir netgi mokslinius laipsnius žmonių beveik skursta materialine prasme. Tuo tarpu daug pavyzdžių, kai nebaigę bendrojo lavinimo mokyklų asmenys turi geresnes pajamas ir geriau materialiai apsirūpinę. Suvokdami šį paradoksą, berniukai formuojasi nuostatą, jog geras pragyvenimas nesusijęs su įgyjamu išsilavinimu.

Akivaizdu, kad tokios nuostatos veikia nemotyvuojančiai ir lemia nenoro mokytis atsiradimą. Su minėta priežastimi glaudžiai siejasi ir kita – mokytojų nuomone, berniukai dažniau nei mergaitės nenori mokytis todėl, kad jų interesai dažnai esti už mokyklos ribų ir nesusiję su mokymusi mokykloje (išskiria 40 proc. tirtų pedagogų). Ne paslaptis, jog berniukai daug dažniau nei mergaitės laiką praleidžia kompiuterinių žaidimų salonuose, kiemuose, sporto aikštelėse, gatvėse. Ir tai visiškai atitinka jų prigimtį: savo laiku dar Ericson (1968) pažymėjo, jog berniukams dažniausiai rūpi išorinė erdvė, o mergaitėms – vidinė. Todėl berniukams labiau patinka būti lauke, o mergaitėms – namuose. Vieni ir kiti skirtumai mato savo paskirtį – būti namuose ar išeiti į kupiną nuotykių erdvę. Tad berniukams, aktyviai tyrinėjantiems ir besirūpinantiems aplinka, laiko mokymuisi lieka labai nedaug arba jo visai nelieka. Tuo labiau, kad įdomu ne tai ko reikia mokytis, o įdomu tai, kas vyksta už mokyklos ribų ir už namų sienų.“(Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt. 2003. p. 278.)

Lyčių – stereotipai – pagrindinis profesinį pasirinkimą įtakojantis veiksnys, kadangi lytinėje socializacijoje lemiamos reikšmės turi socialiniai kultūriniai veiksniai. „Lytiškumo stereotipų raiška Lietuvos mokytojų ir mokinių populiacijoje „ tyrimai (Merkys, Purvaneckienė) teigia, lytiškumas stereotipiškai reiškiasi ir profesijų bei pareigybių pasirinkime (2001).

1.2.4. Šeimos įtaka ugdymo procese

Nemažą įtaką nenorui mokytis turi ir įvairios priežastys glūdinčios šeimoje. Šeima – reikšmingiausia mikroaplinka, kurioje formuojasi asmenybės pagrindai, kur atliekamos svarbiausios funkcijos: ugdomoji, rekreacinė (fizinė, materialinė, moralinė, psichologinė, savitarpio pagalbos, laisvalaikio organizavimo), komunikacinė ir kt. (Leliūgienė, 1997).

Šeimos įtaką vaiko socializacijai akcentavo Lietuvos mokslo klasikai: Maceina, Šalkauskis, Vydūnas. Šių dienų mokslininkai (Aramavičiūtė, Bajoriūnas, Uzdila ir kt.) taip pat pabrėžia šeimos ugdomąjį potencialą.

Be kita ko, šeimoje pradeda formuotis ir mokymosi motyvacija, nuostatos mokymosi atžvilgiu, emociniai santykiai su mokymusi. Šeimoje gali susikurti sėkmės mokykloje ir gyvenime pamatai. Tačiau šiandien šeimoje egzistuoja nemažai problemų – ekonominio, kultūrinio, dvasinio pobūdžio – ir šios problemos vienaip ar kitaip veikia gyvenančius joje žmones. Žinoma, pirmiausia tai pasakytina apie augančius ir bręstančius vaikus.

Įvairaus lygmens ir įvairių mokslų tyrimai padeda išryškinti tokias šeimos problemas, įtakonačias ugdymo mokymosi nesėkmei. Tai tokios problemos žemas šeimos ekonominis statusas, menkas tėvų išsilavinimas ir žemos aspiracijos vaikų laimėjimų atžvilgiu, motinų būtinybė dirbti ir iš to kylanti vaikų nepriežiūra, prastas šeimos mikroklimatas, netinkamas vaikų ugdymo stilius ir kita.

Glūdinčias šeimoje nenoro mokytis formavimosi prielaidas vienu ar kitu požiūriu nagrinėja Bajoriūnas (1995), Bitinas (1998), Dereškevičius (1999), Grincevičienė (1999). Rupšienė (2000), Stulpinas (1977), Uzdila (1993), Vaitkevičius (1995) ir kt. Nemažai dėmesio šiai problemai skiriama ir užsienio publikacijose (Dornbush (1987), Milne (1986), McLanahan (1985), Rathvon (1996) ir kiti). Kai kurie mokslininkai pažymi, jog ne pavienis atskiras šeimos veiksnys, bet jų kombinacijos lemia nenorą mokytis ir nepažangumą. Antai Hissnauer (1979) išskiria tokias blogo mokymosi priežastis: tėvų ir vaikų santykių sutrikimas, žemas socialinis šeimos statusas, menka asmenybės adaptacija. Sutrikusius santykius jis aiškina konfliktais šeimoje, tėvų skyrybomis, ekstremaliu auklėjimo būdu, negatyviu tėvų požiūriu į mokyklą ir mokytojo autoritetą. Mokslininkas nustatė, jog pusė sistemingai praleidinėjančių pamokas moksleivių gyvena nepilnose šeimose, ankštuose butuose. Dauguma jų patiria neigiamą brolių ir seserų įtaką. Hennig ir Knodler (1985) pažymi, jog tokiems vaikams šeimose neteikiama parama, tose šeimose „sunkus“ bendravimas, menkas lojalumas ir priklausomybės jausmas, dažnai pasitaiko kriminogeninių veiksmų. Tokia aplinka sunkina vaiko autokoncepcijos, mokymosi motyvacijos formavimąsi. Panašiai mano ir Uzdila (1981).

Mikroklimatas suprantamas kaip visų šeimos narių santykių padarinys. „Tai toks šeimos gyvenimo būvis, kai lydosi emocijos, praūžia jausmų audros, kartojasi potvyniai ir atoslūgiai“ (Uzdila, 1993, p. 65.). tas pats fenomenas vadinamas kitaip – šeimos dvasinė ir moralinė pedagoginė atmosfera, dorinė psichologinė atmosfera, kuri skatina asmenybės brendimą. Šeimos klimato esmę Uzdila įvardija metaforiškai: panašiai kaip vieno klimato sąlygomis augalas gali skursti, o kito – vešliai sulapoti, taip ir žmogus gali pajusti vidinį pasitenkinimą ir tapti puikiu darbuotoju viename kolektyve ir tiesiog sunykti kitame. Kaip žmogui svarbi gamtinė aplinka, taip ir vaikui – jo šeimos mikroklimatas.

Tyrimai atskleidžia, jog vaikai ir paaugliai iš šeimų, kuriose gyvena tik vienas iš tėvų, dažniau turi mokymosi problemų negu tie moksleiviai, kurie gyvena su abiem (ypač – biologiniais)

tėvais. Nepilnų šeimų vaikai dažniau negu kiti jų bendraamžiai nesėkmingai mokosi ir nebaigia mokyklos. Dar 1977 metais Stulpinas pateikė tyrimų duomenis, kad kas septintas mokinys Lietuvoje gyvena nepilnoje šeimoje – išsiskyrusioje arba tokioje, kur vienas tėvas miręs, kur motina vieniša. Panašias tendencijas fiksuoja ir užsienio pedagogai (Rupšienė, 2000).

Pastarųjų metų tyrimų rezultatai patvirtina ankstesnius. Šiuo metu Lietuvoje yra užregistruota 120 tūkstančių nepilnų šeimų; iš jų tokių, kur viena motina augina vaikus – 107 tūkstančiai, kur vienas tėvas – 13 tūkstančių. Šeimose, kuriose nėra nė vieno iš biologinių tėvų, auga 20 tūkstančių vaikų. Visi šiose šeimose augantys vaikai priskiriami rizikos grupei. (<http://www.socmin.lt/index>)

Nepaisant to, nepilna šeima laikoma nenoro mokytis rizikos veiksniu, nes tokioje šeimos struktūroje glūdi vaiko socializaciją trikdantys veiksniai, tokiose šeimose vaikai rečiau jaučia psichologinį komfortą (Grinevičienė, 1999). Stulpino (1977, 1981) duomenimis, nepilnų šeimų, kuriose auklėjami pažangūs mokiniai, yra du kartus mažiau, negu tų, kuriose auga nenorintys mokytis (1981). Labiausiai rizikingas nepilnos šeimos veiksnys: mažos pajamos (McLanahan, 1985). Kai vieniša mama/tėvas labai mažai uždirba ar gyvena tik iš pašalpos, moksleivio galimybės gerai mokytis iš karto gerokai sumažėja.

Moksleivio pasiekimai koreliuoja su tėvų, ir ypač motinos išsilavinimu. Tėvų ir motinų išsilavinimas lemia jų požiūrį į vaikų ugdymą, o nuo to požiūrio priklauso tiesioginiai jų veiksmai. Šį faktą patvirtina Grincevičienės, Dereškevičiaus tyrimai, atlikti pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje. Jie parodo, jog tarp tėvų išsimokslinimo ir jų vaikų mokymosi pastangų egzistuoja tiesioginis ryšys: aukštąjį išsimokslinimą turinčių tėvų vaikai labiau stengiasi mokytis. Atitinkamai, kuo žemesnis tėvų išsilavinimas – tuo silpnesnė jų vaikų mokymosi motyvacija (Grincevičienė, 1999). Didžiausia dalis metusių mokyklą moksleivių (39,8 proc.) tėvai turi aštuonmetį ir žemesnį išsilavinimą. Nebaigto aukštojo ir aukštojo išsilavinimo neturėjo nė vienas šios grupės vaikų tėvas (Dereškevičius, 1999).

Didžiausią grėsmę ūkiui ir žmogui sukelia ilgalaikis nedarbas. Dėl to ne tik sumažėja šeimos pajamos, bet ir, kaip rašo Gruževskis (1996) nuvertinamas žmogaus profesinis pasirengimas, komplikuojasi žmogaus asmeninis gyvenimas, sumažėja visuomeninis aktyvumas. Šeimos biudžeto sumažėjimas pirmiausia paliečia joje augančius vaikus, su tuo susijęs jų poreikių netenkinimas daro neigiamą įtaką jų asmenybei visam gyvenimui. Psichologiniai tėvų bedarbystės padariniai (emociniai sukrėtimai, socialinė izoliacija, bendravimo sutrikimai ir pan.) taip pat pirmiausia atsigrežia prieš vaikus: psichologiškai nestabili šeimos padėtis – prastas pagrindas visavertės asmenybės socializacijai.

Neigiamą įtaką daro vartotojiškos visuomenės modelis, formuojamas per visas visuomenės informavimo priemones ir skatinantis vaikų poreikius, kuriuos nedarbo atveju tėvai ne

visada gali patenkinti. Kita vertus, minėta, kad dėl nedarbo atvejų tėvai ne visada gali patenkinti vaikų poreikius. Gali sustiprėti tėvų tarpusavio santykių įtampa – visa tai neigiamai veikia tėvų ir vaikų santykius. Ribotos materialios šeimos galimybės dažnai sukelia vyresnio amžiaus vaikų protestą, menkina jiems šeimos vaidmenį ir tėvų autoritetą. Ilgėjant nedarbo trukmei ir blogėjant materialinei šeimos padėčiai, deformuojasi ir šeimos socialinė funkcija. Toks šeimos klimatas neigiamai veikia pačių vaikų tarpusavio santykius šeimoje ir jų pasaulėžiūros formavimąsi. Yra pavojus, kad vaikai paveldės šeimos statusą ir tėvų nedarbas lems visą jų gyvenimo ateitį (Gruževskis 2001 p. 74).

Bene blogiausiai, įvairiais požiūriais žiūrint, gyvena skurstančios šeimos. O kas ketvirtas Lietuvos gyventojas gyvena skurde (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 1997). Skurdo samprata nėra vienareikšmė, nes pats skurdas yra reliatyvus, daugialypis reiškinys. Tačiau pastaruoju metu Lietuvoje įsitvirtina nuomonė, jog skurstančiais individais ar šeimomis galima laikyti tuos, kurių materialiniai, kultūriniai ir socialiniai ištekliai yra nepakankami savo šalyje susiklosčiusiam minimaliam gyvenimo būdui užtikrinti.

Siekiame sukurti efektyvią švietimo sistemą, kurioje būtų tenkinami kiekvieno vaiko esminiai poreikiai ir interesai, kurioje kiekvienam vaikui būtų sudarytos kuo palankesnės sąlygos jo asmenybės raidai, saviraiškai, socializacijai. Moksleivis bendrojo lavinimo mokykloje susiduria su daugybe asmeninių problemų, dėl savo mokymosi, elgesio, socializacijos, šeimos mažėja mokymosi motyvacija. Dažna problema, jog dauguma tokių moksleivių nepajėgūs mokytis pagal bendrąsias bendrojo lavinimo mokyklos programas. Jie nepajėgūs išmokti mokomosios medžiagos reikiamu lygiu, dėl to nuolat išgyvena daug neigiamų emocijų, nenori eiti į mokyklą, konfliktuoja su mokytojais, varžo kitų klasės draugų.

Moksleiviai, kuriems pagrindinėse mokyklose, gimnazijose sunkiai sekėsi dažnai būna pastūmėti į profesines mokyklas su nuostata, jog „ten bus lengviau“. Patekę į trečią pakopą, jie siekia vidurinio išsilavinimo. Išsišaknijusios mokymosi problemos aštrėja ir profesinėje mokykloje. Dažnai ekonominiai sunkumai verčia svajoti apie nekvalifikuotą, bet geriau apmokamą darbą užsienyje arba Lietuvoje.

1.2.5. Socialinio pedagogo vaidmuo profesinėje mokykloje

Socialiniai pedagogai atlieka profesinėje mokykloje jaunuolių socialinių problemų analizę, suteikia tiesioginę pagalbą ir konsultaciją. Jie turi išmanyti sistemų teoriją, šeimos vystymosi dinamiką, visuomeninių išteklių pinksles ir ryšius: šeima – namai – mokykla – sociumas. Analizei naudoja įvairius metodus: lankosi mokinio namuose, teikia asmenines ir grupines konsultacijas, tarpininkauja krizinėse situacijose, mobilizuoja ir koordinuoja veiksmus sociume, stebi ugdytinius, rūpinasi jų sauga. Mokinio pažangumas daug priklauso nuo susiformavusių

vertybių, santykių šeimoje, bendravimo įpročių. Socialinio pedagogo darbas yra tik tada efektyvus, kai visais atvejais padeda dirbti kolektyvas. Moksleiviai dažnai išgyvena įvairias socialines, psichologines, ekonomines problemas, o baigę mokyklą, sunkiai įsidarbina. Žemo pažangumo moksleiviai stokoja motyvacijos bei dalyvavimo popamokinėje veikloje, socialinėje veikloje. Aktyviems moksleiviams visada lengviau yra susirasti darbą, nes jie greičiau orientuojasi rinkoje.

Socialiniam pedagogui juridškai apibrėžti savo atsakomybę ir kompetenciją padeda daugybė įstatymų ir poįstatyminių nuostatų. Lietuvos Respublikos konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014, 1992.11.30) 41 straipsnyje privalomas mokslas asmenims iki 16 metų. Joje rašoma, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (Konstitucija, 38 straipsnis). Šeimos, baudžiamasis, Civilinis (LR pagrindiniai įstatymai, 2003) kodeksai socialiniams pedagogams yra svarbus tiek, kiek jie susiję su vaiko teisių gynimu. Socialinis pedagogas turi išmanyti kodeksų subtilybes, jų pasikeitimus vaiko naudai (Kvieskienė, 2003). Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas užtikrina visapusišką asmenybės ugdymą nuo mokyklinio iki aukštojo išsilavinimo. Įstatyme yra išskirtas neformalus ir papildomas ugdymas bei vaikų, turinčių fizinių ar psichinių raidos sutrikimų, ugdymas, apibrėžta socialinė pedagogine pagalba. Lietuvos Respublikos darbo sutarties įstatymas (LR pagrindiniai įstatymai, 2003) nustato vaikų įdarbinimo galimybes. JT Vaiko Teisių Konvencijoje (2001) pripažįstama, kad vaikas, turintis fizinę ar psichinę negalią, turi gyventi visavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje. Vaiko Teisių Konvencija – pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis užtikrinamos visos vaiko teisės ir siekiama, kad viso pasaulio vaikai turėtų laimingą vaikystę. 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Vaiko Teisių Konvenciją (Vaiko Teisių Konvencija, 2001). Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Nacionalinę vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programą. Įvairiais būdais galvojama, kaip sumažinti paauglių nusikalstamumą ir kaip nusikaltusius nepilnamečius auklėti. Yra parengta nepilnamečių justicijos programa, kurios tikslas – mažinti nepilnamečių pakartotinai padarytų nusikaltimų skaičių, kuriant humanišką ir efektyvią nepilnamečių kriminalinės justicijos sistemą (taip pat Socialinių ir pedagoginių vaikų mokymosi sąlygų sudarymo programą, kuri skirta lankstesnei švietimo sistemai kurti (Kvieskienė, 2003).

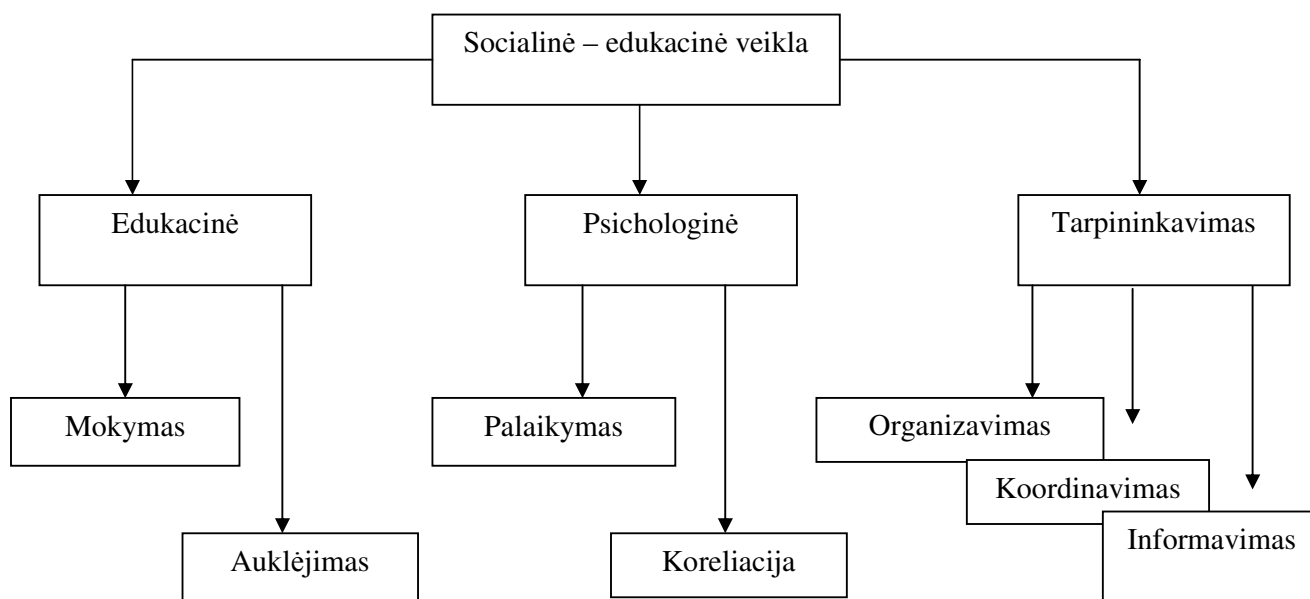
Profesinių mokyklų pedagogams keliamas papildomas uždavinys didinti moksleivių aktyvumą, savarankiškumą, kuo daugiau jų sudominti popamokine projektine veikla, kad jie besimokydami domėtusi tautos kultūrinėmis tradicijomis, sveikos gyvensenos įpročiais, turingu poilsiu. Šiame ugdymo procese yra aktuali problema, kaip aktyvinti moksleivių, pedagogų, administracijos vadovų darbą. Dažnai iš tėvų galima išgirsti, jog vaikas užaugintas, ir jis, tėvas, įtakos jo spendimams nebeturi. Tradicinis darbas su tėvais (pvz. tėvų susirinkimai, skambinimas telefonu ir kt.) tėvams per jo vaiko ugdymo procesą tiek įgrįšęs, jog jie tampa pasyviais proceso

dalyviais. Leliugienė, Rupšienė, Baužytė (2003) teigia, kad šiandien viena aktualiausių profesinės raidos problemų – tai profesinis nuovargis, kuris yra susijęs su „sudegimo“ sindromu.

Kalbant apie socialinio pedagogo prevencinį darbą, pirmiausia reikia pasirūpinti šeimomis, nes jose augantys vaikai dažnai patiria smurtą, apleidimą, išnaudojimą, kurie palieka neišdildomą įspūdį. Tokie vaikai niekada neturėjo progos gyventi normalioje šeimoje. Jie matė tėvų tarpusavio nesantaiką, girtuokliavimą. Todėl reikia sudaryti sąlygas sveikam šeimyninio gyvenimo pasiruošimui ir pagrindinių poreikių tenkinimui. Nemaža dalis moksleivių į profesines mokyklas ateina išprobleminių šeimų, našlaičių, kurie besimokydami sukuria šeimas. Į šį prevencinį darbą turėtų įsijungti organizacijos, šeimos, eiliniai asmenys ir įvairių profesijų atstovai (Kviškienė, 1999).

Socialiniam pedagogui svarbu mokėti save pristatyti. Šiam tikslui pasiekti tarnauja įvaizdis, kuri formuoja sąmoningai ir laisvu noru pats specialistas bei jo aplinka (Leliugienė, 2002. 2 schema).

2 schema

Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliai(ės) skatinami lankyti bendrojo lavinimo mokyklas, profesines mokyklas. Dominuoja humanistinė pedagoginė sąveika, pasižyminti siekiu pažinti neįgalų asmenį, kaip asmenybę ir padėti jai atsiskleisti. Ugdymo tikslai nepakankamai siejami su asmens savarankišku gyvenimu ir profesine adaptacija, profesinis rengimas turėtų būti tiesiogiai siejamas su socialine adaptacija (Baranauskienė, Ruškus, 2003). Daugelis pedagogų neįvertina bendrųjų gebėjimų svarbos. Šis integracijos aspektas reikalauja iš socialinio pedagogo profesionalumo.

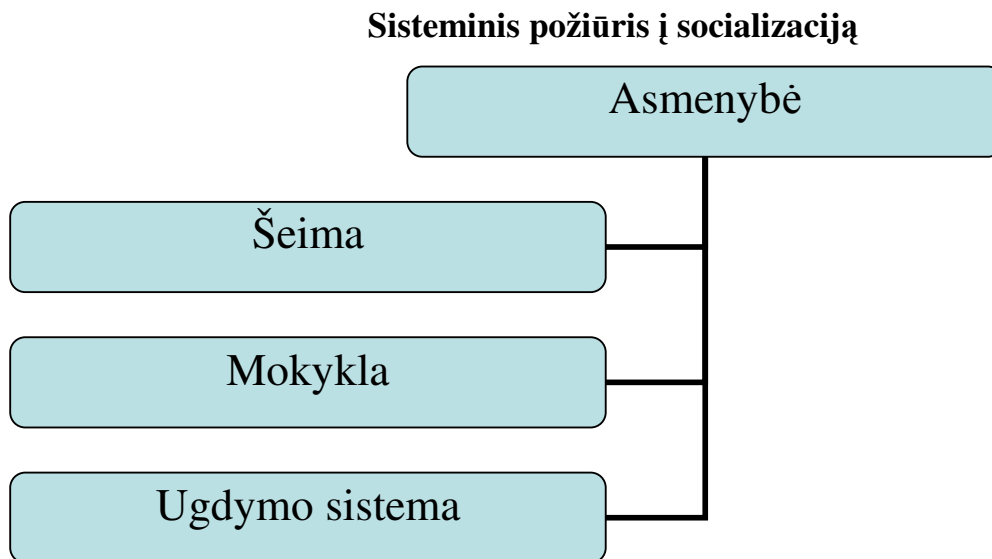
Bartlettas (1970) analizavo žmogų kaip sistemą, kuriai būdinga savireguliacija, gebėjimas įgyti naujų žinių, mokymasis įveikti sunkumus, spręsti socialines problemas. Socialinio darbuotojo (pedagogo) uždavinys – padėti klientui tapti savarankiškam, autonomiškam, gebančiam savarankiškai analizuoti ir modeliuoti savo situacijos sprendimus. Sistemine analizė leidžia pažvelgti į žmogaus situaciją struktūriniu aspektu, t. y. kliento problemą (mikrosistemą) traktuoti kaip didesnių mezo- ir makrosistemų dalį; kurios gali padėti (trukdyti) pokyčiams. Sisteminis požiūris suteikia socialiniam darbuotojui (pedagogui) galimybę matyti visus socialinės situacijos aspektus, jos vystymosi dinamiką ir perspektyvą, įgalina mąstyti strategiškai (Vitkauskaitė 2001).

Kiekviena mokykla ieško savo sistemos, tačiau ugdymo rezultatus lemia bendradarbiavimo nuoširdumas, abipusis pasitikėjimas, bendravimo kultūra (Dobranskiene, 2002).

Išvados:

Teorinė apžvalga paskatino daryti išvadas remiantis šia schema:

3 schema

* Europos Sąjungoje stebimas spartus ekonominis vystymasis, reikalaujantis nuolat tobulėjančios, konkurencingos visuomenės. Kai kurie visuomenės nariai lieka „šalikelėje“. Tarp jų ir jauni žmonės, palikę mokyklas ir neįgiję privalomojo išsilavinimo.

* Teorinis profesinio ugdymo sistemos įgyvendinimas iš esmės priklauso nuo darbo rinkos mechanizmo, kuris pastaraisiais metais kelia vis didesnius siekius, skatina nuolatinį tobulėjimą.

* Mokyklos misija ne tik teoriškai ugdyti mokinį, bet ir parengti konkurencingą visuomenės pilietį.

* Šeimos, kaip visuomenės vertybės kaita: socialiai remtina šeima; nepilna šeima; asociali šeima; šeima, kuriai apribotas vaikų auklėjimas; bedarbių šeimos; uždarbiaujančių užsienyje šeimos.

* Industrinė visuomenė įtakoja asmenybės vertybių sistemos kaitą.

* Jauno žmogaus aktyvumą dažnai įtakoja tokios priežastys:

- Motyvacijos stygius.
- Didelę reikšmę turi šeima, jos finansiniai sunkumai.
- Žemas savęs vertinimas.
- Tarpasmeninio bendravimo problemos, laisvės ir pasikeitimų troškimas.
- Polinkis į alkoholio, narkotikų bei psichotropinių medžiagų vartojimą.

II. Šiaulių PRC (Statybos ir mechanikos skyriaus) UGDYTINIŲ SOCIALINĖS PEDAGOGINĖS APLINKOS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija

Profesinio ugdymo realybėje egzistuoja įvairių teorijų, metodologijų, kurios pastaruoju metu dažnai vertinamos tradicijų pagrindu. Tokia praktika per pastaruosius profesinio rengimo sistemos reformos metus susiklostė ieškant pragmatizmo ir humanizmo idėjų racionalaus derinio. Humanizmo idėjos yra labiau deklaruojamos įvairiose Lietuvos profesinio rengimo reformos dokumentuose (Baltoji knyga, 1999; Daukilas, 1999, 2001, 2002). Praktika rodo, kad profesinio ugdymo metodologijoje daugiau dėmesio skiriama pragmatizmo idėjoms. Mokinių priėmimo į profesines mokyklas kriterijų vertinančių mokinių profesinį tinkamumą nėra. Dažnai profesinį apsisprendimą lemia socialiniai faktoriai: šeima, draugai, palanki profesinė situacija ir kt. Teorinė temos apžvalga paskatino pasidomėti mokinių, tėvų, šeimų demografiniais duomenimis, kurie yra ryškiausias socialinės aplinkos aspektas (Priedas „tėvų charakteristika“; „mokinių charakteristika“). Mokyklos ir šeimos sąsajas akcentuoja visi mokyklai skirti dokumentai (Švietimo įstatymas, bendrojo lavinimo programos.). Surinkti duomenys apie mokinius, t. y. elgesys, pažangumas, socialinė mokinio padėtis parodo mokinio socialinį aktyvumą ir mokymosi motyvaciją. Praktiniam tyrimui aprašyti rinkausi sisteminę požiūrį į profesinės mokyklos jaunuolių socializacijos procesą. Sisteminė analizė leido pažvelgti į jaunuolių situaciją struktūriniu aspektu. Objektivių duomenų analizė parodo esamą situaciją bei leidžia rengti rekomendacijas praktikams.

2.1.1. Tyrimo imtis

Tyrimo imtis – Šiaulių PRC didžiausias Statybos ir mechanikos skyrius, kuriame mokosi 35 grupės:

- 13 grupių – I kursas (380 mokiniai)
- 13 grupių - II kursas (299 mokiniai),
- 9 grupės– III kursas (144 mokiniai).

Vidutinis mokinių skaičius grupėje yra 25 asmenys. Respondentų amžius - nuo 14 iki 23 metų (žr.1 lentelę).

Buvo apklausti 823 mokiniai. Iš jų - 19 merginų ir 804 vaikinai. Apklausoje dalyvavo I, III ir IV pakopų mokiniai. Pagal šį rodiklį gausiausias mokinių skaičius III pakopoje - net 76,37 %, I pakopos mokinių yra 17,53 %, mažiausiai mokinių renkasi IV pakopą. Ją sudaro 6,1 %. Lentelėje skirtingos spalvos rodo mokinių pasiskirstymą pagal kursus: raudona spalva yra I kursas, žalia spalva - II kursas, juoda spalva - III kursas. Skyriuje ruošiami 13 skirtingų profesijų specialistai.

II pakopos mokinių skyriuje nėra.

Imties duomenų analizė (2005/2006 m. m.)

Pakopa	%	Specialybės pavadinimas	Gr. kodas	Kursas	Mok. skaič.
I Pakopa	17,53 %	Sienų ir krosnių mūrijimo bei tinkavimo darbų statybininkas	SSK5	I k.	25
		Apdailininkas	SAP5	I k.	24
		Sienų ir krosnių mūrijimo bei tinkavimo darbų statybininkas	SSK4	II k.	22
		Apdailininkas	SAP4	II k.	21
		Komunalinio ūkio darbininkas	SKD4	II k.	14
		Automobilių kėbulo remontininkas	328	III k.	23
		Apdailininkas	101	III k.	21
Iš viso:					161
		ANTROS PAKOPOS NĖRA			-----
III Pakopa	76,37 %	Pastatų inžinerinės įrangos montuotojai	SIM5	I k.	26
		Suvirintojas	SUV4	I k.	25
		Apdailininkas	SAP5/2	I k.	29
		Automobilių kėbulo remontininkas	SAK5	I k.	28
		Automobilių mechanikas	SAM5	I k.	28
		Automobilių elektromechanikas	SAE5	I k.	27
		Statybos verslo organizatorius	SIA5	I k.	27
		Baldžius	SBA5	I k.	27
		Stalius	SST5	I k.	27
		Interjero apdailos atlikėjas	SSV5	I k.	28
		Suvirintojas	SUV4	II k.	17
		Apdailininkas	SAP4/2	II k.	24
		Automobilių kėbulo remontininkas	SAK4	II k.	20
		Automobilių mechanikas	SAM4	II k.	25
		Automobilių elektromechanikai	SAE4	II k.	21
		Statybos verslo organizatorius	SSV4	II k.	24
		Baldžius	SBA4	II k.	26
		Stalius	SST4	II k.	25
		Interjero apdailos atlikėjas	SIA4	II k.	24
		Interjero apdailos atlikėjas	99	III k.	14
		Automobilių kėbulo remontininkas	325	III k.	20
		Automobilių mechanikas	326	III k.	23
Automobilių elektrikas	327	III k.	26		
Apdailininkas	100	III k.	19		
Stalius	98	III k.	17		
Statybos verslo organizatorius	97	III k.	18		
Iš viso:					613
IV Pakopa	6,1 %	Braižytojai ir kompiuterinės įrangos operatoriai	SBR5	I k.	25
		Braižytojai ir kompiuterinės įrangos operatoriai	SBR4	II k.	24
Iš viso:					49
Iš viso apklausoje dalyvavo:					823

2.1.2. Tyrimo metodika

Naudojama tyrime dviejų dalių anketa: pirma dalis skirta mokinių duomenų surinkimui, antra skirta mokinių tėvų duomenims. Vardinis anketos pildymas leidžia objektyviai surinkti duomenis.

Anketos dalyje, kuri skirta mokinių duomenims, yra 22 uždaro tipo klausimai, kuriuos sąlyginai galima skirstyti į 3 blokus:

- *1 blokas: klausimų demografiniai duomenys.*
- *2 blokas: socialinis elgesys.*
- *3 blokas: socialinis statusas.*

Anketos dalis, skirta mokinio tėvų duomenims, yra 22 uždaro tipo klausimai. Juos taip pat galima skirstyti į 3 dalis:

- *1 dalis: socialinis tėvų aktyvumas.*
- *2 dalis: socialinė šeimos padėtis.*
- *3 dalis: tėvų išsilavinimas.*

2.1.3. Tyrimo eiga

Tyrimas atliktas 2005/2006 mokslo metais Šiaulių profesinio rengimo centre Statybos ir mechanikos skyriuje. Skyrių sudaro du sektoriai (buvusios dvi profesinės mokyklos). Tai didžiausias profesinio rengimo skyrius. Anketos duomenys buvo renkami mokslo metų pradžioje. Respondentai buvo informuoti apie duomenų panaudojimą tyrime. Tyrimo rezultatai buvo apdoroti aprašomuoju būdu, analizei naudojamos diagramos.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

2.2.1. Šiaulių profesinio rengimo centras (mikrosistema)

Profesinis mokymas

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 31 d. nutarimu Nr. 670 patvirtinta Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo naujos redakcijos koncepcija. Profesinio mokymo srityje valdymo decentralizavimas pradėtas eksperimentu, pertvarkant profesinio mokymo įstaigas iš biudžetinių į viešąsias. Tai sudaro teisinės prielaidas didinti mokyklos steigėjų skaičių ir įvairovę. Priėmus reikiamus teisės aktus, dabar veikia 8 pertvarkytos profesinio mokymo įstaigos, kurioms suteiktas viešųjų įstaigų statusas. Jų darbe steigėjo teisėmis lygiaverčiai su Švietimo ir mokslo ministerija galės dalyvauti apskričių viršininkų administracijos, savivaldybės, darbdaviams atstovaujanti organizacijos, kiti socialiniai partneriai, mokslo įstaigos, įmonės. Optimizuojant profesinio mokymo įstaigų ir aukštesniųjų mokyklų tinklą, 2004 metais įkurti 3 profesinio mokymo centrai, kurie leidžia lanksčiai reaguoti į kintančias rinkos sąlygas ir veiksmingai naudoti turimus žmonių ir materialiuosius išteklius bei profesiniam mokymui skiriamas lėšas. Gerinant profesinio mokymo atitiktį darbo rinkos poreikiams per 2003–2004 m., buvo parengti ir patvirtinti 55 naujos struktūros profesinio rengimo standartai. Gerinant profesinio rengimo patrauklumą bei aukštojo mokslo prieinamumą Lietuvos žmonėms, regioniniu principu sukurtas valstybinių kolegijų (aukštųjų neuniversitetinių studijų teikėjai) tinklas. Optimizuojant profesinio mokymo institucijų tinklą, kuriami regioniniai mokymo centrai.

Didžiausiais Lietuvoje Šiaulių profesinio rengimo centras

Šiaulių profesinio rengimo centras įkurtas **2004** metais. Centre rengiami 43 specialybių kvalifikuoti darbininkai ir tarnautojai. Suteikiamas pagrindinis ir vidurinis išsilavinimas. Yra **3** specialybių technologinės gimnazijos klasės. Mokosi **2800** mokinių. Centre dirba **450** darbuotojų, iš jų: 140 profesijos mokytojų: 1 – profesijos mokytojas ekspertas, 16 – profesijos mokytojų metodininkų, 84 – vyresnieji profesijos mokytojai, 90 – bendrojo lavinimo mokytojų: 15 – mokytojų metodininkų, 62 – vyresnieji mokytojai, 4 – socialiniai pedagogai, 3 – sveikatos priežiūros specialistai. Yra 3 bendrabučiai, kuriuose gyvena 720 mokinių. Mokiniai ir mokytojai dalyvauja stažuotų ir mainų projektuose pagal **Leonardo da Vinčio** ir **Sokrates** programas.

Istorija

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2004 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. ISAK – 438 „Dėl kai kurių Šiaulių mieste esančių profesinio mokymo įstaigų reorganizavimo“, Šiaulių buitinių mokykla, Šiaulių lengvosios pramonės mokykla, Šiaulių politechnikos mokykla, Šiaulių prekybos ir verslo mokykla ir Šiaulių statybos ir komunalinių paslaugų mokykla nuo 2004 m. liepos 1 d. reorganizuotos sujungimo būdu į Šiaulių profesinio rengimo centrą. Šiaulių profesinio rengimo centre vietoje buvusių mokyklų įkurti 5 skyriai: Buitinių paslaugų, Elektronikos ir administravimo, Prekybos ir verslo, Statybos ir mechanikos bei Technologijų.

Misija

Teikti kokybiškas profesinio mokymo, pagrindinio ugdymo, technologinio profilio bendrojo lavinimo paslaugas, savo veikla padėti jaunimui motyvuotai pasirinkti profesiją, ugdyti asmens bendruosius gebėjimus ir norą mokytis visą gyvenimą, taip tenkinti regiono darbo rinkos poreikius bei žmogaus profesinės karjeros siekius.

Vizija

Šiaulių profesinio rengimo centras - tai profesinio mokymo institucija, kartu su socialiniais partneriais garantuojanti modernų ir nuolatinį ugdymo procesą.

2005-2006 m. m. veiklos tikslas

Rengti kvalifikuotus darbininkus ir tarnautojus, atitinkančius šiuolaikinį technologijų, kultūros bei gebėjimų lygį.

Veiklos uždaviniai

1. Ugdyti pilietį, gebantį dalyvauti socialiniame gyvenime.
2. Ugdymo procese orientuotis į individualias jaunuolio savybes.
3. Tobulinti ugdymo kokybę, panaudojant turimus ir galimus išteklius.
4. Kurti centro vidinės kokybės užtikrinimo sistemą.
5. Siekti technologinės gimnazijos klasių akreditacijos.
6. Tobulinti veiksmingą tiltą mokykla - įmonė.
7. Užtikrinti permanentinį mokytojų kvalifikacijos kėlimą.
8. Užtikrinti mokinių saugumą centre.
9. Ugdyti sveikos gyvensenos nuostatas.
10. Plėtoti mokinių informavimo ir socialinės pagalbos sistemą.
11. Gerinti buitines gyvenimo sąlygas bendrabučiuose (www.sprc.lt prieiga 2006-05-14).

2.2.2. Statybos ir mechanikos skyriaus mokiniai (mikrosistema)

2.2.2.1. Demografiniai mokinių duomenys 2005/2006 m.m.

Apklausoje dalyvavo 823 mokiniai, besimokantys I – III kursuose. I pakopoje (pradinis išsilavinimas) mokosi 161 mokiny, t.y. 17,53 %. III – pakopoje (pagrindinis išsilavinimas) mokosi 613 mokinių, t. y. 76,37 %. IV pakopoje (vidurinis išsilavinimas) mokosi 49 mokiniai, t. y. 6,1 %. *Veiksmingiausia ir prasmingiausia mokymosi motyvacija yra susijusi su gyvenimo prasmės jausmu ir pačių žmoniškiausių vertybių įsisąmoninimu. Ji kyla dvasinėje, socialinėje, kultūrinėje aplinkoje, kai visiškai įsisąmoninama asmenišką patyrimą ir atsiranda galimybė savarankiškai spręsti.* Labai svarbu, kad vaikas pajustų, jog jis pats gali pasirinkti tikslą, dėtų pastangas jam vykdyti ir kontroliuotų, kaip pavyko veiksmai ir koks galutinis rezultatas. 2 lentelėje pateikti duomenys rodo, jog rinkdamiesi ugdymo įstaigą, gyvenamąją vietą mokiniai daro savarankiško gyvenimo pradžios sprendimą.

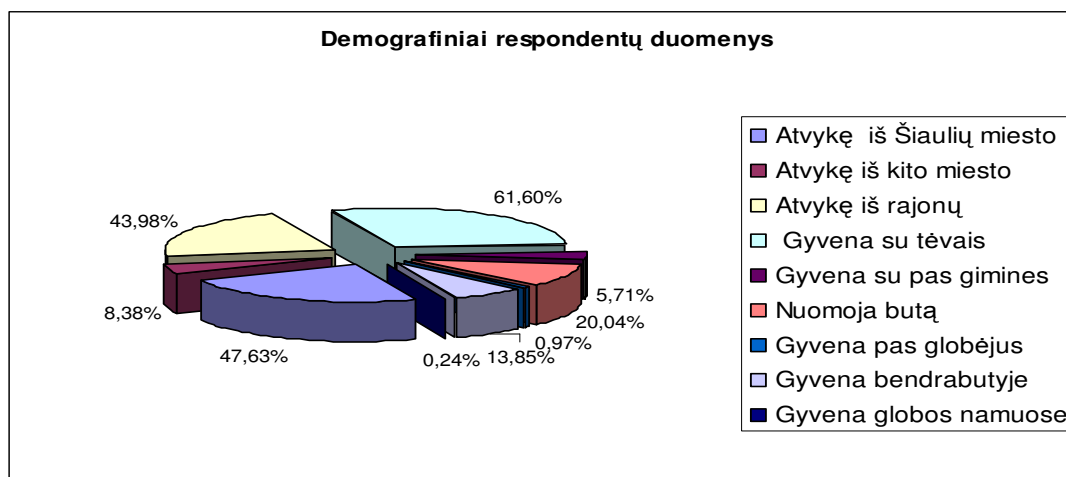
2 lentelė

Demografiniai mokinių duomenys

Eil.nr.	I Blokas klausimų N – respondentų skaičius	I pakopa (N -161)	III pakopa (N – 613)	IV pakopa (N – 49)	Viso (N – 823)
1.	Atvykę iš Šiaulių miesto	54,65 %	53,01 %	59,18 %	47,63 %
2.	Atvykę iš kito miesto	6,83 %	7,34 %	6,12 %	8,38 %
3.	Atvykę iš rajonų	38,50 %	39,64 %	34,69 %	43,98 %
4.	Gyvena su tėvais	69,59 %	62,31 %	42,85 %	61,60 %
5.	Gyvena su pas gimines	8,07 %	4,24 %	16,32 %	5,71 %
6.	Nuomoja butą	8,69 %	22,34 %	28,57 %	20,04 %
7.	Gyvena bendrabutyje	27,32 %	10,76 %	8,16 %	13,85 %
8.	Gyvena pas globėjus	2,48 %	0,32 %	4,08 %	0,97 %
9.	Gyvena globos namuose	1,24 %	0 %	0 %	0,24 %

Gyvenamoji mokinio vieta parodo jo santykį su šeima/globėjais, mokinio savarankiškumą. Gauti apklausos duomenys rodo, kad mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą yra 362 (43,98 %) iš rajonų ir 69 (8,38 %) iš kitų miestų. Atvykusių mokinių bendras skaičius yra net 431 (52,36 %). 165 (20,04 %) mokiniai nuomoja butą, 114 (13,85 %) gyvena bendrabutyje. Bendraamžiai labai paveikia visą paauglio socialinį gyvenimą, todėl kai kurie autoriai yra linkę kalbėti apie paaugliams būdingą atskirą visuomenę, savitą kultūrą, nors ne visi tam pritaria. Daugeliui paauglių jų draugai, kuriems būdinga ta pati raidos stadija, yra tarsi apsauginis skydas tarp vaikų ir suaugusiųjų pasaulių (Žukauskienė, 2001).

Galima daryti išvadą, jog pusė mokinių patiria ne tik adaptaciją naujoje ugdymo įstaigoje, bet ir gyvenamosios vietos, naujos buities, savarankiško gyvenimo išbandymus (žr. 1 pav.).

1 pav. Bendra demografinė respondentų suvestinė.

2.2.2.2. Demografiniai mokinių duomenys pakopomis

- **I pakopoje 88 (54,65 %) atvykę mokyti iš Šiaulių miesto, daugiausia šioje pakopoje gyvena su tėvais net 104 (69,59 %), gausiausiai iš šios pakopos gyvena bendrabutyje 44 (27,32 %), 69 (6,83 %) atvykę mokyti iš kitų miestų, 11 (6,83 %) atvykę iš rajonų, 14 (8,07 %) gyvena su pas gimines, 14 (8,69 %) nuomoja butą, 2 (1,24 %) gyvena globos namuose, 4 (2,48 %) gyvena pas globėjus.**

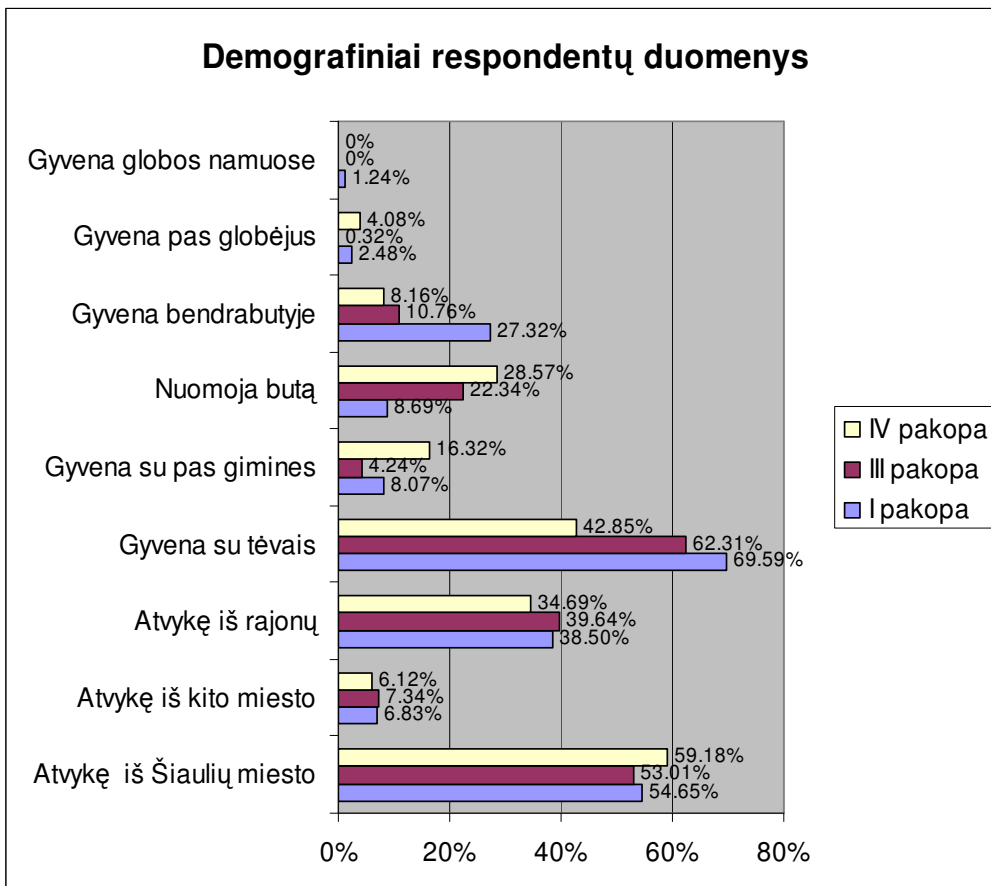
- **III pakopoje gausiausiai iš visų pakopų atvykusių mokyti iš kitų miestų 45 (7,34 %), ir iš rajonų 243 (39,64 %).** Atvykę mokyti iš Šiaulių miesto 325 (53,01 %), gyvena su tėvais 382 (62,31%), gyvena su pas gimines 26 (4,24 %), nuomoja butą 137 (22,34 %), nėra gyvenančių globos namuose (0 %), gyvena bendrabutyje 66 (10,76%), gyvena pas globėjus 2 (0,32 %).

- **IV pakopoje atvykę mokyti iš Šiaulių miesto 29 (59,18 %), atvykę mokyti iš kitų miestų 45 (6,12 %), atvykę iš rajonų 17 (34,69 %), gyvena su tėvais 21 (42,85 %), gyvena su pas gimines 8 (16,32 %), nuomoja butą 14 (28,57 %), nėra gyvenančių globos namuose (0 %), gyvena bendrabutyje 66 (8,16 %), gyvena pas globėjus 2 (4,08 %).**

Labiausiai reikšmingi duomenys pakopose yra paryškinti juoda spalva.

Mokiniai, atvykę iš rajonų, mažiau aktyvūs naudojantis socialiniais tinklais, popamokinėje veikloje. Tai sąlygoja nauja aplinka bei ekonominis ribotumas.

Demografiniai duomenys rodo, kad I pakopos mokiniai yra pagrindiniai bendrabučio gyventojai. III pakopos mokinių keičiasi labiausiai socialinė aplinka, nes daugiausiai mokinių yra atvykusių iš rajonų. Pakopinis lyginimas vaizdiniu grafiku yra 2 pav.

2 pav. Demografinis respondentų duomenys (pakopomis).

2.2.2.3. Socialinis mokinių elgesys 2005/2006 m.m.

Kai mokymasis laikomas nereikalingu, neturintiu didelės reikšmės gyvenime, tai rodo visišką nesidomėjimą niekuo ir savo ruožtu įtakoja tam tikrų socialinių problemų gilėjimą. (Butkienė, A. Kepalaitė, 1996). Paauglystėje pasireiškia naujų žinių poreikis, kuris turėtų būti susijęs su savarankišku ir kūrybišku mąstymu, siekiant ateities tikslų. Kaip galime pamatyti mūsų pateikiamoje pažangumo ir lankomumo ataskaitoje (4, 5 priedai) tik nedidelė dalis profesinėje mokykloje besimokančiųjų gali būti priskiriami prie vidutiniškai besimokančių ir gerai lankančių užsiėmimus. Galime daryti prielaidą, kad ši priešara gali būti susijusi su mokinių pažintinių sugebėjimų lygiu bei su menku turimų žinių lygiu, nesuformuotais kryptingo, nuoseklaus mokymosi įgūdžiais. Valickas išskyrė elgesio reguliatorius:

- Pagrindinį vaidmenį vaikui pasirenkant vienokią ar kitokią socializacijos kryptį *formuoja šeima*, bet šeima yra platesnės socialinės sistemos dalis.
- *Subkultūra* skatina asocialaus elgesio modelius (jėgos, agresyvumo, rizikos). Dažnai subkultūra yra patraukli paaugliams.

- Asmenybės socializacijos procesą šeimoje dabartiniu metu dažnai papildo ar net pakeičia *simbolinis elgesio modeliavimas*, kurį pateikia TV, kinas, video ir kitos visuomenės informavimo priemonės.

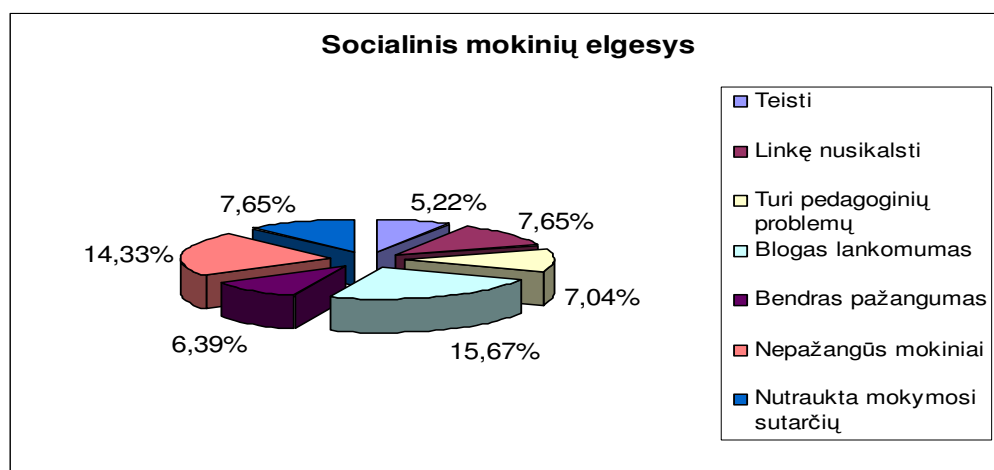
Moksleiviams trūksta vidinės motyvacijos, kuri skatintų imtis atsakomybės už savo veiksmus (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Dažnas jaunuolis, besimokantis profesinėje mokykloje, neteikia didelės reikšmės profesiniam rengimui (dauguma svajoja ne apie mokymąsi, o kaip išvykti į užsienį), o juk sėkminga karjera yra pagrindinė sąlyga asmenybės socialinei adaptacijai, jos pasitikėjimui savo jėgomis, atsakingumui bei gyvenimo stabilumui, galimybė planuoti savo ir savo šeimos ateitį. Profesinis ugdymas – labai svarbi mokomojo proceso dalis. Lentelėje pateikiama socialinis mokinių elgesys (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Socialinis mokinių elgesys

Eil.nr.	II Blokas klausimų N – respondentų skaičius	I pakopa (N -161)	III pakopa (N – 613)	IV pakopa (N – 49)	Viso (N – 823)
1.	Teisti	15,52 %	2,12 %	10,20 %	5,22 %
2.	Linkę nusikalsti	18,10 %	4,40 %	18,10 %	7,65 %
3.	Turi pedagoginių problemų	21,73 %	3,42 %	4,08 %	7,04 %
4.	Blogas lankomumas	32,91 %	9,13 %	40,81 %	15,67 %
5.	Bendras pažangumas	6,06 %	6,35 %	6,77 %	6,39 %
6.	Nepažangūs mokiniai	17,39 %	13,86 %	10,20 %	14,33 %
7.	Nutraukta mokymosi sutarčių	14,28 %	5,54 %	12,24 %	7,65 %

Profesinę mokyklą mokiniai dažnai renkasi todėl, kad mokykla ruošia darbininkiškas specialybes ir tarsi nekelia aukštų akademinų tikslų. Dažnas mokinys turi pedagoginių problemų (mokslo spragų), blogo lankomumo nemažą stažą, prastą mokymosi motyvaciją. Dėl prasto lankomumo nukenčia pažangumas (pav. bendras pažangumas yra tik 6,39%). Paaugliai pageidauja greito veiklos rezultato (Bitinas, 2000). Leisdami pamokų laiką gatvėje, dažnas išsipainioja į įstatymo draudžiamą veiklą. Socialinė aplinka turi įtakos elgesio sutrikimams. Valickas (1997) pažymi, kad nervingumas, agresyvumas, impulsyvumas pasireiškia asocialiu elgesiu. 43 (5,22 %) mokiniai yra įpareigoti teismo nuosprendžio mokytis. 63 (7,65 %) mokiniai yra linkę daryti nusizengimus. Sunki ekonominė situacija verčia mokinius ieškoti darbo, tai būna viena iš priežasčių prasto lankomumo. Net 129 (15,67 %) respondentų buvo nurodyti kaip prastai lankantys. Jaunuolių elgesys parodo vidinę būseną. Dažnas nesijaučia saugus, prastai vertina save, neturi savo ateities perspektyvos. Dėl įvairių priežasčių per mokslo metus 63 (7,65 %) nutraukia mokymosi sutartį, dažniausia tai nekvalifikuoto darbo paieška (žr. į 3 pav.).

3 pav. Mokinių socialinio elgesio suvestinė.

2.2.2.4. Socialinis mokinių elgesys pakopomis.

- **I pakopoje teistų yra daugiausia 25 (15,52 %), linkusių daryti nusizengimus 29 (18,10 %), daugiausia turi pedagoginių problemų 35 (21,73 %), 53 (32,91 %) mokiniai blogai lanko, bendras pažangumas 6,06 %, nepažangių mokinių 28 (17,39 %), nutraukę mokymosi sutartį 23 (14,28 %) mokiniai.**
- **III pakopoje teisti yra 13 (2,12 %), linkę nusikalsti 27 (4,40 %), turi pedagoginių problemų 21 (3,42 %), blogai lanko 56 (9,13 %), bendras pažangumas 6,35 %, nepažangių mokinių 85 (13,86 %), nutraukę mokymosi sutartį 34 (5,54 %).** 8 šios pakopos mokiniai yra akademinėse atostogose, dėl privalomosios karinės prievolės. Šios pakopos mokiniai yra aktyviausi popamokinėje veikloje. 3 mokiniai yra įkalinimo įstaigose.
- **IV pakopoje yra daugiausia yra blogai lankančių 20 (40,81 %), teisti 5 (10,20 %), linkę nusikalsti 7 (18,10 %), turi pedagoginių problemų 2 (4,08 %), bendras pažangumas 6,77 %, nepažangūs mokiniai 5 (10,20 %), nutraukę mokymosi sutartį 6 (12,24 %).**

Reikia atkreipti dėmesį, jog I ir IV kursai mokosi tik specialybės dalykus. Nepažangumas rodo nesidomėjimą pasirinkta specialybe bei nemotyvuota veikla.

Labiausiai reikšmingi duomenys pakopose yra paryškinti juoda spalva.

I pakopoje mokiniai yra linkę pažeidinėti mokyklos vidaus taisykles, pvz. rūkyti mokyklos teritorijoje.

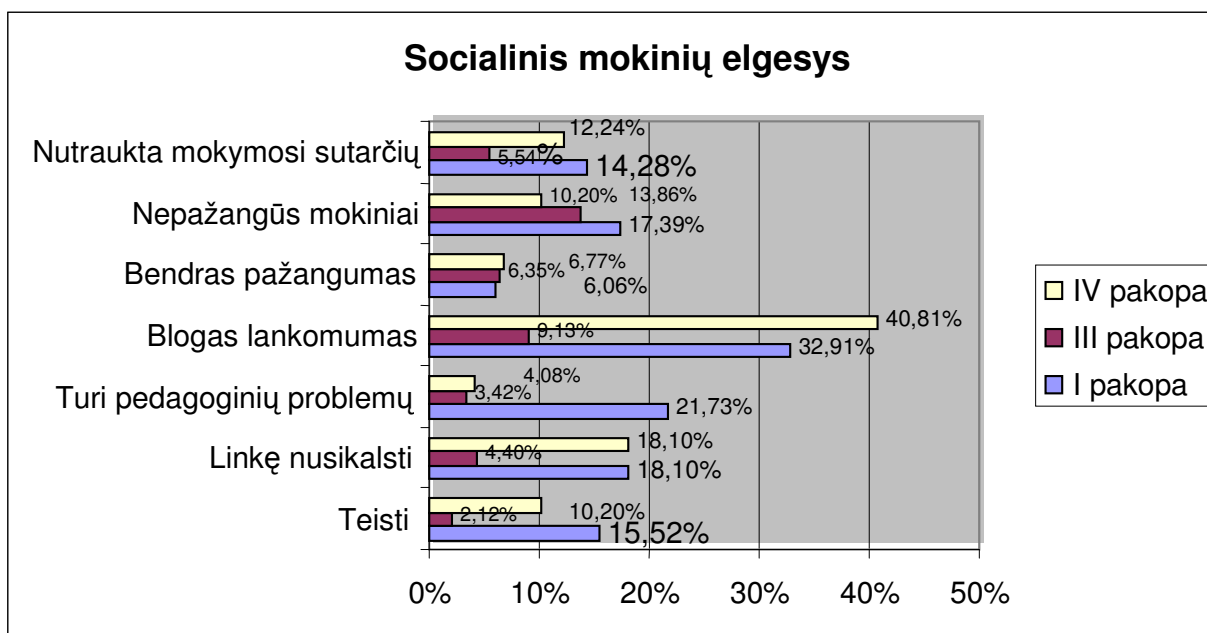
III pakopoje kelia nerimą mokiniai turintys pedagoginių problemų.

Daugelis mokinių IV pakopą rinkosi todėl, kad neįstojo į kolegijas. Iš šios pakopos vaikinai kviečiami į karinę prievolę.

Delinkventinio elgesio priežastis dažniausiai yra neigiama socializacija. Nusizengusiems teisės normoms nepilnamečiams tenka susidurti su kriminaline justicija. Nustatyta, kad baudžiamojo persekiojimo mechanizmas daro didelę žalą nepilnamečių asmenybei (Kvieskienė, 2003). Kriminalinės justicijos stadijos metu padaroma stipri psichologinė, pedagoginė ir dorovinė įtaka nuo kurios priklauso asmenybės sklaida (Kvieskienė, 2003). Profesinių mokyklų mokiniai dažnai girtauja švęsdami įvairias šventes. Neblaivūs padaro įvairių nusikaltimų, už kuriuos paskui tenka atsakyti. Nusikalstančiais vaikais arba nepilnamečiais nusikaltėliais galima laikyti vaikus nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų, padariusius nusikaltimą.

Marginalinėms asmenybėms (nepriklausomai nuo to, dėl ko patekusios į šią kategoriją) būdingos kai kurios ideologinės savybės: neužtikrintas rytojus, gyvenimiškų tikslų blokada, privedanti prie neužtikrintos psichologinės būsenos, prie svyravimų tarp agresijos ir depresijos. Jie labai atsargiai žiūri į galimus pasikeitimus, linkę į agresyvų savo statuso gynimą, vis baiminasi, kad pablogės jų padėtis; nemoka naudotis visuomenei teikiamomis demokratinėmis teisėmis, savo teises ir interesus tokie žmonės dažnai gina ekstremaliomis protesto formomis (Leliūgienė, 2002). Mokykloje mokosi teisti mokiniai (5,22%), kurie sudaro marginalines grupes. Tokiems mokiniams būdingas agresyvus elgesys, savo elgesiu siekia įtakoti kitus grupės narius. Bendroje mokyklos plotmėje ši grupė jokios įtakos neturi.

Anot Leliūgienės, ypatingą vaidmenį socializacijoje atlieka socialinės normos, laikomos privalomu tinkamu žmogaus elgesiu. Normos kaip veiklos šablonai yra socialiniai reguliatoriai. Visuomenei būtina normatyvinė poreikių reguliacija. Didžiausia dispozicija tarp normos ir poreikio vyrauja I pakopoje (žr. 4 pav.).

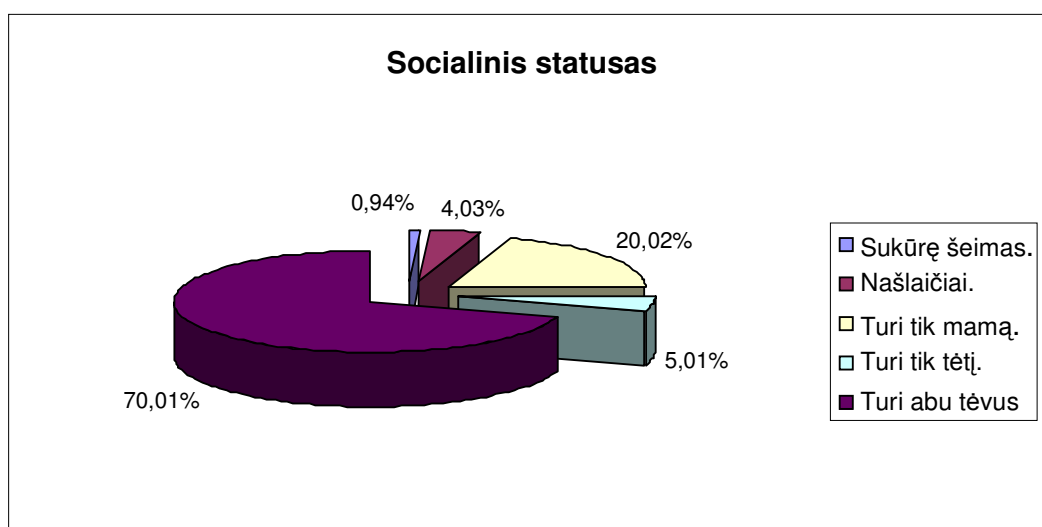
4 pav. Socialinis mokinių elgesys (pakopomis).

2.2.2.5.Socialinis statusas 2005/2006 m.m.

4 lentelė

Eil.nr.	III Blokas klausimų N – respondentų skaičius	I pakopa (N -161)	III pakopa (N – 613)	IV pakopa (N – 49)	Viso: (N – 823)
1.	Sukūrę šeimas	1,86 %	0,16 %	8,16 %	0,94 %
2.	Našlaičiai	9,93 %	1,95 %	12,24 %	4,03 %
3.	Turi tik mamą	54,03 %	10,76 %	24,48 %	20,02 %
4.	Turi tik tėtį	11,18 %	2,61 %	16,32 %	5,01 %
5.	Turi abu tėvus	24,84 %	84,66 %	46,93 %	70,01 %

Šeimos visumos tikslas – būti atvira sistema, su atviru bendravimu, ribų stabilumu, vaidmenimis. Sisteminiis požiūris skatina pažvelgti į šeimos sudėtį. Su aktyviu paauglystės amžiumi prasideda reikštis socialumas. Nuo 14 metų paaugliams ir jaunuoliams kyla klausimas, kas ir dėl ko yra autoritetas. Tas dvejojimas dažnam sukelia sumaištį bei maištavimą. Respondentų duomenys rodo, kad 4,03 % mokosi našlaičių. 20,02 % gyvena kartu su mama, su tėvu gyvena 5,01 % jaunuolių. 0,94 % patys sukūrę šeimas. Pažvelgus į duomenis, kyla klausimas, kokie yra socialiniai vaidmenys nepilnose šeimose, koks šeimos kaip sistemos veiksmas. Procesai šeimoje gali iššaukti įvairias reakcijas. Jaunuolis, pradėjęs mokytis profesinėje mokykloje, yra ant pilnametystės slenksčio. Pageidauja daugiau laisvės, mažiau kontrolės, siekia pradėti savarankiškai gyventi. Nuo šeimos sudėties priklauso tėvų įtaka jaunuoliams. Įvairiuose literatūros šaltiniuose šeimų, kurių socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių sutrikdytas, įvardijamos kaip rizikos. Pagal respondentų duomenis 30 % šeimų turi rizikos faktorių (žr. 5 pav.).

5 pav. Bendra mokinių socialinio statuso suvestinė.

2.2.2.6. Socialinis statusas pakopomis

Moksleivio socialinėje aplinkoje yra daugybė veiksnių, trukdančių mokytis ir lankyti mokyklą. Tikėtina, kad nelankantys mokyklos moksleiviai neįgis tinkamo išsilavinimo, o tai lems atsiribojimą nuo visuomenės bei santykinai uždaros socialinės grupės susiformavimą. Nelankantys mokyklos pirmiausiai patiria žalą sau ir savo artimiesiems, atsiranda mokymosi spragos, susilpnėja mokymosi motyvacija. Dažniausiai mokyklos nelankantys moksleiviai susiduria su visu problemų kompleksu: *šeimos problemos*. Didelė dalis moksleivių gyvena nepilnose šeimose: be tėvo, nes tėvai yra išsiskybę, arba visai atskirai nuo abiejų tėvų (nenori su jais gyventi). Yra nemažai moksleivių, kurie niekada nėra matę vieno iš savo tėvų.

- **I pakopoje mokosi daugiausia našlaičių 16 (9,93 %), gyvena su mama ir įvardija tai, kaip turi tik mamą net 87 (54,03 %), sukūrę šeimas yra 3 (1,86 %) mokiniai turi tik tėtį 18 (11,18 %), turi abu tėvus 40 (24,84 %).** Pedagogai šiai pakopai įvardija elgesio sutrikimus, bendrųjų gebėjimų stoką. Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad šioje pakopoje nėra merginų, o net 87 mokiniai gyvena tik su mama. Tad galima daryti išvadą, kad tėvo vaidmuo šioje pakopoje perduodamas iškreiptai.
- **III pakopoje gyvena su abiem tėvais 519 (84,66 %), gausu šioje pakopoje našlaičių 12 (1,95 %), sukūrę šeimas 1 (0,16 %), turi tik mamą 66 (10,76 %), turi tik tėtį 16 (2,61 %).**

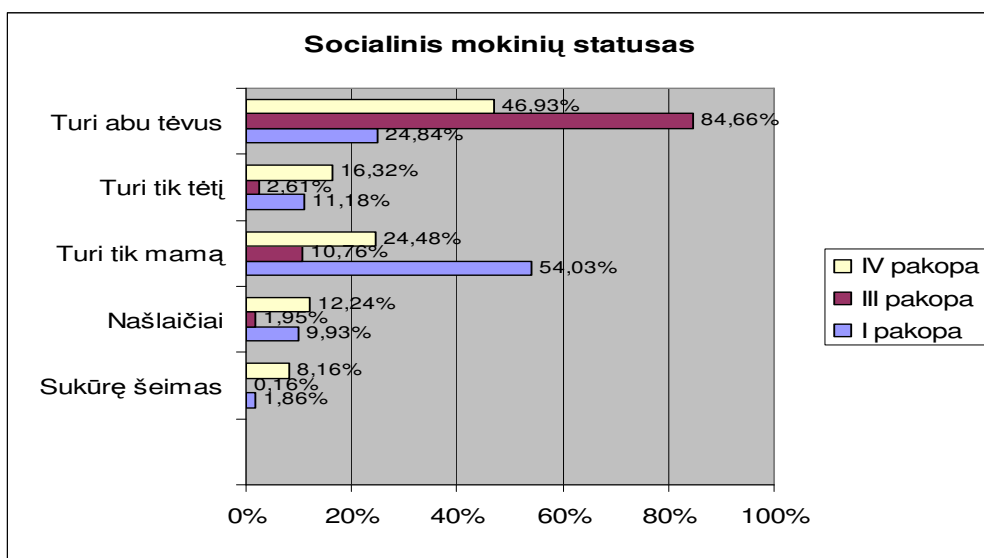
Šiai pakopai apibūdintų Dereškevičiaus mintis: „kiekvienas jaunas žmogus augdamas susiduria su daugybe įvairiausių ir sudėtingiausių vertybių, nuostatų ir normų. Giliau suprasti visuomenės gyvenimą, atskirti socialinių grupių siekius, tikslus ir funkcijas jis gali tik po ilgai trukusio mokymo.“

Šioje pakopoje besikeičianti socialinė aplinka moko mokinius naujų socialinių vaidmenų, elgsenos.

- **IV pakopoje sukūrę šeimas yra 4 (8,16 %). Našlaičių mokosi 6 (12,24 %) tai dažniausiai antrą specialybę pageidaujantys įsigyti mokiniai.** Gyvena su mama 12 (24,48 %), turi tik tėtį 8 (16,32 %), rūpinasi abu tėvai 23 (46,93 %).

Šioje pakopoje ryškus savarankiškumo siekimas. Nemažas skaičius mokinių nuomoja butą ir juridiskai neįforminę santuokos gyvena šeimyninį gyvenimą. Dažnai tai būna blogo lankomumo ir suprastėjusio pažangumo priežastis (žr. 6 pav.).

Labiausiai riekšmingi duomenys pakopose yra paryškinti juoda spalva.

6 pav. Socialinis mokinių statuso (pakopomis).

2.2.3. Šeima (mikrosistema)

Šeima ir mokykla yra individo socializaciją veikianti jėga. Anot Vaitkevičiaus (1995), šeima yra pirmoji socializacijos institucija. Visuomenė yra kiekvieną savo narį veikiantis subjektas. Ugdomas naujas žmogus, kaip sistema: jo pasaulėžiūra, intelektas, dorovė ir kitos ypatybės.

Gruževskis (2001) rašė: „Lietuvos ir daugelio šalių pastarojo laikotarpio pastangos formuoti šeimos politiką yra reakcija į sudėtingas šeimos funkcionavimo sąlygas, šeimų gyvenimo problemų gilėjimą, sparčius šeimos instituto pokyčius, jos formų ir tarpusavio ryšių įvairovės gausėjimą. Tačiau pastangos padėti šeimai be aiškios situacijos supratimo, tarptautinio patyrimo programiniu (nuostatų, suformuluotų tarptautinių dokumentų rekomendacijose) ir patyrimo lygmeniu įvertinimo, aiškios veiksmų strategijos (tikslų, principų motyvų ir t. t.)“. Deja, vieningos šeimos politikos strategijos Lietuvos vyriausybė nesukuria. Ji kuriama epizodiškai. Šiai dienai dominuoja orientacija į finansinę paramą, pamirštant paslaugų, sąlygų parengimo šeimų savarankiškam funkcionavimui svarbą.

Visuomenės poveikį individas jaučia per žiniasklaidą, religines institucijas ir kitą, bet labiausiai šis poveikis pasireiškia netiesiogiai: per šeimą ir mokyklą. Tėvai yra visuomenės nariai. Šeima kaip sistema yra atvira išoriniams poveikiams. Mokykla, kaip antrinė socializacijos institucija, yra determinuota. Per visuomenės užsakymą, mokyklą veikia ir formuoja žmogų. Siekiant išsiaiškinti šeimos kaip sistemos įtaką jaunuolio socializacijai buvo analizuojama tėvų socialinis aktyvumas, socialinė šeimos padėtis, tėvų išsilavinimas. Tėvų

išsilavinimo lygis, nedarbas, skurdas ir socialinė atskirtis glaudžiai tarpusavyje susiję ir dažnai vienas kitą lemiantys veiksniai, darantys įtaką jaunuolių socialinei raidai.

Geras šeimoje mikroklimatas, kuriame visų šeimos narių (o pirmiausia – tėvų) pastangomis sukuriama puiki dirva visavertei asmenybės sklaidai. Vaikai šeimoje pamėgdžioja tėvus ir mokosi iš jų poelgių visais atvejais, net kai to ir nereikėtų, pvz. girtavimo, smurto, apsileidimo, konfliktų ir kt. Kai tėvai deramai nesirūpina savo vaikų mokymu, pastarieji yra priversti patys mokytis iš aplinkos. Rupšienė monografijoje „Nenoras mokytis“ suformulavo mintį, jog turėdami besiformuojančius asmenybės pagrindus, jie lengvai pasiklysta ir pasirenka netinkamas vertybes. Labai svarbūs ugdymo stiliai šeimoje. Jeigu jie destruktivūs, vaikui „gresia“ socialinė dezadaptacija.

2.2.3.1. Socialinis tėvų aktyvumas 2005/2006 m.m.

Tėvų socialinį aktyvumą rodo jų veikla visuomenėje. Už veiklą yra gaunamas atlygis, t. y. šeimos pajamos. Šeimos biudžetas lemia socialines ir ekonomines išlaidas. Ribotos šeimos finansinės galimybės formuoja socialinę aplinką. Lietuvoje 2001 metais atliktas ilgalaikis tyrimas, kuris parodė, jog nedarbo problema prasideda gerokai anksčiau nei žmogus susiduria su darbo rinka (Gruževskis, 2002). Socialinis aktyvumas formuoja socialinius vaidmenis. Šeimoje nenoro mokytis formavimosi prielaidas, šeimos ekonominis statusas ženkliai koreliuoja su mokinių nenoru mokytis. Jeigu poreikiai riboti arba visai nepatenkinami, didelė tikimybė, kad su poreikių nepatenkinimu susijusios problemos persikelia į mokyklą ir trikdo asmenybės sklaidą, pakreipia ją destruktivia linkme. Saviraiškos poreikio stabdymas neleidžia mokiniui atskleisti savo potencialių galimybių mokymosi veikloje ir slopina norą mokytis. Tėvų socialinė veikla visuomenėje formuoja jaunuolių socialinius vaidmenis, socialinį aktyvumą (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Socialinis tėvų aktyvumas

Eil.nr.	I dalis klausimų N – respondentų skaičius	I pakopa (N -161)	III pakopa (N – 613)	IV pakopa (N – 49)	Viso: (N – 1371)	
1.	Bedarbiai	Tėvas	23,60 %	8,80 %	28,57 %	19,18 %
		Mama	39,75 %	14,02 %	14,28 %	
2.	Pensininkai	Tėvas	5,59 %	1,79 %	8,16 %	3,15 %
		Mama	4,34 %	1,46 %	6,12 %	
3.	Neįgalūs	Tėvas	3,10 %	6,19 %	6,12 %	5,98 %
		Mama	4,96 %	4,24 %	4,08 %	
4.	Išvykę į užsienį	Tėvas	9,93 %	17,78 %	6,12 %	14,07 %
		Mama	4,96 %	9,13 %	2,04 %	
5.	Dirbantys	Tėvas	10,55 %	66,39 %	38,77 %	57,62 %
		Mama	8,07 %	43,06 %	20,40 %	

Apklausoje analizei buvo naudota 823 mokinių anketiniai duomenys. Duomenų apie tėvus surinkta 86,88 %. 13,12 % duomenų dėl įvairių priežasčių (gyvena pas senelius, gimines, gyvena savarankiškai, neturi duomenų) nebuvo pateikta.

- *Bedarbiai – respondentų tėvai 263 (19,18 %).*

Vienas iš svarbiausių socialinę atskirtį lemiančių veiksnių tėvų nedarbas. Tėvų bedarbystė gali daryti įtaką jaunuoliui baigiant mokyklą, įsidarbinant, dalyvaujant ekonominėje veikloje.

- *Pensininkai – respondentų tėvai 43 (3,13 %).*

Tai senatvės pensiją gaunantys žmonės. Dažniausiai jauniausias šeimos atžalas leidžiantys į mokslus asmenys. Kartais tėvų pareigas atlieka vyresni broliai ir seserys.

- *Neįgalūs – respondentų tėvai 82 (5,98 %).*

Šios šeimos dažniausiai yra socialiai remtinos. Pastebima, jog paaugliai iš tokių šeimų yra jautresni, stengiasi šeimos atsakomybę perimti ant savo pečių.

- *Išvykę į užsienį - respondentų tėvai 193 (14,07 %).*

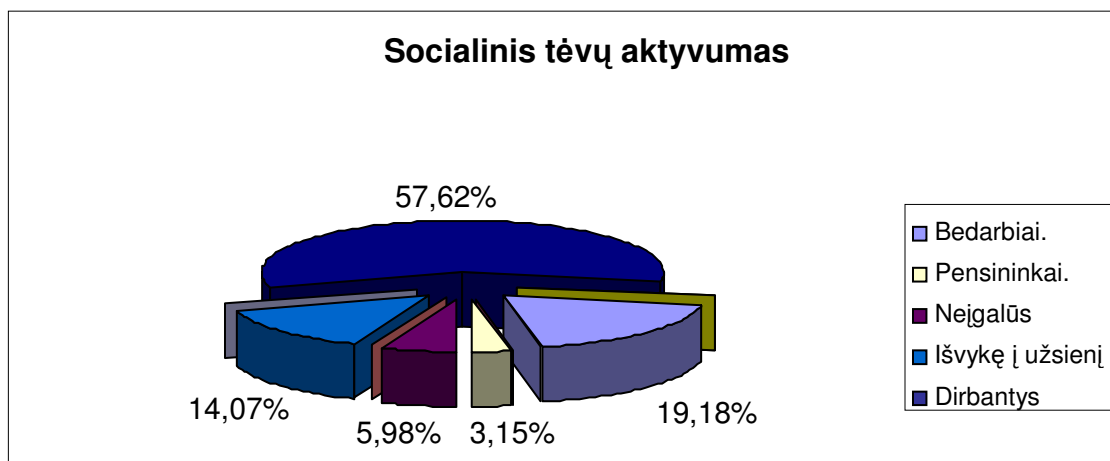
Tai ekonominės emigracijos, socialinis reiškinys, kuris visuomenei pasireiškia dvejopai:

1) didina šeimos pajamas, daro šeimą socialiai aktyvesne.

2) kyla grėsmė šeimai kaip sistemai, nes ji daloma į atskiras dalis. Šeima neužtikrina pilnavertiškos šeimos funkcijų (auklėjimo, bendravimo, socialinių vaidmenų visaverčio perdavimo).

- *Dirbantys – respondentų tėvai 790 (57,62 %).*

Profesinį apsisprendimą dažnai lemia tėvų profesinė veikla. Pagal šį socialinio aktyvumo požymį didžiausias dirbančių tėvų skaičius (žr. 7 pav.).

7 pav. Socialinio tėvų aktyvumo suvestinė.

2.2.3.2. Socialinis tėvų aktyvumas pakopomis

- *I pakopos mokinių tėvų bedarbių yra daugiausia: tėvų 38 (23,60 %), mamų 64 (39,75%).* 9 (5,59 %) pensijinio amžiaus tėvai, 7 (4,34 %) mamos. 5 (3,10 %) neįgalūs tėvai, 8 (4,96 %) mamų. Išvykusių į užsienį 16 (9,93 %) tėvų, 8 (4,96 %) mamos. Dirbantys 17 (10,55 %) tėvų ir 13 (8,07 %) mamų. Šioje pakopoje yra nemažas skaičius mokinių gyvenančių tik su mama. Gausiausias bedarbių mamų skaičius rodo, kad šioje pakopoje šeima kaip sistema labiausiai pažeidžiama. Neužtikrinamas mokinių ekonominis, socialinis saugumas.
- *III pakopoje daugiausia net 467 (66,39 %) dirbančių tėvų, 264 (43,06 %) dirbančios mamos. Gausiausias skaičius yra išvykusių į užsienį 109 (17,78 %) tėvai ir 56 (9,13 %) mamos. Didžiausias skaičius neįgalių tėvų yra III pakopoje net 64: 26 (4,24 %) mamos ir 38 (6,19 %) tėvai. 86 (14,02 %) bendrabių tėvų ir 54 (8,80 %) mamos. Pensininkų tėvų 11 (1,79 %), 9 (1,46 %) mamos.*
- *IV pakopoje 14 (28,57 %) yra bedarbių mamų ir 7 (14,28 %) tėvų. Dirbančių 19 (38,77 %) tėvų ir 10 (20,40 %) mamų.* 3 (8,16 %) pensijinio amžiaus tėvų ir 4 (6,12 %) mamos. Neįgalių 3 (6,12 %) tėvai ir 2 (4,08 %) mamų. Išvykusių į užsienį 3 (6,12 %) tėvai ir 1 (2,04 %) mama (žr. 8 pav.).

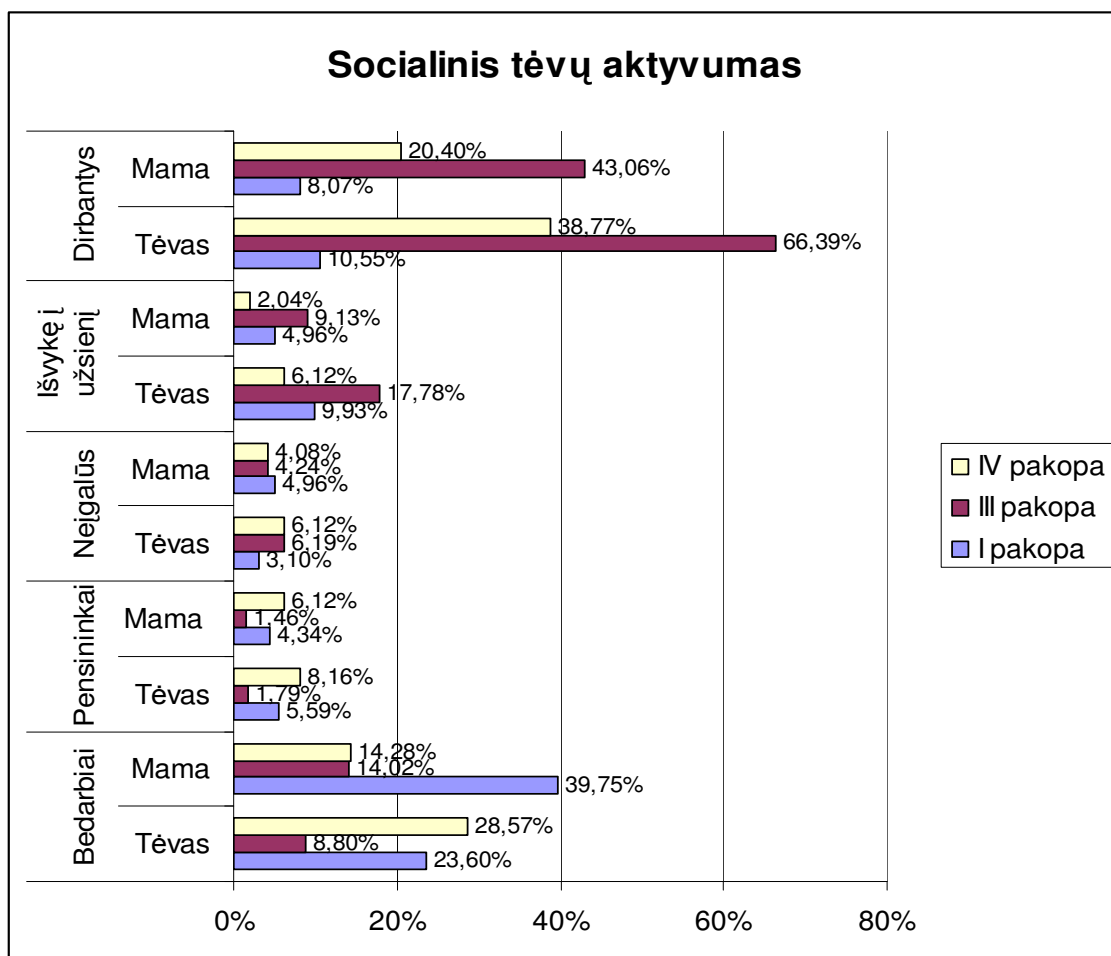
Labiausiai riekšmingi duomenys pakopose yra paryškinti juoda spalva.

Jaunuoliai tėvų darbinį statusą gerai yra įsisamoningę. Dažnas mokinys sako: „ten, kur gyvename, tėvams nėra darbo“; „atleido, neaišku dėl ko.“ Jaunuolis, matydamas tėvų padėtį, tarsi yra beviltiškoje situacijoje. Tėvų bejėgiškumas perduodamas vaikų elgesiui. Bedarbystė, šeimos nepriteklis dažnai būna kliūtis atvykti į mokyklą.

Tėvai, dirbantys užsienyje, motyvuotai skatina išmokti amato: „išmok dirbti, galėsi uždarbiauti kartu“. Palikę savo atžalas giminaičių priežiūrai, pilnamečius savarankiškai gyventi visuomenei, mokyklai ir pačiam jaunuoliui sukelia įvairių problemų. Jaunuoliai susiduria su įvairiais socialiniais reiškiniais kaip su alkoholizmu, narkomanija, nusikalstamu elgesiu. Mokykla praranda bendradarbiavimą su šeima.

Jaunas žmogus, biologiškai priartėjęs prie suaugusiųjų, psichologiniu ir psichosocialiniu atžvilgiu, dar neturi galimybės aktyviai ir rimtai, atsakingai dalyvauti visuomenės procesuose. Perėjimo iš vaikystės į suaugusiojo gyvenimą tarpsnis yra konfliktų šaltinis, kylančių dėl būtinų indenfikacijos procesų vėlavimo ir nesutapimo su savarankiškos atsakomybės priėmimo pradžia (Navaitis 1997).

Apibendrinama teigiu, kad tėvų socialinio aktyvumo įtaka jaunuolių socializacijai yra nevienareikšmiška (žr. 8 pav.).

8 pav. Socialinis tėvų aktyvumas (pakopomis)

2.2.3.3. Socialinė šeimos padėtis 2005/2006 m.m.

Šeimos jaučia socialinius ir ekonominius pokyčius. Nemažas skaičius yra lengvai pažeidžiamų ir skurstančių šeimų. Tokiose šeimose jaunuoliams yra ypač sunkus startas į savarankišką gyvenimą.

Šeimos įtaka profesiniam pasirinkimui labai svarbi. Daugiavaikių šeimų vaikai įtakoja vienas kito sprendimą.

Socialinę atskirtį lemiantis ilgalaikis nedarbas, ekonominiai sunkumai, socialinis šeimoje neužtikrintumas ir kt. yra kompleksinė problema. Teigiamas motyvacias formuoja šeima, mokykla, profesinio rengimo įstaiga, žiniasklaida, socialinės ir ekonominės gyvenimo sąlygos. Tik sisteminis sprendimas gali padėti sumažinti socialinę atskirtį užimtumo požiūriu ir teigiamai veikti jaunuolio socialinei raidai (Gruževskis, 2001).

Respondentai yra profesinės mokyklos moksleiviai, todėl profesijos rinkimasis – ilgalaikis mini sprendimas kuo būti, kaitos procesas iki galutinio apsisprendimo. Jis turi prasidėti

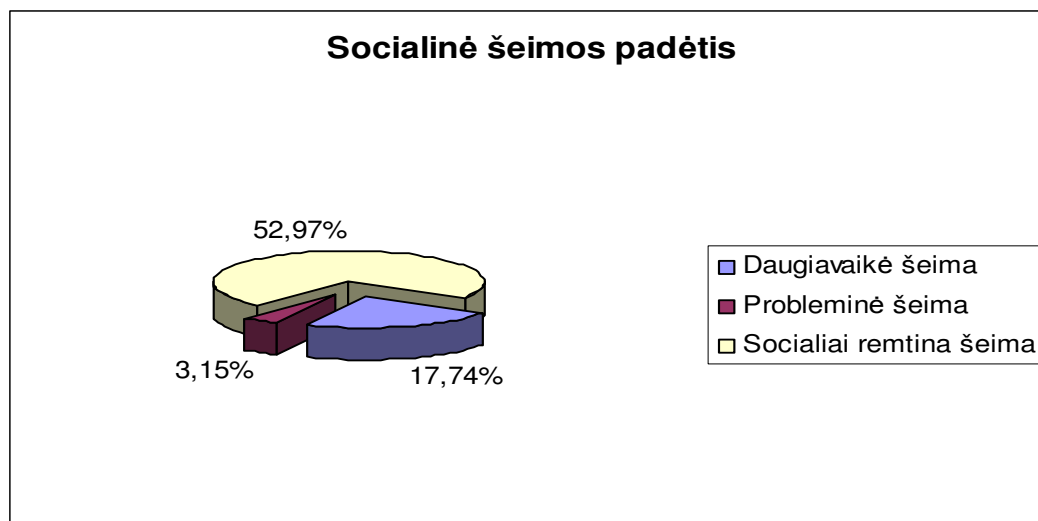
ankstyvojoje vaikystėje ir tęsiasi iki profesijos įgijimo, dažnai ir visą gyvenimą (Jovaiša, (1981, 1999)). Rengimasis karjerai turi būti pradedamas jau pradinėse klasėse, kai mokiniai supažindinami su profesijų pasauliu, su darbo proceso ypatumais, jo svarba žmogaus gyvenime. Šeimos situacija neturėtų apsunkinti mokinio pasirinkimo (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Socialinė šeimos padėtis

Eil.nr.	II dalis klausimų N – respondentų skaičius	I pakopa (N -161)	III pakopa (N – 613)	IV pakopa (N – 49)	Viso: (N – 823)
1.	Daugiavaikė šeima	45,34 %	10,92 %	12,24 %	17,74 %
2.	Probleminė šeima	9,31 %	6,12 %	1,30 %	3,15 %
3.	Socialiai remtina šeima	81,36 %	47,14 %	32,65 %	52,97 %

Mokymosi motyvacijos struktūroje svarbesnės yra išorinės motyvacijos priežastys (aplinka, artimieji, socialiniai lūkesčiai). Tai galima būtų sieti su socialine moksleivių padėtimi (nes mokymosi, kaip ir kitos veiklos, motyvacija yra susijusi su santykiais šeimoje): 146 (17,74 %) moksleivių iš daugiavaikių šeimų, (gali būti, kad nebuvo laiku tėvų pastebėti vaiko gabumai vienai ar kitai veiklai, neturi galimybių mokytis kur nori); 26 (3,15 %) moksleivių gyvena probleminėse šeimose, kur nėra tinkamų gyvenimo sąlygų, neužtikrinamas saugumas, šeimose girtuokliaujama, materialiai nesugeba išgyventi nuo pašalpos iki pašalpos; net 436 (52,97 %) gyvena sunkiai ir yra socialiai remtinos (žr. 9 pav.).

9 pav. Socialinė šeimos padėtis.

2.2.3.4. Socialinė šeimos padėtis pakopomis

Šeimą kaip atvirą sistemą keičia ekonominio funkcionavimo pagrindai, veiklos ir saviraiškos galimybės bei socialinė erdvė, keičiasi šeimų gyvenimo lygis, didėja turtinė diferenciacija, kinta šeimos santykiai su kitomis socialinėmis institucijomis, vidiniai saitai tarp šeimos narių bei nuostatos ir vertybinės orientacijos. Probleminėse šeimose yra pažeidžiamos vaikų teisės. Šie reiškiniai paskatino pažvelgti į šeimos socialinę padėtį.

- **I pakopoje daugiavaikių šeimų (trys ir daugiau vaikų šeimoje) yra daugiausia: 73 (45,34%) šeimų. Didžiausias procentas yra ir probleminių šeimų: 15 (9,31%). Dėmesį atkreipia ypač didelis procentas socialiai remtinų šeimų: net 131 (81,36%).**

Probleminės šeimos būna užregistruotos seniūnijose, vaiko teisių apsaugos tarnybose. Šių institucijų bendradarbiavimas efektyvus iki 16 metų. Vėliau bendradarbiavimas tampa informacijos keitimosi principu. Šioje pakopoje šeima, kaip atvira sistema yra lengviausiai pažeidžiama.

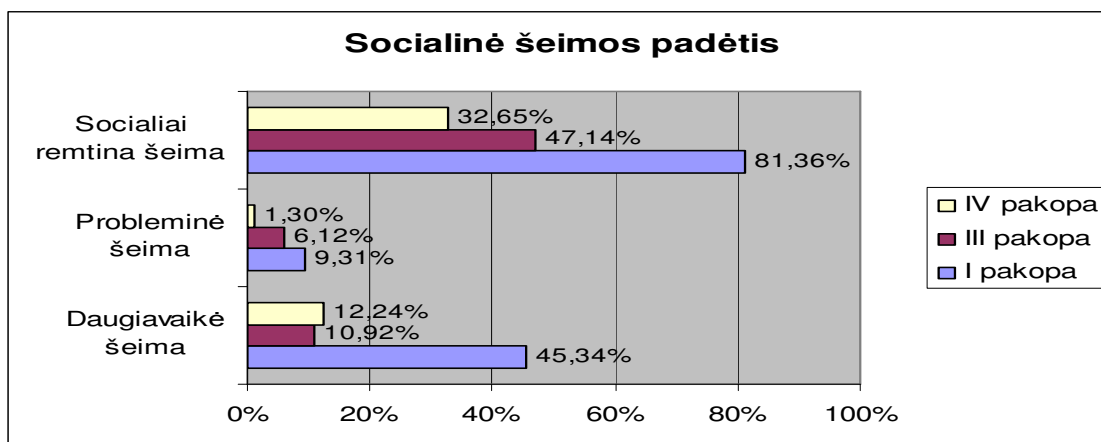
- **III pakopoje beveik pusė šeimų yra socialiai remtinų 289 (47,14%). 67 (10,92%) yra daugiavaikės šeimos. 8 (1,30%) šeimos yra probleminės.**

Šioje pakopoje kyla problema, nes mokiniai jau būna 16 metų ir mokymosi motyvacija jau turi būti sąmoninga. Mokiniai iš probleminių šeimų tiesiog skatinami mesti mokyklą ir eiti uždarbiauti. Socialiai remtinose šeimose grynųjų pinigų stygius mažina mokymosi motyvaciją, skatina patenkinti biologinius savo poreikius.

- **IV pakopoje gausu socialiai remtinų šeimų 16 (32,65%). Daugiavaikių šeimų yra 6 (12,24%), probleminių šeimų yra 3 (6,12%).**

Sąmoningas savo tikslo siekimas šioje pakopoje, dažną mokinį skatina su problemine šeima nutraukti ryšius. Sunki socialinė, ekonominė padėtis skatina mokinius ieškoti darbinės veiklos, dėl šios padėties daugelis nebesiekia tolesnio mokymosi.

Labiausiai reikšmingi duomenys pakopose yra paryškinti juoda spalva.

10 pav. socialinė šeimos padėtis (pakopomis).

2.2.3.5. Tėvų išsilavinimas 2005/2006 m.m.

Nenoro mokytis bei prastos motyvacijos raiška siejasi su mokinių išsilavinimo statusu. Profesinėje mokykloje ugdymas vykdomas pagal bendrojo lavinimo programą. Šalia to yra mokoma profesinių disciplinų specialybei įgyti. Mokymosi krūvis yra didelis. Mokinio mokymosi motyvaciją, pasiekimus koreguoja tėvų išsilavinimas. Kuo aukštesnis tėvų išsimokslinimas, tuo jų vaikų mokymosi motyvacija yra didesnė. Rinkdamiesi profesinę mokyklą, mokiniai tarsi ieško lengvesnio mokymosi kelio.

7 lentelė

Tėvų išsilavinimas

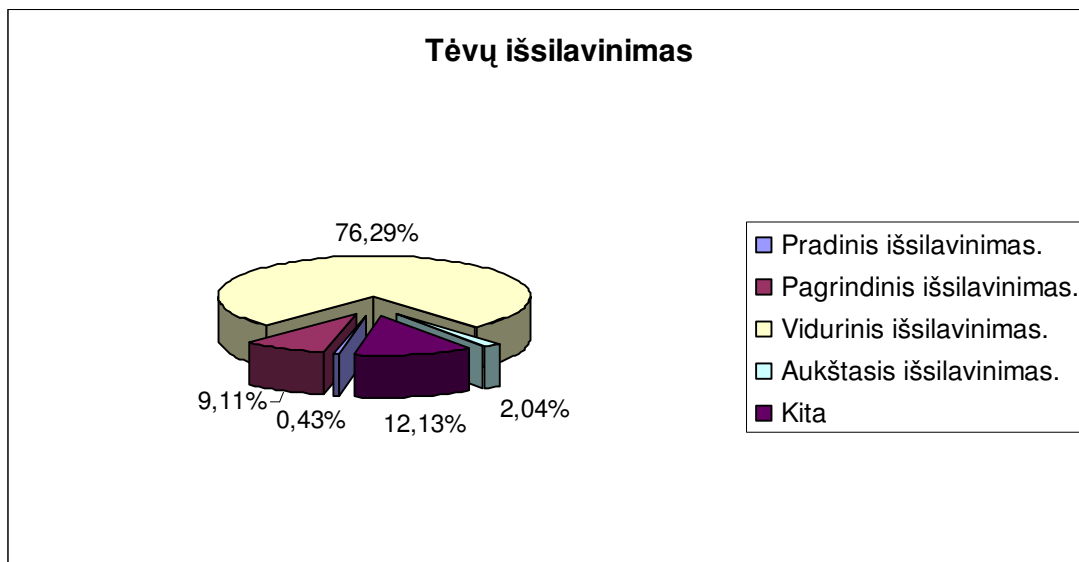
Eil.nr.	III dalis klausimų N – respondentų skaičius	I pakopa (N -161)	III pakopa (N – 613)	IV pakopa (N – 49)	Viso: (N – 1371)
1.	Pradinis išsilavinimas	3,24 %	0,17 %	0 %	0,43 %
2.	Pagrindinis išsilavinimas	24,32 %	6,42 %	6,06 %	9,11 %
3.	Vidurinis išsilavinimas	48,10 %	82,41 %	54,54 %	76,29 %
4.	Aukštasis išsilavinimas	2,16 %	1,63 %	9,09 %	2,04 %
5.	Kita	22,18 %	9,37 %	30,31 %	12,13 %

Net 1046 (76,29 %) respondentų tėvų turi vidurinį išsilavinimą. Kitą išsilavinimą turintys tėvų skaičius yra 166 (12,13 %). Tai asmenys, baigę technikumus, pradėję ir nebaigę aukštųjų mokyklų ir kt. Turintys pagrindinį išsilavinimą sudaro beveik dešimt procentų, t. y. 125 (9,11 %). Aukštąjį išsilavinimą turi tik 28 tėvai, tai sudaro 2,04 %. Žemą (pradinį) išsilavinimo lygį turintys asmenys sudaro 0,43 %. Jų yra šeši.

Mokinių tėvai yra iš sovietinio ugdymo sistemos, kai buvo privalomas pagrindinis mokslas t. y. 8 klasės. Šių dienų ugdymo sistemoje mokslas privalomas iki 16 metų. Tad pažvelgus į Statybos ir mechanikos skyriaus mokinių išsilavinimo lygį šiai dienai, ženkliai didesnis skaičius sudaro pradinį išsilavinimą turinčių mokinių, t. y. I pakopa, kurioje mokosi 17,53 %. Bendras visuomenės išsilavinimo lygis žemėja.

Pastaruoju metu aiškėja, jog labiausiai pažeidžiamos socialinės grupės mokiniai dažniausiai susiformavę tokias kauzalinės atribucijos modelius, kurie nenaudingi jiems kaip asmenybėms ir kaip ugdytiniams (sėkmė lydi – todėl, kad įvyko laimingas atsitiktinumas, nesėkmė – trūksta gabumų). Taip aiškinant mokymosi rezultatus, formuojasi nuostata – stengtis neverta – vis tiek niekas nepasikeis (Frieze I.H., 1980).

Šią nuostatą palaiko ir tėvai turintys neaukštą išsilavinimo lygį. Industrinės visuomenės formuojamas modelis kaip tik ir skatina ieškoti gerai apmokamo darbo, vykti į užsienį, ieškoti laimingo atsitiktinumo.

11 pav. Tėvų išsilavinimas.

2.2.3.6. Respondentų tėvų išsilavinimas pakopomis.

- **I pakopoje su pradiniu išsilavinimu tėvų buvo daugiausia: 6 (3,24 %)**, pagrindinis išsilavinimas - 43 (24,32 %), vidurinis išsilavinimas - 89 (48,10 %), aukštasis išsilavinimas 4 (2,16 %), kita - 41 (22,18 %). Šios pakopos tėvų išsilavinimas yra žemiausias.

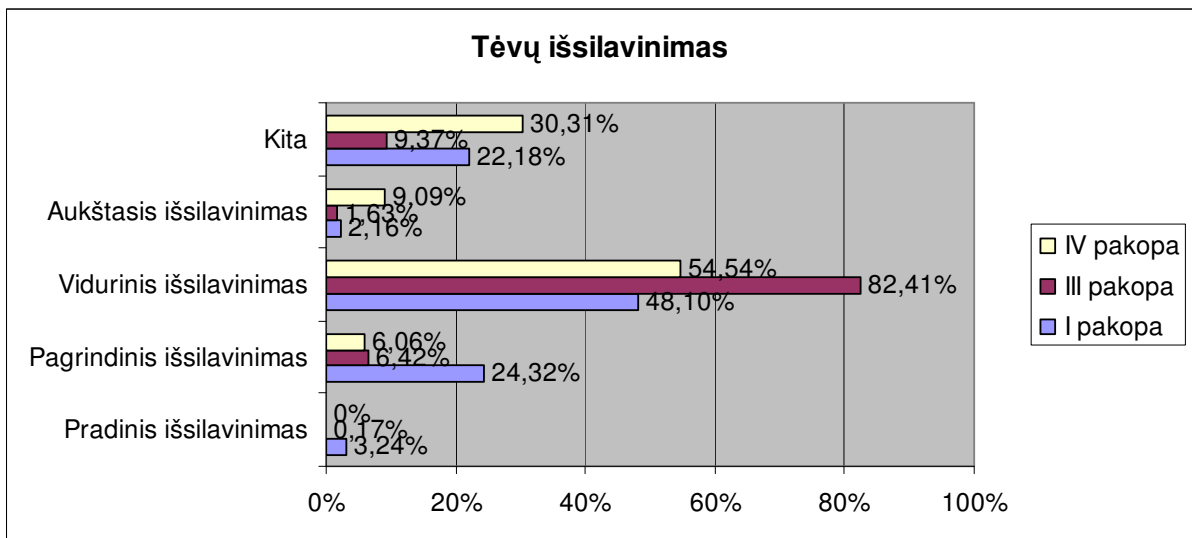
Mokiniai šioje pakopoje siekia tik profesinės kvalifikacijos, jų išsilavinimas yra pradinis. Šios pakopos mokiniai turi ribotą specialybių pasirinkimą (pvz. Statybos ir mechanikos skyriuje I pakopos yra tik dvi specialybės). Dažnas mokinio tėvas yra baigęs pats profesinę mokyklą. Likusios mokymosi nuostatos, požiūris į profesinę mokyklą yra perduodamas vaikams. Pakeisti tėvų nuostatas yra ypač sunki problema.

- **III pakopoje dominuoja tėvai su viduriniu išsilavinimu 923 (82,41 %). Daugiausia tėvų iš visų pakopų yra turinčių aukštąjį išsilavinimą 18 (1,63 %), taip pat turinčių kitą išsilavinimą 105 (9,37 %).** Pradinį išsilavinimą turi 1 (0,17 %), pagrindinį išsilavinimą 72 (6,42 %). Šios pakopos tėvų išsilavinimo lygis yra didžiausias.

Dažnas mokinys planuoja siekti aukštesnio išsilavinimo. Šios pakopos tėvai yra aktyviausi bendradarbiaujant ugdymo procese.

- **IV pakopoje su pradiniu išsilavinimu tėvų nėra (0%), aukštąjį išsilavinimą turi 6 tėvai, tai sudaro 9,09 % pakopoje,** pagrindinį išsilavinimą įgiję 4 (6,06%), su viduriniu išsilavinimu yra 36 (54,54 %), kitą 20 - (30,31 %).

Labiausiai reikšmingi duomenys pakopose yra paryškinti juoda spalva.

12 pav. Tėvų išsilavinimo (pakopomis).

Apibendrinant mokinių nenorą mokytis galime konstatuoti, jog mokinių mokymąsi ryškiai motyvuoja tėvų išsilavinimas. Tėvų požiūrį į mokslą kaip vertybę, ypač įtakoja šių dienų ekonominė situacija. Mažos šeimų pajamos, tėvų neaukštas išsilavinimo lygis (76,29% su viduriniu išsilavinimu) formuoja visuotiną požiūrį į mokymosi procesą.

IŠVADOS:

Sisteminė darbo analizė

Į jaunuolio socializacijos procesą buvo žvelgiama rašydama kaip į keletą sistemų, kurios susideda iš atskirų dalių, yra kompleksiškos, siekia balanso, pusiausvyros, nuolat keičiasi, yra ekvivalentiškos. Visoms sistemoms būdingas inertiškumas, pasikeitimams (Vitkauskaitė, 2001). Siekiant patogumo, priežastis, sąlygojančias jaunuolio socializacijos procesą, sąlyginai galima suskirstyti į grupes: asmenybės (individo), šeimos, mokyklos, visuomenės. Šios priežastys egzistuojančios atskirose sistemose, tarpusavyje siejasi bei įtakoja vienas kitą.

Mokinys – mikrosistema. Asmuo susidaro abejotiną identitetą savęs vaizdo arba logiškai atmesto, įgyja neaiškų identitetą ir tampa nelaisvu, t. y. leidžia aplinkai valdyti savo mintis, jausmus ir poreikius. Remiantis autorių Rajacko, Valicko, Laužiko, Juško išskirtomis nemotyvuoto veiklos ištakomis, kurios slypi mokinio asmenybės elgsenos ypatumuose: elgsenos problemos, delinkventinis elgesys (teisti 5,22 %, linkę daryti nusižengimus 7,65 %); ankstesnio mokymosi problemos (nepažangūs mokiniai 14,33 %, bendras pažangumas 6,39 %); neefektyvus mokymosi stilius (pirma pakopa negeba pabaigti pagrindinio išsilavinimo 1753 %, blogai lanko 15,67 %) galima daryti prielaidą, jog daugelį asmenybės ypatumų mokinys įgyja iš socialinės aplinkos, šeimos mokyklos, visuomenės.

Siekiame sukurti efektyvią švietimo sistemą, kurioje būtų tenkinami kiekvieno vaiko esminiai poreikiai ir interesai. Mokiniais turintiems specialiųjų poreikių (protinis atsilikimas, kurtumas, judėjimo negalė), mokytis pageidaujamos specialybės norimoje mokykloje sudėtinga. Mokykloje mokiniais, turintiems pedagoginių sunkumų (7,04 %), ypač sunku, nes profesinis rengimas nėra adaptuojamas.

Mokinių delinkventinis elgesys tiesiogiai koreliuoja su akademiniais pasiekimais. Vaikų delinkventinis elgesys nėra įgimtas. Didelė socialinė blogybė yra alkoholizmas ir narkomanija. Su šių blogybių užuomazgomis mokiniai jau ateina į profesines mokyklas. Asocialus elgesys yra lygiagretus žalingiems įpročiams. Piktnaudžiavimas šiomis blogybėmis dažnai užkerta kelią ne tik į akademinis tikslus, bet ir į prasmingo gyvenimo siekį.

Savęs vertinimas atlieka svarbią reguliacijos funkciją – padeda išlaikyti jau susiklosčiusią nuomonę apie save ir lemia veiklos aktyvumą (Rupšienė, 2000). Mokinys sprendžia apie save ir vertina save ne tik perimdamas aplinkinių žmonių nuomonę, bet ir lygindamas su kitais. I pakopoje būdingas vertinimas pagal asocialų elgesį („tu kietas, nieko nebijai, gali vadovauti“), III pakopoje vertinamas pagal gebėjimą save realizuoti („žaisti už mokyklą krepšinį, nusipirkti mašiną“). IV pakopoje vertinami akademiniai pasiekimai („stos mokytis į kolegiją, universitetą,

moka dirbti su kompiuterinėmis programomis“). Tokia mokinių savęs vertinimo sistema išryškėja bendraujant, dirbant pedagoginį darbą kasdien.

Profesinės mokyklos skatulys – stipendija, tampa neefektyvus. Mokiniai iš socialiai remtinų šeimų dėl bendrų šeimos pajamų jos gauti nenori. Iš mažas pajamas turinčių šeimų mokiniai ieškosi papildomo darbo. Galimybė dirbti dažnai būna priežastimi nutraukti mokymosi sutartį.

Individai su kitais individualiais sudaro naujas sistemas, pvz. naujas mokymosi grupes, šeimas. Šios savo ruožtu sudaro didesnius vienetus: mokyklas, šeimas, kurios funkcionuoja didesnėse sistemose, pvz. švietimo sistemoje, visuomenėje. Profesinėje mokykloje prasideda profesinė socializacija.

Šeima – mikrosistema. Šeima kaip sistema yra visuma. Tai reiškia, kad visuma yra daugiau negu dalių suma. Reikia sukcentruoti dėmesį ne į atskirų individų asmenines savybes, o į santykius. Individo socializacija prasideda šeimoje. Čia užsimezga pirmieji emociniai kontaktai, mokiniai perima elgsenos modelį, vaidmenis, tėvų tarpusavio santykius suvokia kaip socialinių santykių normą. Uzdila (1993) apie šeimos mikroklimatą rašė: „Mikroklimatas suprantamas kaip visų šeimos narių santykių padarinys. Problemos mokykloje gali virsti šeimos problemomis ir atvirkščiai, šeimyninės problemos įtakoja mokymosi procesą.“ Sunki ekonominė, socialinė šeimos padėtis (socialiai remtinų šeimų yra 32,65 %, bedarbių tėvų 28,67 %, probleminių šeimų 3,15 %) daro šeimos mikroklimatą slogų. Anot Bajoriūno (1996), šiuo metu mažėja šeimų skaičius, kurių narių bendravimas grindžiamas gerumu, užuojauta, taika ir ramybe.

Nedarbo problema veikia ne tik tiesiogiai žmones, kurie nori dirbti, tačiau neturi darbo, bet ir jų šeimos narius, ypač vaikus. Ribotas materialinės šeimos galimybės dažnai menkina jaunuoliams šeimos vaidmenį ir tėvų autoritetą, neigiamai veikia tarpusavio santykius. Ši situacija neplėtoja jaunuolių aktyvios socialinės pozicijos ir tobulėjimo poreikio, t. y. mokymosi motyvacijos. Mokymasis siejasi su šeimos kiekybine sudėtimi. Šį faktą nurodė Uzdila (1981). Visuomenėje įsitvirtinusi nuostata, jog normaliai vystosi vaikas pilnoje šeimoje. Nepilnose šeimose vienišo tėvo/motinos yra didesnis užimtumas neigiamai veikia jaunuolių akademinis tikslus. Tokių šeimų, kur mokinys gyvena su vienu iš tėvų, yra 25,14 %. Socialinės našlaitystės atsiradimas ypač neigiamai veikia vaiko socializacijos procesą. Taip nepatenkinami esminiai poreikiai, vaikai išgyvena įvairias deprivacijas. Jaunuolio požiūris į mokymąsi bei mokyklinę patirtį apskritai tiesiogiai priklauso nuo tėvų edukacinės patirties. Jei tėvai turi iš esmės gerą patirtį, vaikystėje mokėjo įveikti visus sunkumus, tai jie linkę skatinti palankiai žiūrėti į mokymosi procesą. Kartu (tėvo, mamos) mokymasis profesinėje mokykloje yra dažnas reiškinys. Tyrimo rezultatai rodo, jog vyrauja vidurinis išsilavinimas 76,29 %.

Mokykla – mikrosistema. Mokykloje mokiniai įgyja ne tik žinių, bet ir socialinių kompetencijų. Šiltas mokyklos klimatas apibūdinamas gerais tarpusavio santykiais, gerais visų visuomenės narių santykių saugumu ir kt. Mokytojas tiesiogiai bendrauja ir bendradarbiauja su mokiniais, organizuoja jų mokymosi ir visą mokyklinį gyvenimą. Mokinio motyvacija labai priklauso nuo mokytojo. Mokytojui tenka daug vaidmenų – pagalbininko, patarėjo, vadovo, draugo, padedančio suprasti įvairias gyvenimo tiesas. Geras bendravimas su mokytojais formuoja teigiamas nuostatas mokymosi atžvilgiu, pritraukia mokinius į mokyklą. Mokytojo vertinimas turi tiesioginę reikšmę įsivertinant mokiniui. Todėl pradinėse klasėse mokiniai nėra vertinami pažymiais, nes vyresniame amžiuje pradeda daryti įtaką socialiniai reiškiniai.

Dažnai tėvai vertina mokyklą savo vaiko akimis. Pedagogai kaltina tėvus už visos atsakomybės už vaiko auklėjimą permetimą į mokyklą. Tėvų abejingumas formuoja tokį pat ir mokinio požiūrį.

Profesinės mokyklos veiklą tėvai vertina ne tik teoriniu (galimybę tęsti mokslą), bet ir praktiniu (specialybės) aspektu.

Profesinių mokyklų jungimas į centrus (stambinimas) mokiniui yra patogesnis profesine prasme (geresnis materialinis aprūpinimas, įvairūs projektai).

Dėl atotrūkio tarp pajamų profesinio mokymo įstaigose ir privačiame sektoriuje profesinio rengimo įstaigos praranda potencialių mokytojų.

Visuomenė – makrosistema. Kiekviena politinė sistema turi atsižvelgti į joje gyvenančių žmonių poreikius. Europos Sąjunga tai mėgina dviem būdais. Pirma, visos ekonominės integracijos priemonės yra nukreiptos siekti socialinės pažangos tikslų. Antra, bendrija nuo pat pradžių sugebėjo išplėsti savo įgaliojimus įvairiose politikos srityse, kurios tiesiogiai veikia jos žmonių socialinį gyvenimą ir gerovę (www.laimaandrikiene.lt/repository/eurolaiku/) Socializacija plačiąja prasme suprantama kaip nuolatinis žmogaus tobulėjimas sąveikaujant su mikro ir makro aplinka. Individas perima socialinį patyrimą, kai yra ugdomas (t. y. tada, kai jį tikslingai formuoja kiti žmonės), ir tada, kai jį veikia įvairūs stichiniai, dažnai prieštaringi socialiniai veiksniai. Daugiausia socializaciją lemia mokymasis ir auklėjimas. Siaurąja prasme socializaciją suprantame kaip specifines pedagogiškai orientuotas programas, kurių metu ugdymo institucijos, nevyriausybinės organizacijos ar privatūs asmenys siekia padėti vaikams ir jaunimui įsisavinti socialines normas bei kultūrinės vertybes. Socializacijos programos suprantamos kaip sudėtinė papildomojo ugdymo dalis, atliekanti tam tikros vaikų (jaunuolių) grupės interesus ir siekianti pozityvių ugdymo tikslų realizavimo. Programos gali būti trumpalaikės ir ilgalaikės. Jos gali būti realizuojamos visose ugdymo ir kitose vyriausybinėse, nevyriausybinėse ir privačiose institucijose. Paprastai programoms, pretenduojančioms į valstybės paramą, vadovauja pedagogas arba vadovas turintis šios veikos patirtį. Programos arba jas vykdančios institucijos turi būti oficialiai registruotos

savivaldos arba vyriausybės nustatyta tvarka. Valstybė skatina ir pagal galimybes remia vaikų ir jaunuolių socializacijos programas, užtikrina lygias galimybes vaikams dalyvauti papildomojo ugdymo veikloje toje institucijoje ar programoje, kurią jis pasirenka. Vyriausybės programose numatomi ir reguliariai tikslinami prioritetai socializacijos srityje, ypatingą dėmesį skiriant programoms, orientuotoms į ankstyvąją prevenciją ir atvirumo, prieinamumo bei labilumo principų užtikrinimą.

Hipotezės patvirtinimas:

Atlikus tyrimo objekto (ugdytinių socialinė pedagoginė aplinka) analizę, iškelta hipotezė, jog prastą mokymosi motyvaciją lemia socialinės pedagoginės priežastys, glūdinčios asmenybėje, šeimoje, mokykloje ir visuomenėje, pasitvirtino. Tyrimo dalykas - ugdytinių lankomumas ir pažangumas yra patenkinami, o socializacijos aspektai yra problemiški.

Jaunuoliai po gimnazijų ir bendrojo lavinimo mokyklų tolesniam mokslui nenoriai renkasi profesines įstaigas. Pasirinkimą mokytis profesinėje mokykloje dažnai lemia įvairūs sunkumai (mokymosi, bendravimo, ekonominiai) patirti bendrojo lavinimo mokykloje. Giliai išsišaknijęs stereotipas, kad į profesines mokyklas eina tik blogai besimokantis jaunimas, atstumia motyvuotą mokytis jaunimą nuo profesinio rengimo institucijų. Europai būdinga „profesinės karjeros“ sąvoka lietuviui mentalitetui vis dar svetima. Kelti profesinio mokymo prestižą būtina, bet mentalitetą keisti yra sunku. Tuo tarpu darbininkiškų profesijų atstovų Lietuvos darbo rinkoje trūksta. Įstojimas į ES ir laisvas darbo jėgos judėjimas tarp ES šalių sudaro lengvesnes sąlygas žmonėms išvykti į kitas Europos šalis. Teisė pasirinkti, kur gyventi ir dirbti, be abejo, yra neatsiejama nuo naujos Europos ir mūsų buvimo joje. Matydami mažai galimybių dirbti ir užsidirbti Lietuvoje, jaunuoliai renkasi ne kvalifikuotą darbą Europoje. Per mokslo metus 64 jaunuoliai nutraukė mokymosi sutartis. Pagal administracijos duomenis, darbo jėgos bėgimas iš Lietuvos - tai ne tik žemo atlygio problema, tai ir prestižo reikalas.

Gyventojų diferenciacija pagal pajamų lygį gali išlikti labai žymi, gali net dar augti. Mokykloje bendras socialiai remtinų šeimų skaičius yra didelis - net 52,97 %. Šis skaičius gali dar didėti, nes didesnes pajamas gaunančios šeimos gali rinktis privačias, mokamas mokyklas. Tad iš probleminių šeimų jaunuolių, našlaičių profesinėje mokykloje gali išlikti gan didelis skaičius. Atvykusių iš rajonų mokinių yra 43,98 %. Tenka apgailėstauti, kad vis sunkiau sekasi bendrauti su tėvais. Jaunuolis nelanko užsiėmimų, o tėvai ne tik nesidomi tuo, bet dar gi suinteresuoti, kad mokinys negautų stipendijos, nes šeima gauna didesnę valstybės pašalpą.

13,85 % mokinių gyvena bendrabutyje, tai mokiniai, atvykę iš atokesnių apskrities rajonų. Yra mokinių iš probleminių šeimų, kur namuose nėra vandens, elektros ir kitokių patogumų. Žemas

atvykstančių mokinių kultūros ir bendrųjų gebėjimų lygis reikalauja daugiau dėmesio skirti papildomam ugdymui. Visos šios problemos ypač reikalauja didelių pastangų jaunuolių socializacijai.

Kaip grėsmę profesinio ugdymo sistemoje tenka paminėti rizikos grupės mokinius t. y. teistus, linkusius nusikalsti mokinius iš probleminių šeimų. Abejingas požiūris į jaunimo auklėjimą (pvz. didelis, pats už viską atsako, neturiu įtakos, neklausu) tiesiogiai susiję veiksniai, kurie be abejo, pradeda veikti ne profesinio rengimo centre, o daug anksčiau, todėl socializacijos ypatumus reikia analizuoti visą gyvenimą.

- *Visuomenė kaip individo socializacijos veikianti jėga, turi ypatybių, kurios daro jaunuoliams lemiamą įtaką mokymuisi, profesiniam pasirengimui tai:*
 - * Ekonominės, socialinės, ekologinės problemos (bedarbystė, benamystė, girtavimas, aplinkos užterštumas)
 - * Vaikų auginimo reiškiniai (socialinė našlaitystė, didelės auginimo išlaidos)
 - * Visuomenė kaip mikrosistema funkcionuoja pagal dėsningumus ir menkai pasiduoda tikslingoms žmonių pastangoms.

- *Mokykla kaip sistema visuomenėje yra determinuota.*
 - * Orientacija į žinias, pamokos kaip pagrindinės ugdymo organizavimo formos ribotumas.
 - * Ugdymo rezultatų vertinimo neadekvatumas.
 - * Mokyklos valdymo struktūra.

- *Socializacijos raiška siejasi su mokinių padėtimi šeimoje ir pačios šeimos socialiniu statusu.*
 - * Tėvų išsilavinimas koreguoja mokinių išsilavinimo siekius.
 - * Tėvų darbinis statusas (nedarbas, nekvalifikuotas darbas, finansinės ir materialinės problemos šeimoje).
 - * Šeimos mikroklimatas, menkai tenkinami esminiai vaikų poreikiai, mažiau rūpinasi jų mokymusi.
 - * Šeima kaip mikrosistema industrinėje visuomenėje, kaip vertybė kinta.

- *Jaunuolio socializaciją lemiantys veiksniai glūdi asmenybėje ir jos individualioje raidoje:*
 - * Įvairių prielaidų deriniai, bei jų tarpusavio ryšiai lemia mokymosi motyvacijos silpnėjimą.
 - * Mokymosi procesas jaunuoliui yra neesminis poreikis save išreikšti.

Rekomendacijos

Didelį dėmesį reikia skirti moksleivių mokymosi motyvacijos stiprinimui, nes mokinys, kaip ir visi kiti žmonės, turi visas sąmoningo mokymosi ir sąmoningų apsisprendimų prielaidas ir gali jomis naudotis. Mokymosi sėkmė priklauso nuo daugelio veiksnių ir sąlygų. Rekomenduojam darbu su mokiniais pakopomis šiuos veiksnius pagal šį žymėjimą: ypač svarbu ***, svarbu **, akcentuoti *.

Rekomenduojama sritis	Rekomenduojama	I pakopa	III pakopa	IV pakopa
Visuomenė	Formuoti visuomenėje nuostatą, kad profesinė mokykla – tęstinio mokymo institucija.	**	***	***
Visuomenei	Nuostatų: „profesinis mokymas“; „profesinė karjera“ sampratos formavimas.	***	**	**
Visuomenei	Užtikrinti socialinių vaidmenų neiškreipto perdavimo galimybes šeimoje.	***	***	**
Visuomenei	Industrinės visuomenės įtakos reguliavimas šeimos, jaunimo, mokyklos veikloje.	***	***	***
Mokyklai	Formuoti mokinių profesinio pasirinkimo įvairiapusį praktinį suvokimą.	***	***	***
Mokyklai	Profesinės kvalifikacijos pragmatiškos sampratos formavimas.	**	***	***
Mokyklai	Suteikti galimybes individualių gebėjimų, galimybių atskleidimą profesinėje plotmėje.	***	**	*
Mokyklai	Realių profesinių galimybių sampratos lavinimas Lietuvos ir Europos Sąjungos rinkoje.	***	***	***
Mokyklai	Mokymo turinio keitimas patrauklesniu, mokymo proceso įvairiapusiškesnis priėjimas (vakarinės, nuotolinės, neakivaizdinės studijos).	***	**	**
Šeimai	Aktyvus šeimos dalyvavimas mokinio socializacijos procese.	***	**	**
Šeimai	Šeimos kaip vertybės - sampratos formavimas.	***	***	***
Šeimai	Užtikrinti šeimoje vaiko socialinį, ekonominį, asmens teisių saugumą.	***	**	**
Mokiniui	Siekti savo asmenybės tobulėjimo, aukštesnio išsilavinimo.	***	**	**
Mokiniui	Dalyvauti visuomeninėje, sportinėje, kultūrinėje ir kt. veikloje.	***	**	***
Mokiniui	Savęs, kaip visuomenės nario, Lietuvos piliečio identifikavimas.	***	**	**
Mokiniui	Domėtis savo profesiniu pasirinkimu, savęs realizavimu profesinėje veikloje, įvairiapusiu savo veiklos modeliavimu.	***	***	***
Mokiniui	Savęs kaip asmenybės suvokimo.	***	***	**

Literatūra:

1. Adomonienė, R. ir kt. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai/ R. Adomonienė, S. Daukilas, B. Kriščiūnas. – Vilnius.
2. Bajoriūnas, Z. (1997). Šeimos edukologija. – Vilnius.
3. Baranauskienė, I., Ruškus, J. (2004) Neįgaliųjų darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. - Šiauliai.
4. Balčiūnienė, O. (1994). Vaikai, neužtrenkite mokyklos durų. Lietuvos aidas. rugsėjo 16 d.
5. Baltoji knyga. Profesinis rengimas (1999). Vilnius: AB „Spauda“.
6. Baltoji knyga. Profesinis rengimas. Projektas (1998). Vilnius. Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija.
7. Bitinas, B. (2000). Ugdymo filosofija. – Vilnius.
8. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. - Vilnius.
9. Bulotaitė, L. (1998). Priklausomybių psichologiniai aspektai. – Vilnius.
10. Cofer, Ch.N. (1972). Emotion and motivation. – London.
11. Dereškevičius, P. (2000). Mokyklos nelankymo priežastys: monografija. - Vilnius.
12. Dobranskienė, R. (1999). Mokyklos bendruomenė ir jos gyvenimo organizavimas. – Kaunas.
13. Елконин, А. М. (1995). Психическое развитие в детских возрастах. – Москва.
14. Gage, N., Berliner, D.C. (1994). Pedagoginė psichologija. - Vilnius.
15. Everard B., Morris, G. (1997). Efektyvus mokyklos valdymas. - Vilnius.
16. Furst M., (1998). Psichologija. – Vilnius.
17. Frieze, I.H. (1980). Belief about success and failure in the classroom. The social psychology of school learning. J. McMillan (Ed.). New. York: Academic Press.
18. Charles, C.M. (1999). Pedagoginio tyrimo įvadas. - Vilnius: Alma littera.
19. Gage, N.L., Berlinas, D.C. (1994). Pedagoginė psichologija. - Vilnius: Alma litera..
20. Gučas, A. (1990), Vaiko ir paauglio psichologija. – Kaunas.
21. Gruževskis, B. (1996). Žmogaus socialinė raida. - Vilnius.
22. Gruževskis, B. (2002). Žmogaus socialinė aplinka. - Vilnius .
23. Головей, Л. А., Рыбалко, Е. Ф (2002). Практикум по возрастной психологии. Санкт - Петербург : Речь.
24. Якобсон, П. М. (1998). Психология чувств и мотивации. Москва – Воронеж..
25. Jacikevičienė, R., Rupšienė L. (1999). Bendradarbiavimas ir kooperacija ugdant vaikus. - Klaipėda.

26. Jakavičius, V., Juška, A.(1996). Mokyklos pedagogika. – Kaunas.
27. Juozaitytė, A. (2002). Vaikystė kaip ugdymo vertybės sampratų genezė // Pedagogika. Nr. 57.
28. Juozaitytė, A., Taroza, L.(2001). Vaikų nusikalstamumo raiškos socialinės – edukacinės dimensijos/ Pedagogika Nr. 50.
29. Johnson, L.C. (2001). Socialinio darbo praktika (bendrasis požiūris).-Vilnius.
30. Jovaiša, L. (1978). Asmenybė ir profesija. – Kaunas.
31. Jucevičienė, P. (1997). Ugdymo mokslo raida nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos. – Kaunas.
32. Kardelis, K.(2002). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. – Kaunas.
33. Karužaitė R., (2002), Socializacija kaip lyčių vaidmenų perteikimo procesas.–Vilnius.
34. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). Socialinis darbas švietimo sistemoje.- Klaipėda .
35. Kvieskienė, G.(2000), Socializacijos pedagogika (įvadas į socialinę pedagogiką). – Vilnius.
36. Kvieskienė, G.(2001), Socializacijos pedagogika.- Vilnius.
37. Laužackas, R. (2000). Mokymo turinio projektavimas. PHARE Profesinio mokymo reformos programos koordinavimo centras: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija
38. Laužackas, R.(2000). Mokymo turinio projektavimas. Standartai ir programos profesiniame rengime. - Kaunas.
39. Leliūgienė, I. (2002), Socialinė pedagogika. – Kaunas.
40. Leliūgienė, I. (2002), Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. –Kaunas..
41. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, (2000) – Vilnius.
42. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. ISAK-2636
43. Lemme, B. (2003), Suaugusių raida. – Kaunas.
44. Lukoševičius, A., Tijūnelienė, O., (2002) Reikalavimai reformuotos mokyklos klasės auklėtojui // Pedagogika. Nr.57.
45. Mayers, D.(2000). Psichologija. – Vilnius.
46. Melaughlin, T.H.(1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija, vertybė, įvairovė.- Kaunas.
47. Mudrik, A.V.(2000). Социальная работа.- Москва.
48. Navaitis, G. (1997). Psichologinė parama vaikui. – Vilnius.
49. Profesinis rengimas Lietuvoje (2000). Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Spaustuvė UAB “Sapnų sala”.
50. Rajeckas, V. (2004), Pedagogikos pagrindai. – Vilnius.
51. Rimm, S.B.(1998).Sumažėjusio pažangumo sindromas. Priežastys ir gydymas.- Vilnius-Solertija.
52. Rupšienė, L. (2000). Nenoras mokytis socialinis pedagoginis reiškiny. – Klaipėda.

53. Ozmon, A.H. Craver, S.M. (1996). Filosofiniai ugdymo pagrindai. Vilnius: leidybos centras.
54. Socialinis ugdymas: socialinė pedagoginė teorija ir praktika III (2004). VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
55. Šernas, V. (1995). Profesinė pedagogika. Vilnius: Leidybos centras Baltik ECO..
56. Stulpinas, T.(1998). Edukacinio tyrimo vertinimai: metodologijos kokybės kriterijai.- Šiauliai.
57. Suttron, C. (1999).,Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius.
58. Шептенко, П.А.(2001). Методика и технология социального педагога. – Москва.
59. Uzdila, J. (1993), Dorovinis asmenybės ugdymas šeimoje: monografija. – Vilnius.
60. Uzdila, J.(2002), Menas kurti šeimą. – Šiauliai.
61. Valickas, G.(1997), Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius.
62. Vaitkevičiūtė, V. (2002), Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius.
63. Vitkauskaitė, D. (2001), Teoriniai socialinio darbo modeliai.- Šiauliai.
64. Želvys, R.(2001).Švietimo vadybos pagrindai.- VU.
65. Žukauskienė, R. (1996). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.
66. Žukauskas, S. (2001). Moksleivių mokymosi motyvacijos priežasčių ir savęs motyvavimo strategijų tarpusavio ryšiai.
67. www.sprc.lt prieiga 2006-05-10
68. <http://www.socmin.lt/index.php?1175569571> prieiga 2005-11-23
69. <http://www.socmin.lt/index.php?-694595254> prieiga 2006-01-13
70. www.espad.org/lithuania.doc prieiga 2006-03-26
71. http://www.laimaandrikiene.lt/repository/eurolaiku/Eurolaiku_3.pdf prieiga 2006-05-10
72. <http://www.std.lt/lt/news/> prieiga 2006-05-10

Summary

Young people's socialization process, which takes place in Šiauliai Vocational Education and Training Centre (the greatest vocational education and training centre in Lithuania), Construction and Mechanics department, is examined and analysed in the Master's work.

The methodical analysis of students and their parents questionnaire data reveals that respondents have various socialization problems. The young people lack activity motivation and studies become unattractive for them.

The family is the initial socialization institution. The general goal of the family is to be an open system with mutual relationship, stability of limits and proper parts. Family, as a system, form a socialization activity of a young person. Good microclimate, created by the efforts of all the family members, can give good possibilities for the development of real personalities. The unfavourable family attitude towards education, its economical status are closely related to the students reluctance to study. There are a lot of social factors, which prevent students to study and attend classes. It is probable, that students, who do not go to school, will not get the right education. All that will determine their dissociation from society and formation of relatively closed social group. First, these students, who do not attend school, experience damage for themselves and their relatives. Second, the gaps in their education appear and the motivation to study becomes weaker. Most often, not – attending school children meet with the entire complex of the problems: *family problems*. Large number of students live either in divorced families, without a father, or without both parents (they do not want to live with them). There are many students who have never seen one of their parents. One more unfavourable condition is to live *in large families*, where students do not receive enough attention and care. *Friends* also make bad influence on them. Large part of students have especially *difficult material living conditions*.

In reality, in the sphere of vocational education there exist various theories, methodologies, which are evaluated on traditional basis. Humanistic ideas are more declared in different Lithuanian vocational education and training reform documents.

Practice has proved that more attention in the vocational education methodology is given to the ideas of the pragmatism. The criterion – referenced admission that would enable to estimate students' vocational suitability has not been established, yet. The choice to study vocational careers is often determined by such social factors as: family, friends and favourable vocational situation. School, as a secondary socialization institution, has limited possibilities. It operates and forms a personality through the society order. How well school would fulfil its education goals and objectives, it could never carry out those education obligations which should be done by the family.

The rapid economical growth in the European Union requires constantly improving and competitive society. Some society members remain “bypass”. Young people, among them, who left school and did not acquire the compulsory education,. The wrong thinking, that the young people who study bad join the vocational schools only, keeps the well – motivated students from entering the vocational education and training institutions. “The professional career” concept which is typical of Europe is still alien to Lithuania’s mentality. It is necessary to raise the prestige of the vocational education and training, but it is difficult to change the mentality. Meanwhile, Lithuanian labour market needs specialists of different working – class careers. Joining the European Union and free movement of the workforce among ES member – countries gives better possibilities for people to go to other European countries.

Theoretical implementation of vocational education and training principles essentially depends upon the mechanism of the labour market, which increases its requirements at present and encourages life – long learning. Nowadays we have an industrial society.

The school mission is not only to give theoretical knowledge to the students, but to prepare a competitive citizen of the society, as well.

PRIEDAI

MOKINIO SOCIALIZACIJA			
MOKINYS	ŠEIMA	MOKYKLA	VISUOMENĖ
* DEVIANTINIS ELGESYS	* PRASTAS ŠEIMOS MIKRO KLIMATAS.	* VERTINIMO PROBLEMAS.	* BEDARBYSTĖ .
* MOTYVACIJOS STOKA.	* NEPALANKI ŠEIMOS STRUKTŪRA.	* TRADICINĖS MOKYKLOS TRŪKUMAI.	* VISUOMENĖS SUSVETIMĖJIMAS.
* ŽEMA SAVIKONTROLĖ	* SUNKI MATERIALINĖ PADĖTIS.	* SUNKIOS PROGRAMOS.	* DIDĖJANTYS MIESTO IR KAIMO SKIRTUMAI.
* NETINKAMAS SUSIFORMAVĘS POŽIŪRIS Į MOKYKLĄ.	* ŽEMAS TĖVŲ IŠSILAVINIMO LYGIS.	* DIDELI MOKYMOSI KRŪVIAI	* DIDĖJANTI TURBINĖ DIFERENCIACIJA.
* SVEIKATOS SUTRIKIMAI	* DEMOGRAFINĖ PADĖTIS.	* TRUKUMAS NAUJŲ MOKYMO PRIEMONIŲ.	* INDUSTRINĖ VISUOMENĖ.
* IŠMOKTAS BEJĖGIŠKUMAS	* DARBINIS TĖVŲ STATUSAS.	* TRŪKSTA SAUGUMO	* NUSIKALSTAMUMAS, NARKOMANIJA, SMURTAS.
* NEADIKVATUS SAVĖS VERTINIMAS	* SOCIALINIAI VAIDMENYS.	* NERENOVUOTOS MOKYKLOS	* SOCIALINĖ NAŠLAITYSTĖ.
* MOKYMOSI SPRAGOS.	* NETIKĖS TĖVŲ AUKLĖJIMO STILIUS.	* NEEFEKTYVI ŠVIETIMO VADYBA.	* EKONOMINĖ MIGRACIJA.
* PRASTAS LANOMUMAS.	* NEBENDRADARBIAVIMAS SU MOKYKLA	* NEPAKANKAMAS BENDRADARBIAVIMAS SU ŠEIMA	* VAIKŲ PRIEŽIŪROS PROBLEMAS.

**2005/2006 m.m. I PUSMEČIO GRUPIŲ PAŽANGUMO IR LANKOMUMO REZULTATŲ SUVESTINĖ
II-III KURSO BAIGIAMŲJŲ GRUPIŲ**

Eil. Nr.	Grupės šifras	Grupės auklėtojo V.Pavardė	Mokinių skaičius pusmečio pabaigoje	Nepažangių mokinių skaičius	Mokinių skaičius, kuriems pratęstas nušmetis	Gerai ir labai gerai besimokančių mokinių skaičius	Grupės mokinių pažangumas, %	Bendras grupės pažangumo vidurkis	Išbraukta mokinių per pusmetį	Mokinių skaičius akademiniuose atostogose pusm. pabaigoje	Praleista pamokų				Pastabos
											Viso	Vienam mokiniui	Vienam mok. be pateisinamos priežasties	Be pateisinamos priežasties praleistų pamokų santykis %	
1	328,Ip	V. Gaidamavičius	23	-	-	4	100 %	6,74	1	-	1215	52,8	24,5	46,3 %	
2	327	A. Skurvydas	13	-	-	-	100 %	6,60	2	-	895	68,8	31,5	45,7 %	
3	326	A. Gerdauskas	27	-	-	1	100 %	6,46	1	1	1184	45,5	29,1	46,9 %	
4	325	R. Gedgaudas	19	1	-	2	89,5 %	6,54	3	-	1702	89,6	36,8	41,1 %	
5	101,Ip	V. Navickienė	12	2	-	4	83,3 %	6,34	1	-	564	47,0	31,7	49,6 %	
6	100	G. Petrilionis	9	2	-	2	77,8 %	6,06	-	-	617	68,6	19,8	28,8 %	
7	99	V. Raupytė	14	-	-	6	100 %	7,67	3	1	880	67,7	33,7	45,6 %	
8	98	S. Vančauskienė	12	-	-	4	100 %	7,67	3	1	371	30,9	13,7	44,2 %	
9	97	A. Kalnikas	18	1	-	1	94,4 %	7,24	2	-	1305	72,5	36,6	50,5 %	
10	SSK4,Ip	A. Steponavičienė	22	2	-	-	90,9 %	5,49	1	-	1997	90,8	46,1	50,8 %	
11	SAP4/2,Ip	A. Bargaila	21	-	-	-	100 %	6,54	1	-	1912	91,0	33,4	36,7 %	
12	SBR4	B.Gedgaudienė	24	-	-	11	100 %	7,81	1	1	132	5,7	1,8	31,8 %	
	11	Iš viso	214	8	-	35	96,2 %	6,77	19	4	12774	60,8	28,3	46,5 %	

2005/2006 m.m. I PUSMEČIO GRUPIŲ PAŽANGUMO IR LANKOMUMO REZULTATŲ SUVESTINĖ

Eil. Nr.	Grupės šifras	Grupės auklėtojo V.Pavardė	Mokinių skaičius pusmečio pabaigoje	Nepažangių mokinių skaičius	Mokinių skaičius, kuriems pratęstas nusmetis	Gerai ir labai gerai besimokančių mokinių skaičius	Grupės mokinių pažangumas, %	Bendras grupės pažangumo vidurkis	Išbraukta mokinių per pusmetį	Mokinių skaičius akademinėse atostogose pusm. pabaigoje	Praleista pamokų				Pastabos
											Viso	Vienam mokiniui	Vienam mok. be pateisinamos priežasties	Be pateisinamos priežasties praleistų pamokų santykis %	
1	SAP5/2	A. Kazickienė	26	7	-	-	73,1%	5,42	2	-	1861	71,6	28,8	40,2 %	
2	SSK5	V. Navickas	24	3	-	-	87,5 %	5,88	2	-	2307	96,1	33,2	20,7 %	
3	SAE5	L.Stoškus	26	6	-	1	76,9 %	6,95	1	-	1338	51,5	20,2	39,3%	
4	SIM5	E. Bartkevičius	26	5	-	-	80,7 %	6,07	-	-	1987	76,4	38,5	50,3 %	
5	SUV5	P.Daukėlienė	25	15	-	-	40 %	5,60	2	-	1783	71,3	42,6	59,7 %	
6	SAM5	R. Kazlauskas	28	-	-	2	100 %	7,02	-	-	501	17,9	3,3	18,3 %	
7	SAK5	D. Parnarauskaitė	28	4	-	-	85,7 %	6,46	2	-	2069	73,9	26,9	36,4 %	
8	SBR5	J.Lingys	24	5	-	3	77,3 %	5,74	5	2	758	33,6	16,7	49,7 %	
9	SAP5/1	V. Grigaliūnaitė	29	3	-	-	89,7 %	5,58	-	-	1139	39,3	8,0	20,5 %	
10	SBA5	V. Žemaitienė	27	5	-	-	81,5 %	5,88	3	-	2352	87,1	32,2	36,9 %	
11	SST5	L. Briedis	27	8	-	1	70,3 %	6,57	2	-	2056	76,1	30,1	39,5 %	
12	SSV5	A. Rudžinskas	27	1	-	-	96,3 %	6,75	2	-	1194	42,6	5,4	13,1 %	
13	SIA5	O.Pamerneckaitė	28	9	-	1	68,9 %	6,04	1	-	2200	78,5	32,8	41,7 %	

Eil. Nr.	Grupės šifras	Grupės auklėtojo V.Pavardė	Mokinių skaičius pusmečio pabaigoje	Nepažangių mokinių skaičius	Mokinių skaičius, kuriems pratęstas pusmetis	Gerai ir labai gerai besimokančių mokinių skaičius	Grupės mokinių pažangumas, %	Bendras grupės pažangumo vidurkis	Išbraukta mokinių per pusmetį	Mokinių skaičius akademiniuose atostogose pusm. pabaigoje	Praleista pamokų				Pastabos
											Viso	Vienam mokiniui	Vienam mok. be pateisinamos priežasties	Be pateisinamos priežasties praleistų pamokų santykis %	
14	SAM4	Z. Gorskis	25	4	-	-	84,0 %	6,87	-	-	1368	54,7	17,4	31,8 %	
15	SAK4	D. Jasaitė	20	1	-	-	94,7 %	6,33	3	1	1230	64,7	30,3	46,8 %	
16	SUV4	V. Gradeckas	17	8	-	-	52,9 %	5,22	5	-	1722	101,3	54,9	54,2 %	
17	SAE4	T. Tumosa	21	6	-	1	71,4 %	6,04	1	-	1971	98,9	54,5	55,1 %	
18	SST4	V. Šukutis	25	9	-	-	64,0 %	5,94	1	-	1974	78,9	36,1	45,7 %	
19	SAP4/3	R. Savickas	24	4	-	1	81,8 %	6,59	1	2	1777	80,7	40,3	49,9 %	
20	SIA4	A. Sakalienė	22	7	-	1	68,2 %	5,67	4	-	2070	94,1	52,8	56,1 %	
21	SSV4	V. Volbekas	24	4	-	-	83,3 %	6,12	1	-	2255	93,9	38,1	40,5 %	
22	SBA4	G. Jevarauskas	26	4	-	-	84,6 %	6,36	-	-	1898	73,0	36,1	49,4 %	
23	SKD4,Ip	A. Kazickienė	14	-	-	-	100 %	6,03	3	-	1016	72,6	23,5	32,4 %	
	23	Iš viso	563	118	-	11	78,7 %	6,27	41	5	38826	69,6	30,5	43,9 %	

